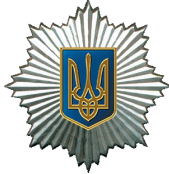

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ПРИВАТНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Матеріали
Міжкафедрального науково-теоретичного
круглого столу

(Київ, 10 грудня 2021 року)

*Присвячено Міжнародному дню
прав людини*

**Київ
2021**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Матеріали
Міжкафедрального науково-теоретичного
круглого столу

(Київ, 10 грудня 2021 року)

*Присвячено Міжнародному дню
прав людини*

Київ
2021

Редакційна колегія:

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Мироненко В. П., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Куцик К. В., старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Смірнова В. В., старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

10 грудня 2021 року кафедрою цивільно-правових дисциплін проведено Міжкафедральний науково-теоретичний круглий стіл «Приватно-правові механізми захисту прав людини», присвячений Міжнародному Дню прав людини, в якому взяли участь науково-педагогічні працівники кафедри цивільно-правових дисциплін, кафедри філософії права та юридичної логіки, здобувачі вищої освіти Національної академії внутрішніх справ.

Видання адресоване науковим співробітникам, викладачам, аспірантам юридичних факультетів вищих навчальних закладів, а також працівникам суду, адвокатури, органів юстиції, практикуючим юристам, іншим особам, які вивчають норми приватного права та здійснюють правозахисну діяльність.

Рекомендовано до друку кафедрою цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ від 24 листопада 2021 року (протокол № 6).

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю чи службову інформацію, несуть автори.

Приватно-правові механізми захисту прав людини. [Текст]: матеріали міжкафедрального науково-теоретичного круглого столу, (Київ, 10 грудня 2021 року). / [редкол.: С. С. Чернявський, В. П. Мироненко, К. В. Куцик та ін.]. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 154 с.

ЗМІСТ
ПЕРЕДМОВА
НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Білянська Наталія ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ, НАРОДЖЕНИХ В РЕЗУЛЬТАТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ МЕТОДОМ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА.....	16
Бобко Володимир ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ПРИ ПРИЙОМІ НА РОБОТУ	20
Боровська Ірина ФІКЦІЇ ДОКАЗУВАННЯ У ПОЗОВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	24
Бразалук Максиміліан ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ 28	
Бузова Анна ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ.	32
Веренкіотова Ольга РЕАЛІЗАЦІЯ ОРГАНАМИ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ СВОЇХ ФУНКЦІЙ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ МАЛОЛІТНІХ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ.....	34
Вороніжський Ярослав АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ.....	39
Гопанчук Василь ВИБІР СПОСОБУ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ – КЛЮЧОВА УМОВА ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	42
Горбунова Олена ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	45
Жулківська Оксана ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ОСІБ ЗІ ЗНИЖЕНОЮ ПРАЦЕЗДАТНІСТЮ В УКРАЇНІ В СВІТЛІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	48
Задорожна Анастасія РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ.....	51

Закутня Юлія	
ПРАВО НА ПРАЦЮ ЖІНОК ТА ОСІБ ІЗ СІМЕЙНИМ ОБОВ'ЯЗКАМИ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	54
Калінюк Анжела	
ПРАВО ВІТЧИМА, МАЧУХИ НА ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПАСИНКА, ПАДЧЕРКИ.....	58
Камінський Дмитро	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИТУ ПРАВА НА ВІДПОЧИНОК В УКРАЇНІ.....	61
Кирдан Богдан	
ПРАВО НА ПРАЦЮ ЯК ОДНЕ З ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	64
Крижна Анастасія	
АНТРОПОЛОГІЧНО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	67
Куцик Катерина	
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	69
Лозанський Олександр	
ОСОБЛИВОСТІ ПРИВАТНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ У РАЗІ ЇХ ПОРУШЕННЯ.....	76
Мамульчик Анна	
ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНІВ ЛОГІКИ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА НАЛЕЖНОГО РІВНЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	78
Мельник Марія	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ.....	81
Мироненко Валентина	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ДИТИНИ....	85
Осадча Карина	
АКСІОЛОГІЧНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	90
Павлишин Олег	
ПРИРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	93
Петровський Андрій	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ФУНКЦІОНУВАННЯМ РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	97

Пилип'юк Влада	
СУД ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	100
Полішко Наталія	
РІВНІСТЬ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У СФЕРІ ПРАЦІ ЖІНОК, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ СЛУЖБУ В ПОЛІЦІЇ.....	103
Русанівська Діна	
ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА.....	106
Сидоренко Наталія	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ.....	111
Скринник Мирослава	
ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КАЛІЦТВОМ.....	116
Слободян Ярослав	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДІТЕЙ.....	119
Смірнова Віка	
ПРАВО ДИТИНИ ВИЗНАЧАТИ МІСЦЕ СВОГО ПРОЖИВАННЯ.....	122
Сова Юлія	
ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ПОВАГУ ДО ЇЇ ГІДНОСТІ.....	126
Стукало Наталія	
ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ - ОДНЕ З ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	129
Устименко Тетяна	
ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЧЛЕН СІМ'Ї» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ЩОДО ПЕВНИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ.....	132
Фесан Тетяна	
ЗАХИСТ ПРАВ НАРЕЧЕНИХ ПРИ УКЛАДЕННІ ШЛЮБУ.....	137
Чурпіта Ганна	
ЗАСТОСУВАННЯ СУДОМ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ.....	140
Шаповал Леся	
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19.....	143

Юрченко Артем	
ЩОДО ОКРЕМИХ ВИПАДКІВ ОБМЕЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....	148
Якимець Олексій	
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	150
Оксана Ракул	
ЗНАЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ПРАВОЧИНУ. УСУНЕННЯ ПОМИЛОК ПРИ ПОСВІДЧЕННІ ПРАВОЧИНІВ...	152

ПЕРЕДМОВА

Права людини є загальнолюдською цінністю, а рівність прав і свобод усіх людей – це найвища суспільна цінність. Саме такі принципи закріплено у Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Вона стала першим міжнародним стандартом у цій сфері та створила правову базу для подальшої еволюції концепції прав людини.

Відтоді щороку 10 грудня Україна та увесь світ відзначають Міжнародний День прав людини.

Права людини – невід’ємний елемент людської особистості і людського буття. Тому процес формування концепції прав людини пройшов довгий шлях, тісно пов’язаний з історією розвитку суспільства.

Перші ідеї щодо природної рівності людей були висловлені ще у VI-IV ст. до н. е. давньогрецькими софістами (Протагор, Антифонт, Лікофрон) та китайськими мислителями (Мао-Цзи, Конфуцій)¹. За деякими історичними дослідженнями – у VI ст. до н. е. грецьким архонтом Солоном розроблено Конституцію, якою було закріплено деякі принципи демократичного устрою суспільства, зокрема і ті, що стосувалися притягнення до відповідальності чиновників за свавілля стосовно населення².

Ідеї рівності усіх людей можна знайти й у ранньому християнстві.

Наступні спроби щодо розроблення постулатів рівності суб’єктів у правах та перед законом, належать одній із найбільш відомих в історії Стародавнього Риму особистостей – політичному діячу, правнику філософу Марку Тулію Цицерону, який стверджував, що «під чинність закону повинні підпадати всі». Однак, в умовах класового суспільства ні в Стародавній Греції, ні Римській державі, філософські ідеї щодо рівності людей, не мали адекватного відбитку - права людини розглядалися законом як привілей тільки для громадян Риму, без урахування величезної кількості невольних осіб.

Аналогічна тенденція характерна для періоду середньовіччя, із його станово-ієрархічною структурою, де права людини були привілеєм окремих осіб, а рівність прав обумовлювалася приналежністю до того самого стану. Водночас станова обмеженість прав людини не применшує значення англійського документа –

¹ Нерсесянц В. С. Права человека в истории политической и правовой мысли. Права человека в истории человечества и в современном мире. Москва. Юридическая литература. 1989. С. 25.

² Общая теория прав человека. Под ред. Е. А. Лукашевой. Москва. Наука. 1996. С. 69.

«Великої хартії вільностей» 1215 р., що вперше затвердила право на недоторканість особи¹.

Ключову роль у формуванні природно-правової концепції прав людини відіграли філософи-просвітителі XVI-XVIII ст.: англієць Локк, американці Пейн і Джефферсон; французи Руссо, Монтеск'є, Вольтер; голландець Гроцій. Їхні ідеї, щодо рівності людей, невідчуження таких прав, як право на життя, свободу і безпеку, якими людина наділяється від народження, одержали закріплення в конституційному й іншому законодавстві періоду буржуазних революцій і становлення буржуазних держав:

в Англії – у Петиції про права 1628 р. і «Біль про права» 1689 р.;
в Сполучених Штатах Америки – Декларації про права Вірджинії 1776 р. і Декларації незалежності США 1776 р., «Біль про права» 1791 р.;

у Франції – Декларації прав людини і громадянина 1789 р.

Визначальною в сенсі формування ідей рівності, стала Декларація про права Вірджинії 1776 р. Це був перший документ конституційного типу, у якому викладалася концепція прав людини та у якій проголошувалася у якості «самоочевидної» істини, «що всі люди створені рівними і наділені Творцем визначеними невідчужуваними правами – життя, свобода, прагнення до щастя. В Декларації наголошувалось, що для забезпечення прав серед людей засновуються держави, які будуть використовувати свої розумні повноваження для регулювання відносин між людьми. Як вказують дослідники, саме з цього часу поняття «права людини» міцно увійшло у юридичну термінологію².

Особливе місце серед названих документів посідає французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р., в якій чітко і лаконічно розкрито зміст прав людини, підкреслена цінність людської особистості, визначена роль держави у встановленні статусу особистості в громадянському суспільстві.

Відповідно до Декларації, права людини проголошувалися природними, невід'ємними і священними. Причому термін «священний» використовувався з метою підкреслення найвищого ступеню значимості прав, що декларуються. Метою держави («політичного союзу») проголошувалось «забезпечення природних і невід'ємних прав. Тобто – свобода, власність, безпека й опір приниженню» (ст. 2). Серед свобод людини на перше місце висувалася

¹ Международное сотрудничество в сфере прав человека: Документы и материалы. Москва. НОРМА. 1993. С. 7.

² Общая теория прав человека. Под ред. Е. А. Лукашевой. Москва. Наука. 1996. С. 69.

свобода вираження думок і поглядів, що визначалася «як одне з найбільш дорогоцінних прав людини» (ст. 11)¹.

Визнаючи невід'ємність прав і свобод обов'язковими компонентами повноцінної життєдіяльності людської особистості, водночас Декларація заперечила їхній абсолютний характер. «Здійснення природних прав кожної людини обмежено тими межами, що забезпечують іншим членам суспільства «здійснення тих самих прав» (ст. 6). Іншими словами, користування свободою не повинно завдавати шкоди іншій людині.

Значення Декларації прав людини і громадянина 1789 року полягає в тому, що вона не тільки містила основні права і свободи, які обумовили необхідність існування державної влади як гарантії їх реалізації, але і сформувала принципи її організації, які за своїм змістом відповідають принципам сучасної правової держави:

- верховенство закону (усе, що не заборонено законом, те дозволено; ніхто не може бути примушений робити те, що не встановлено законом (ст. 5); покарання і затримання особи, позбавлення власності можливо тільки на підставі закону) (ст. 7, 8, 17);

- представницька форма правління (усі громадяни мають право особисто або через своїх представників брати участь у створенні закону; усі громадяни мають рівний доступ до всіх посад відповідно до їх можливостей (ст. 6);

- підзвітність всіх органів і посадових осіб («суспільство може вимагати від будь-якої посадової особи звіт про її діяльність» (ст. 15).

За висновками багатьох відомих учених, положення Декларації, незважаючи на більш ніж 200-літню історію, зберегли свою актуальність в наші часи і стали фундаментом Загальної декларації прав людини.

¹ Международное сотрудничество в сфере прав человека: Документы и материалы. Москва. НОРМА. 1993. С. 94.

Загальна Декларація прав людини

Преамбула

Беручи до уваги, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру: і

беручи до уваги, що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей; і

беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення; і

беручи до уваги, що необхідно сприяти розвиткові дружніх відносин між народами; і

беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи і в рівноправність чоловіків і жінок та вирішили сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі; і

беручи до уваги, що держави-члени зобов'язались сприяти у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй загальній повазі і додержанню прав людини і основних свобод; і

беручи до уваги, що загальне розуміння характеру цих прав і свобод має величезне значення для повного виконання цього зобов'язання;

Генеральна Асамблея проголошує цю

Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією.

Стаття 1

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2

Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Стаття 3

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Стаття 4

Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Стаття 5

Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.

Стаття 6

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7

Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8

Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 9

Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Стаття 10

Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

Стаття 11

1. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту.

2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину.

Стаття 12

Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Стаття 13

1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави.

2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Стаття 14

Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.

Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні неполітичного злочину, або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 15

1. Кожна людина має право на громадянство.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство.

Стаття 16

1. Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання.

2. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються.

3. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави.

Стаття 17

1. Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Стаття 18

Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів.

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій.

2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Стаття 21

1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні.

3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Стаття 22

Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23

1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття.

2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю.

3. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людині існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.

4. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Стаття 24

Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку.

Стаття 25

1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Стаття 26

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Стаття 27

1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.

2. Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Стаття 28

Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені.

Стаття 29

1. Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи.

2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших

та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

3. Здійснення цих прав і свобод ні в якому разі не повинно суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 30

Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

УДК 347.637

*Білянська Наталія,
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ, НАРОДЖЕНИХ В РЕЗУЛЬТАТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ МЕТОДОМ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Усе більшої популярності в лікарській практиці набувають допоміжні репродуктивні технології (далі – ДРТ) – методики лікування безпліддя, за яких маніпуляції з репродуктивними клітинами, окремі або всі етапи підготовки репродуктивних клітин, процеси запліднення і розвитку ембріонів до перенесення їх у матку пацієнтки здійснюються в умовах *in vitro* (п. 1.2 Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787).

Якщо говорити про світову практику, то переважна більшість держав (Франція, Італія, Іспанія, Німеччина, Австрія, Данія, Швейцарія, КНР тощо) забороняє використання ДРТ, зокрема, у вигляді сурогатного материнства. В Україні, нарівні із Білорусією, Грузією, Росією, Казахстаном, Португалією, Кіпром сурогатне материнство не заборонено законом. Така ситуація спричинила зростання попиту на такі послуги в сфері репродуктивного здоров'я серед іноземців та призвела до того, що в останні роки Україна за темпами розвитку ринку сурогатного материнства перевищила відповідний показник в розвинених країнах світу.

Разом з тим, правове забезпечення застосування ДРТ є одним із законодавчо неврегульованих питань у галузі сімейного права України. Окремі положення щодо цього правового явища передбачені в Цивільному кодексі України, Сімейному кодексі України, Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Законі України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17.05.2018, Правилах державної реєстрації актів цивільного стану України, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5, Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затвердженому

наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787. Проте, комплексне правове регулювання відносин, що виникають при застосуванні ДРТ в Україні відсутнє.

На жаль, за такої ситуації норми чинного законодавства не завжди відповідають інтересам дитини та не забезпечують належного захисту прав дітей, народжених в результаті застосування ДРТ, що в свою чергу породжує низку порушень та зловживань в цій сфері. Таким чином, такі питання заслуговують особливої уваги як з боку держави, так і наукової спільноти.

Одним із спірних та недостатньо врегульованих питань є визначення походження дитини, народженої із застосуванням ДРТ. Так, Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5, регламентують лише особливості визначення походження дитини, народженої сурогатною матір'ю. Про інші випадки реєстрації народження дитини при застосуванні ДРТ в даному нормативно-правовому акті взагалі не згадується. Відповідно до п. 11 гл. 1 розділу III указаних Правил у разі народження дитини жінкою, якій в організм було перенесено ембріон людини, зачатий подружжям у результаті застосування ДРТ, державна реєстрація народження проводиться за заявою подружжя, яке дало згоду на таке перенесення. У цьому разі одночасно з документом, що підтверджує факт народження дитини цією жінкою, подається заява про її згоду на запис подружжя батьками дитини, справжність підпису на якій має бути нотаріально засвідченою, а також довідка про генетичну спорідненість батьків (матері чи батька) з плодом. Щодо вказаної заяви жінки – сурогатної матері можна відмітити, що у разі її смерті, коли вона не встигла оформити таку заяву, також ймовірно виникнення проблем із реєстрацією факту народження дитини [1].

Судова практика свідчить про те, що часто сурогатні матері, бажаючи залишити дитину собі, не підписують нотаріальних заяв, тим самим порушуючи умови договору щодо здійснення ДРТ методом сурогатного материнства. А в окремих випадках після реєстрації народження дитини як своєї (біологічної) ще й подають позов про визнання вказаного договору недійсним. Так, показовою в цьому аспекті є наступна судова справа. Позивачка звернулась до суду з позовом, в якому просить визнати недійсним спільний договір щодо здійснення допоміжних репродуктивних технологій методом сурогатного материнства, укладений між подружжям гр. Італії ОСОБА_3 та ОСОБА_4, а також сурогатною матір'ю ОСОБА_1 та закладом охорони здоров'я ТОВ «Інститут Генетики Репродукції» 20.11.2009. В обґрунтування позовних вимог посилається на те, що батьки-замовники умови договору не виконали – не подали до органів РАЦС нотаріально посвідчену згоду сурогатної матері на реєстрацію

громадян Італії батьками дітей та не провели реєстрацію їх батьками народжених ОСОБА_1 дітей. В договорі сторони не зазначили дату його підписання, нотаріально його не посвідчили, що на думку позивача є підставою для визнання його недійсним.

В процесі судового розгляду було встановлено, що після народження дітей, ОСОБА_1 не надала нотаріально посвідчену згоду на запис батьками дітей позивачів, не передала дітей батькам – замовникам, громадянам Італії ОСОБА_4 та ОСОБА_3, – натомість звернулася до Відділу ДРАЦС Барського районного управління юстиції Вінницької області та не повідомляючи про те, що діти народжені за наслідком програми сурогатного материнства, подала заяву про реєстрацію її матір'ю, а її чоловіка – ОСОБА_7, – батьком новонароджених [2].

В такій ситуації, можна говорити про порушення прав не лише біологічних батьків, а й, у першу чергу, прав та інтересів дитини, оскільки в результаті дитина буде виховуватись в сім'ї, кровно їй неспорідненій як з боку матері, так і батька.

Наступною категорією судових справ, яка є досить поширеною в останні роки, є справи про встановлення факту родинних відносин між батьками-іноземцями й дитиною, народженою сурогатною матір'ю. Необхідність отримання відповідного рішення суду в Україні обумовлена спеціальним для окремих країн (Іспанії, Німеччини, Великобританії та ін.) порядком реєстрації батьківства щодо дітей, народжених шляхом сурогатного материнства за кордоном. Так, зокрема, законодавство Іспанії встановлює імперативну вимогу для реєстрації в Іспанії батьківства подружжя щодо дитини – отримання в Україні відповідного судового рішення, що підтверджує їх родинні відносини. Як правило, суди ухвалюють позитивні рішення, хоча іноді зустрічається і негативна практика. Так, 27.09.2019 до Солом'янського районного суду м. Києва надійшли матеріали заяви ОСОБА_1, ОСОБА_2, про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами, у якій заявники просять встановити факт, що дитина – ОСОБА_3, яка народилася шляхом використання допоміжних репродуктивних технологій, є сином громадян Іспанії – ОСОБА_1 та ОСОБА_2. Суд відмовив у відкритті провадження, бо прийшов до висновку, що заявниками заявлено вимоги, які не підлягають розгляду в порядку окремого провадження, оскільки зі змісту заяви вбачається спір про право, що вирішується в позовному провадженні [3]. Така позиція суду є досить дивною, оскільки в справі наявні всі необхідні матеріали (нотаріально засвідчена згода сурогатної матері на реєстрацію подружжя заявників батьками дитини, свідоцтво про народження дитини, де батьками записано подружжя заявників, заява сурогатної матері про відсутність будь-яких претензій і прав щодо дитини). Більше того, дана ухвала була оскаржена в апеляційному

порядку 12.12.2019, в результаті чого ухвалу Солом'янського районного суду м. Києва було скасовано та направлено справу для продовження розгляду до суду першої інстанції. Проте, далі подана заява спочатку була залишена без руху [4], а потім (12.02.2020) була визнана неподаною та повернута заявникам [5]. Таким чином, питання щодо легалізації реєстрації батьківства даних заявників щодо дитини в країні свого проживання залишається невирішеним, що однозначно порушує, в першу чергу, права дитини.

Як бачимо, правове регулювання застосування ДРТ методом сурогатного материнства в Україні потребує вдосконалення, адже відсутність чіткого регулювання на законодавчому рівні даних питань призводить до зростання випадків незаконних діянь та зловживань, що в свою чергу не сприяє належному захисту прав дітей, народжених за такими програмами.

Список використаних джерел:

1. Bychkova, S.S., Bilianska, N.V., Fedosieieva, T.R. Implementation of the right to inheritance: Problems of theory and practice. *Global Journal of Comparative Law*. 2021. Volume 10. Issue 1-2. P. 203–220. URL: https://brill.com/view/journals/gjcl/10/1-2/article-p203_203.xml (дата звернення: 30.11.2021).

2. Рішення суду у справі № 2610/22368/2012. Провадження №2/761/1825/2013. Про визнання правочину недійсним. 2013. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/32701643> (дата звернення: 30.11.2021).

3. Ухвала суду у справі № 760/26991/19. Провадження № 2-о/760/388/19. Про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами. 2019. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85197502> (дата звернення: 30.11.2021).

4. Ухвала суду у справі № 760/26991/19. Провадження № 2-о/760/77/20. Про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами. 2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87240667> (дата звернення: 30.11.2021).

5. Ухвала суду у справі № 760/26991/19. Провадження № 2-о/760/77/20. Про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами. 2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87572798> (дата звернення: 30.11.2021).

*Бобко Володимир,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ПРИ ПРИЙОМІ НА РОБОТУ

Сучасні соціально-економічні процеси, що відбуваються сьогодні на ринку праці, свідчать про те, що проблема дискримінації учасників трудових відносин за віковою ознакою є доволі актуальною. Використання праці громадян похилого віку, які не втратили працездатність і бажають продовжувати трудову діяльність, має неабияке значення у вирішенні проблеми раціонального використання трудових ресурсів.

Розвиток ринкових відносин приніс нові тенденції щодо формування попиту на ринку праці, які у свою чергу відбиваються на трудовій правосуб'єктності громадян. Чітко простежується нехтування працівниками старшого віку. Сьогодні досить часто в оголошеннях про підбір кадрів можна натрапити на цілу низку вимог, не передбачених законодавством, встановлених приватними підприємствами та ін. Так в оголошеннях про вакансії кадрового агентства «Робота і навчання» вказані вікові вимоги до претендентів – до 35, 40, 45, 50 років; конкретно обумовлюється стать, причому якщо жіноча, то саме дівчина до 28-30 років, претенденти чоловічої статі – бажано до 35, 40, 45 років. Набули явного визнання реальні знання не тільки за фахом, а й іноземної мови, комп'ютера. Нарешті, у кадрових пропозиціях прямо вимагається «сталонна» зовнішність. Наприклад, вимоги до кандидата на посаду адміністратора престижного салону такі: вища освіта, вільне володіння англійською мовою, ПК, досвід роботи на аналогічній посаді не менше одного року, презентабельна зовнішність, дівчата до 28-30 років [1, с. 135].

Аналізуючи вакансії при прийомі на роботу, можна зробити висновок, що більшість з них містить вікові обмеження (як правило, це до 40 років).

Однак роботодавці не дотримуються законодавства про працю, а саме Кодексу законів про працю у якому в ч. 3 ст. 22 встановлено умови обмеження при прийомі на роботу. Зокрема вимоги щодо віку, які можуть застосовуватися виключно у випадках, передбачених законодавством і ні в якому разі до осіб, які бажають реалізувати право на працю, закріплене Конституцією, і на яких не поширюється встановлене законодавством обмеження щодо віку при прийомі на роботу.

Однією із категорій працівників, що зазнає сьогодні чи не найбільших утисків та дискримінації у сфері праці, є особи старших вікових груп, у тому числі, літні працівники і особи похилого віку. Представники саме цієї вікової категорії, незважаючи на наявність досвіду та значного трудового стажу, все більше піддаються дискримінації, особливо при прийнятті на роботу, а також в оплаті праці.

Рекомендація МОП №162 щодо літніх працівників встановлює, що вона поширюється на всіх працівників, які з віком можуть відчувати труднощі в галузі праці та занять [2]. Тобто Рекомендація не містить чітких вікових критеріїв щодо віднесення особи до категорії літніх працівників. Водночас, Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16 грудня 1993 р. [3] виділяє лише осіб похилого віку, відносячи до них чоловіків у віці 60 та жінок з поступовим збільшенням віку до 60 років і старших, а також осіб, яким до досягнення загального пенсійного віку залишилось не більше півтора року.

Складнощі в працевлаштуванні осіб літнього віку та працівників 40-50 років викликані рядом причин, які часто не пов'язані з діловими якостями потенційного працівника. Негативний вплив справляють упередження, які існують у суспільстві щодо вказаної категорії осіб, ними важче керувати маніпулятивними методами, нав'язувати безглузді прояви корпоративної лояльності. Досить часто відсутність бажання наймати певну категорію осіб викликане персональними фобіями керівника і позбавлене наукового обґрунтування, не бажає їх обмеженої працездатності тощо.

Використання праці громадян похилого віку, які не втратили працездатність і мають намір продовжувати трудову діяльність, має неабияке значення у вирішенні проблеми раціонального використання трудових ресурсів. Тому, проблема забезпечення громадян похилого віку можливістю працювати заслуговує на увагу як з боку держави, так і всього суспільства. Пенсіонери, які працюють, являють собою особливу, специфічну групу працівників. Поряд зі зниженням, як правило, їх загальної і професійної працездатності, їхніми перевагами є досвідченість та висока кваліфікація.

Як зазначалось, КЗпП ст. 22 визначає, що додаткові вимоги щодо віку працівника можуть встановлюватись законодавством. Так, на сьогодні встановлено граничний вік перебування на посадах для державних службовців. Однак, такі норми пов'язані з особливістю трудової функції, що виконується цією категорією працівників.

Отже, трудове законодавство України містить ряд норм, що направлені на встановлення рівності можливостей усіх вікових категорій працівників у сфері праці та є важливою гарантією від

дискримінації. Проте в сучасних умовах вони потребують вдосконалення. Водночас основним недоліком діючого законодавства є відсутність чітких механізмів реалізації його норм та конкретних санкцій за порушення останніх.

В судовій практиці мають місце не чисельні справи щодо захисту осіб похилого віку при необґрунтованій відмові у прийнятті на роботу. Так, громадянина, який бажав працевлаштуватися у 54 – річному віці, в центрі зайнятості отримав направлення на роботу у видавництво на вакантну посаду комірника. У видавництві йому відмовили у прийнятті на роботу і у направленні зробили відмітку «обмеження за віком до 30 років». На думку цього громадянина це є незаконним відповідно до ст. 22 Кодексу Законів про Працю, адже розцінюється ним як необґрунтована відмова при прийомі на роботу, оскільки на дану посаду вікові обмеження законодавством не встановлено.

Дана особа подала позовну заяву із вимогою визнати вказані дії незаконними та моральної компенсації. Доводи відповідача щодо відсутності вакансії комірника на час звернення позивача з приводу працевлаштування і помилкового зазначення підстав відмови суд вважає безпідставними і такими, що суперечать матеріалам справи.

Тому вимоги позивача щодо визнання відмови йому у працевлаштуванні неправомірною є доведеними і судом задовольняються. Що стосується вимог позивача про стягнення моральної шкоди, то суд вважає їх не доведеними. Позов задоволено частково [4].

Постановою Пленуму Верховного суду України № 9 від 06.11.1992 року «Про практику розгляду судами трудових спорів» п. 6 встановлено, що відповідно до ч. 2 ст. 232 Кодексу законів про працю, суди безпосередньо розглядають позови про укладення трудових договорів, зокрема, осіб, які вважають, що їм відмовлено в укладенні трудового договору всупереч гарантіям, передбачених ст. 22 КЗпП.

При обґрунтованості позову суд рішенням зобов'язує власника або уповноваженого ним органу укласти трудовий договір з особою, якій було відмовлено в укладенні трудового договору всупереч гарантіям, передбаченим ст. 22 КЗпП і також, якщо внаслідок відмови у прийнятті на роботу або несвоєчасного укладення трудового договору працівник мав вимушений прогул, його оплата провадиться відповідно до правил ч. 2 ст. 235 КЗпП про оплату вимушеного прогулу незаконно звільненому працівникові [5].

В юридичній літературі висловлювались чисельні пропозиції вчених, які вважають за необхідне надати нормативне визначення поняття «необґрунтована відмова у прийнятті на роботу» [6, с.154], встановити обов'язкову письмову форму відмови [7, с. 108],

застосовувати до роботодавців заходи дисциплінарної, матеріальної та адміністративної відповідальності [8, с. 153].

Однак розробники Проекту Трудового кодексу не врахували вказані наукові позиції, виклавши п. 1 статті 29 наступного змісту «Роботодавець має право вільного вибору серед кандидатів на зайняття робочого місця (вакантної посади). Забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу» [9]. На думку автора подібна правова конструкція вміщує два окремих принципи, які мають протилежний зміст та не сприятимуть захисту від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу.

З огляду на викладене необхідно передбачити додаткові гарантії при укладення трудового договору із вказаними особами і закріпити їх у Трудовому законодавстві. На думку автора потрібно закріпити у Трудовому Кодексі України норму наступного змісту: «Забороняється відмова у прийнятті на роботу з мотивів досягнення громадянами пенсійного віку. При відмові у прийнятті на роботу зазначеним категоріям громадян роботодавець зобов'язаний повідомляти їм причини відмови у письмовій формі. Відмову у прийнятті на роботу може бути оскаржено у судовому порядку».

Надалі на загальнодержавному рівні необхідно розробити та затвердити комплексні програми забезпечення трудової зайнятості осіб старших вікових груп, які б передбачили не лише основні напрямки політики держави щодо додаткового захисту цих категорій працівників, але й переваги для роботодавців, що сприяють працевлаштуванню останніх.

Список використаних джерел:

1. Болотіна Н.Б. Трудове право України: підручник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 860 с.
2. Рекомендація МОП № 162 щодо літніх працівників 1980 р. Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1965-1999. Женева, 1999. Т. 2. С. 1173-1179.
3. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку: Закон України від 16 грудня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 4. Ст. 18.
4. Рішення Київського районного суду м. Харкова від 18.01.2012р. у справі № 2018/2-4146/11 провадження №2/2018/642/2012 знаходиться у Єдиному державному реєстрі судових рішень <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20906169>
5. Про практику розгляду судами трудових спорів: Постанова Пленуму Верховного суду України №9 від 06.11.1992 року // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92>.
6. Сличинський Б.С. Зуб І.В, Ротань В.Г. Науково - практичний коментар до законодавства України про працю. К: Вид-во АС.К, 2003.-1024 с.

7. Мовчан А.О. Деякі гарантії реалізації права на працю під час існування відносин із добору кадрів. *Право і безпека*. 2006. № 5. С. 105-109.

8. Коротка А.О. Заборона дискримінації у сфері реалізації права на працю (Окремий аспект). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право»*. Випуск. 18. 2012. С. 150 -153.

9. Проект Трудового кодексу України /[Електронний ресурс]. URL: <http://portal.rada.gov.ua>.

УДК 347.92

*Боровська Ірина,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ФІКЦІЇ ДОКАЗУВАННЯ У ПОЗОВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Внаслідок реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства, нагальність якого обумовлена виконанням завдання цивільного судочинства – забезпечення справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ, суттєвих змін зазнав інститут доказів та доказування, зокрема шляхом збільшення норм, у яких закріплені специфічні юридичні конструкції, спрямовані на оптимізацію цивільного процесу у площині прискорення розгляду та вирішення справ.

Відповідні тенденції призвели до можливості відступлення від загального правила розподілу тягаря доказування між учасниками справи та збільшення кола окремих процесуальних питань та дій, зміст яких опосередковується ймовірністю (припущенням) наявності чи відсутності юридичних фактів (обставин), які вважаються встановленими, якщо протилежне не буде доведене (спростоване) учасником справи, а також закріплення у законодавстві спеціальних юридичних конструкцій, яким встановлюється непідтверджений юридичний факт (обставина) і, таким чином, створили можливість застосування судом правових феноменів – презумпції і фікції доказування при розгляді і вирішення справи у порядку позовного провадження цивільного судочинства.

Звертаючись до дослідження юридичної природи, сутності та механізму застосування фікції у цивільному судочинстві, а також напрямів розвитку теоретичних надбань у цій площині, слід з'ясувати поняття та зміст відповідної категорії у юридичній науці, а також

механізми її застосування при здійсненні правосуддя у цивільних справах.

Фікція як прийомом законодавчої техніки «не має виключно правового характеру» [1, с. 146], є категоріально не закріпленою у законодавстві та, зважаючи на особливості її правозастосування, може вважатися специфічною юридичною конструкцією. Існування такого правового феномену у сучасному праві головним чином обумовлюється необхідністю «забезпечення процесуальної економії юридичних засобів і зусиль суддів та учасників процесу при здійсненні правосуддя» [2, с. 386], «спонукання учасників цивільного процесу добросовісно користуватися своїми процесуальними правами» [3, с. 16] та «заповнення юридичних прогалин» [4].

Застосування фікції доцільне у разі відсутності реальних підстав для: 1) доказу правомірності якої небудь дії або бездіяльності; 2) визнання суб'єктивного права (суб'єктивних правомочностей); 3) констатації юридичних фактів. У таких випадках використовуються штучні, нереальні (конвенціональні) підстави, щоб мати відносно завершену картину правової реальності, тобто права реальність підводиться під формулу, їй не відповідну, щоб потім з цієї формули зробити необхідні фактичні висновки [5, с. 416].

У юридичній літературі під фікцією розуміється: техніко-юридичний прийом, за допомогою якого: а) неіснуюче становище (відношення) оголошується існуючим і набуває загальнообов'язкового характеру внаслідок його закріплення в правовому приписі; б) штучно притривуються одна до другої такі речі, які в дійсності є різними або навіть протилежними [6, с. 308]; загальновизнане та зафіксоване в нормах права припущення про існування певних явищ та процесів, тоді як насправді вони відсутні [5, с. 416]; засіб юридичної техніки, який передбачає закріплення в процесуальному законі як існуючого свідомо неправдивого положення, що має певне юридичне значення, з метою оптимізації процедури судового розгляду [3, с. 4].

У розрізі останньої сутнісної ознаки фікції як прийому юридичної техніки слід погодитися з точкою зору, висловленою І. Зеленко, що основною тенденцією законодавчого використання фікцій у Новому часі став перехід до технології процесуального регулювання, спрямованої на економію засобів доказування [7, с. 33].

Що стосується етимологічного значення відповідної правової категорії, під «фікцією» розуміється те, що не відповідає дійсності, не існує або видаване з певною метою за дійсне [8, с. 590].

Якщо презумпції знаходять свій вияв у процесі доказування, можуть характеризуватися як засіб пізнання дійсності при доведенні наявності або відсутності фактів (обставин справи), які мають значення для вирішення справи та передбачають визначений у законодавстві механізм їх спростування, а також у багатьох випадках

мають пряме юридичне категоріальне закріплення, як-от «презумпція правомірності правочину» (ст. 204 ЦК України), «презумпція авторства» (ст. 435 ЦК України), або виводяться безпосередньо із змісту норм як, наприклад, презумпція батьківства у разі визначення походження дитини від подружжя, які перебувають у шлюбі (ст. 122 СК України), то фікція є завідомо ілюзорним юридичним фактом, який вважається встановленим за існування чітко визначених у нормі закону умов (випадків) і не є засобом пізнання дійсності у процесі доказування та є неспростовним.

Таким чином, закріплюючи доказову презумпцію законодавець виходить із більшого або меншого ступеня імовірності існування тієї чи іншої обставини. При формуванні фікцій законодавець виходить із того, що обставини, яка визначається існуючою, насправді немає (або навпаки). Тобто фікція відрізняється від презумпції відсутністю ймовірності факту, який стверджується [2, с. 386].

З аналізу положень ЦПК України вбачається, що відповідний прийом законодавчої техніки використано зокрема у ч. 11 ст. 128, ч. 3, 5, 9 ст. 130, ч. 1, 3 ст. 131, ч. 7 ст. 272 ЦПК України.

Розглянемо окремі норми цивільного процесуального законодавства України, які містять відповідну юридичну конструкцію, та їх правозастосування під час здійснення цивільного судочинства.

Так, у науковій літературі у розрізі дослідження відповідного питання доволі часто зустрічається розгляд положень статей 130, 131 ЦПК України щодо порядку вручення судових повісток у випадку не виявлення особи (учасника справи) у місці проживання або неповідомлення учасником судового процесу про зміну місця проживання (перебування, знаходження) (відсутності заяви про зміну місця проживання або місцезнаходження) та неповідомлення про причини неявки учасника судового процесу у судове засідання, що у свою чергу створює правовий наслідок встановлення юридичного факту належного повідомлення учасника судового процесу, а також визнання судом причини нез'явлення у судове засідання неповажними. Також юридична конструкція, яка містить фікції, застосовується для вирішення відповідного питання у разі відмови адресата одержати судову повістку (ч. 9 ст. 130 ЦПК України), така особа вважається повідомленою. Таким чином, відмітка на судовій повістці про відмову адресата її одержати, незважаючи на існування факту того, що інформація про час та місце судового засідання або вчинення іншої процесуальної дії ним не отримана, визнається як встановлений юридичний факт належного повідомлення учасника судового процесу.

Слід підтримати думку розробників досліджуваної проблематики, що норми, які закріплюють процесуальні фікції, є виключними, оскільки застосовуються замість норм, які містять загальний порядок розподілу обов'язків з доказування, а не

доповнюють їх [2, с. 388]. Виключення із загального процесуального порядку пов'язуються із чітко визначеними у законодавстві умовами, за існування яких можливе застосування процесуальних норм-фікцій.

Із аналізу змісту досліджуваних вище положень ЦПК України, можна дійти висновку, що у структурі норм, у яких закріплені фікції, доволі часто використовується слово «вважається». Водночас у цивільному процесуальному законодавстві існують норми, які мають опосередковане закріплення фікції.

Слід погодитися з думкою процесуалістів, що у ЦПК України існує «ряд цивільно-процесуальних доказових правил, що знаходяться на межі фікції та презумпції, які судово практика фактично уже застосувала» і, зважаючи на недостатню їх урегульованість, неможливо їх визначити як фікцію чи презумпцію [2, с. 389].

У розрізі цього питання можна навести положення ч. 10 ст. 84 ЦПК України, відповідно до якої у разі неподання учасником справи з неповажних причин або без повідомлення причин доказів, витребуваних судом, суд залежно від того, яка особа ухиляється від їх подання, а також яке значення мають ці докази, може визнати обставину, для з'ясування якої витребувався доказ, або відмовити у його визнанні, або може здійснити розгляд справи за наявними в ній доказами, або, у разі неподання таких доказів позивачем, – також залишити позовну заяву без розгляду.

У даному випадку відповідну норму скоріш за все можна розглядати як презумпцію доказування, адже судом припускається, що неподання доказу учасником справи (приховування ним доказу) є свідченням того, що факт (обставина), для з'ясування якого витребувався відповідний доказ судом, ймовірно дійсно існує (або такий факт (обставина) відсутній). Для визнання відповідної норми фікцією, переш за все, необхідно виходити із припущення існуючим завідомо не існуючого факту (відсутності факту, який стверджується, в дійсності). Але, водночас, така норма є неспростовним припущенням і містить спектр дискреційних повноважень суду, що обумовлюється значенням витребуваних доказів для справи та правового статусу особи, яка ухиляється від подання доказу.

У підсумку варто зазначити, що фікція – це особлива юридична конструкція, яка призначена для оптимізації доказової процесуальної діяльності та характеризується низкою ознак, а саме: категоріально не закріплена у нормах права; не є засобом пізнання дійсності з метою встановлення обставин справи у процесі доказування, а є завідомо ілюзорним юридичним фактом, який вважається встановленим за існуванням чітко визначених у нормі закону умов (випадків); є неспростовною.

Список використаних джерел:

1. Балюк М. Практика застосування цивільного процесуального законодавства України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Харків : Харків юрид., 2008. С. 146.
2. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монограф. За ред В. В. Комарова. Харків : Право, 2016. 848 с.
3. Черменов Д. В. Юридичні презумпції та фікції у цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2015. 20 с.
4. Іванський А. Й. Роль юридичних фікцій у регулюванні відносин фінансово-правової відповідальності. *Форум права*. 2008. № 3. С. 202–207.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. 4-те видання. Київ : Алерта, 2016. 528 с.
6. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закладів. За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
7. Зеленко І. П. Поняття та значення юридичної фікції як правового та соціального інструменту. *Науковий вісник Херсонського державного університета*. 2014. Вип. 6-1. С. 32–35.
8. Словник української мови : в 11 томах. Т. 10, 1979. С. 590. URL: <http://sum.in.ua/p/10/590/2>

УДК 347.78 : 316.472.4

*Бразалук Максиміліан,
студент ННІ № 3 НАВС
Науковий керівник: Смірнова Віка,
викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Право інтелектуальної власності – важливий інститут цивільного права у будь-якій правовій державі. Сучасні тенденції розвитку цифрових технологій змушують суспільство пристосовуватись до нових сфер життєдіяльності в мережі Інтернет, а отже, виникають і правовідносини, які мають відповідним чином регулюватися. В умовах постійного розвитку цифрових технологій проблематика захисту права інтелектуальної власності залишається актуальною, оскільки як для України, так і для інших країн, інститут права інтелектуальної власності є непорушним і відносини, пов’язані подальшого детального дослідження.

Враховуючи, що цивільне законодавство і цивільно-правова доктрина мають швидко пристосовуватися до всіх нових тенденцій розвитку науки і техніки, виникає необхідність систематизації наукових знань у сфері захисту права інтелектуальної власності у соціальних мережах. Крім цього, метою роботи є привернення уваги фахівців-правників до інституту захисту права інтелектуальної власності у соціальних мережах, а також до основних тенденцій розвитку цього інституту.

Згідно з положеннями цивільного законодавства України право інтелектуальної власності являє собою право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності, що представлене особистими немайновими правами інтелектуальної власності та (або) майновими правами інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначений законодавством. Крім цього, в положеннях Цивільного кодексу зазначено, що це право є непорушним [1].

З приводу права інтелектуальної власності в соціальних мережах склалася дещо неоднозначна ситуація. Вона полягає в тому, що користування соціальними мережами передбачає самостійне наповнення користувачами своєї сторінки певними творами. Це можуть бути тексти, зображення, музичні й аудіовізуальні твори. При цьому адміністрації соціальних мереж у своїх ліцензійних згодах покладають усю відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності на користувачів. Так, згідно з правилами користування соціальною мережею Instagram, користувачі мають гарантувати, що вони володіють матеріалами, що опубліковані ними на сервісі, володіють правом передавати права та ліцензії, встановленими умовами користування. Крім цього, публікація та використання матеріалів на сервісі або з його допомогою не порушує та не присвоює прав будь-якої третьої сторони, у тому числі право на недоторканність особистого життя, право на публічне використання, авторські права, товарні знаки й (або) інші права на інтелектуальну власність. У випадку, якщо матеріали, викладені користувачем, порушують умови користування соціальною мережею, користувач може понести юридичну відповідальність. Аналогічна ситуація складається і з соціальною мережею Facebook [2, С. 126-127].

При цьому можна констатувати той факт, що правові положення про притягнення порушників права інтелектуальної власності до юридичної відповідальності мають певною мірою декларативний характер. Це зумовлено низкою різноманітних факторів. По-перше, питання захисту права інтелектуальної власності у соціальних мережах недосконало врегульоване національним законодавством, а також відсутній дієвий механізм захисту цих прав у судовому порядку. Усі ці

фактори ускладнюються анонімністю ведення соціальних мереж, а також їх технічною складністю.

Крім цього, багато термінів з ІТ-сфери не закріплені на законодавчому рівні, а використання об'єктів авторського права носить транскордонний характер. Така сукупність обставин унеможливує захист прав інтелектуальної власності у випадках, коли порушники цих прав знаходяться у країнах, законодавство яких по різному підходить до визначення порушень та можливості притягнення до відповідальності винних осіб. Велика кількість користувачів глобальної мережі Інтернет суттєво ускладнює можливість прослідкувати використання об'єкту авторських та суміжних прав іншими користувачами.

Однією з вагомих причин порушення прав інтелектуальної власності в соціальних мережах є відсутність дієвого механізму покарань винних осіб, що перетворює захист прав власників об'єктів права інтелектуальної власності в тривалий та трудомісткий процес.

Попри вищезазначене слід зауважити, що порушення права інтелектуальної власності має виражену форму та наслідки. Так, автори книг і фільмів, а також автори та виконавці музичних творів, через незаконне копіювання та відтворення об'єктів права інтелектуальної власності зазнають як майнової (матеріальної), так і моральної шкоди [3, С. 53].

Досить помітними формами порушення згаданих прав у соціальних мережах є плагіат і піратство, розвиток яких зумовлений, власне, розвитком глобального інтернет-простору, через який вони і поширюються. Якщо сутність плагіату полягає в оприлюдненні (опублікуванні), повністю або в певній частині, чужого твору під іменем особи, котра не є автором твору, то піратством у сфері інтелектуальної власності є несанкціоноване копіювання, поширення і продаж об'єкту авторського права [4].

В рамках цього дослідження важливим є також відзначити, що порушення прав інтелектуальної власності у соціальних мережах класифікується за об'єктами права власності на які порушуються. Так, можна виділити порушення авторських і суміжних прав, порушення прав на торговельні марки й комерційні фірмові найменування і порушення прав на промислові зразки.

Згідно з окремим положенням законодавства можна виокремити такі види відповідальності за порушення особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав: адміністративна; цивільно-правова; кримінальна [4].

Також слід зазначити, що існує судовий і позасудовий порядок захисту права інтелектуальної власності в соціальних мережах. Так, згідно з цивільним законодавством, у випадку порушення прав інтелектуальної власності кожна особа може звернутися до суду. Крім

цього, у випадку порушення таких прав законодавець передбачив і позасудовий порядок, який полягає в тому, що суб'єкт авторського права та (або) суміжних прав може звернутися до власника вебсайту або вебсторінки, на яких незаконно використана електронна (цифрова) інформація, із заявою про припинення порушення [1,4].

На підставі вищезазначеного можна дійти висновку, що право інтелектуальної власності є окремим інститутом цивільного права, одним із найважливіших завдань якого є захист суб'єктів права інтелектуальної власності від будь-яких порушень їх прав, в тому числі в мережі Інтернет. Втім, через недостатньо дієвий механізм позасудового та судового захисту цих прав виникає ризик їх подальшого порушення, оскільки соціальні мережі – це глобальне явище, яке в умовах процесу глобалізації динамічно розвивається та поширюється, роблячи характер цієї проблеми транскордонним. І все ж у відповідь на ці виклики національне законодавство має швидко пристосуватися до сучасних тенденцій технологічного розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. Спасова К. І. Порушення немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Том 1 (3(28)). С. 126-130.

3. Коваленко І. А. Актуальні проблеми захисту й охорони прав інтелектуальної власності в мережі інтернет в умовах глобалізації суспільства та сучасних технологій. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2018. Том 29 (68) № 3. С. 52-55.

4. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.

*Бузова Анна,
студент ННІ №2 НАВС
Науковий керівник: Шаповал Леся,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

У наш час досить вагомий внесок в розвиток сучасного суспільства та мистецтва роблять люди. Вони пишуть наукові роботи, створюють нові винаходи, роблять різноманітні дослідження, займаються розвитком мистецтва тощо. Без цього наше суспільство не здатне буде змінюватися чи розвиватися. Але коли роботу над якою людина працювала роками привласнить інша, яка навіть не прикладала жодних зусиль щоб щось зробити. Після такого, у людини право на інтелектуальну власність якої було порушено, вже зникне бажання далі працювати. Тому питання захисту права людини на інтелектуальну власність є досить актуальним у нашому житті. Для початку все ж з'ясуємо що собою являє право інтелектуальної власності з юридичної точки зору.

Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України (далі – ЦК) та іншим законом (ст. 418 ЦК).[2]

Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається ЦК, Законами України: «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на сорти рослин» та іншим законом.

Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

Інтелектуальна власність - збірне поняття, що означає сукупність виняткових прав на результати творчої діяльності і засоби індивідуалізації. Охоплює права, що відносяться до літературних, художніх і наукових творів, виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо - і телепередач, винаходів, промислових зразків, товарних знаків, фірмових найменувань і т.п.

Відповідно до ст. 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1, с.402].

Право інтелектуальної власності становить окремий інститут цивільного права. Його норми закріплені у книзі четвертій Цивільного кодексу України – «Право інтелектуальної власності» (12 глав, які об'єднують 90 статей) [2].

Відповідно до ст. 418 ЦК: «Право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності». [3]

До об'єктів права інтелектуальної власності відносяться: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці (ст. 420 ЦК) [2].

Розглянувши саме поняття права інтелектуальної власності та підзаконні акти, які регулюють її, можемо перейти безпосередньо до розкриття форм захисту інтелектуальної власності людини.

Форма захисту – це комплекс організаційних заходів, спрямованих на захист прав і законних інтересів авторів, виконавців, виробників фонограм, відеограм, організацій мовлення, винахідників та інших суб'єктів прав інтелектуальної власності.

Юрисдикційний захист авторського права здійснюється судом та іншими уповноваженими на це юрисдикційними органами у цивільно-правовий, кримінально-правовий чи адміністративний способи захисту.

Неюрисдикційна форма захисту авторського права характеризується тим, що це позасудовий захист, який здійснюється особою, право якої порушено.

Так, відповідно до ст. 19 ЦК, особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту авторського права можуть обиратися самою

особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства [3,с.417-418].

Більш значимим та ефективними з вище перелічених форм захисту є цивільно-правовий захист авторського права.

Отже, підводячи підсумки можна сказати, що захист права людини на інтелектуальну власність є досить розповсюдженим у сучасному суспільстві. Адже праці, над якими людина працювала роками повинні бути захищеними. Вона повинна бути впевнена, що працює не дарма і її працю не присвоять інші. Людина повинна бути ознайомлена з варіантами захисту свого права, які дії вона може зробити, щоб зберегти своє право. Тому систему захисту прав людини на інтелектуальну власність потрібно більш детально розробляти. Вводити санкції за порушення прав на усі існуючі види інтелектуальної діяльності. На даний момент є лише загальні санкції на більш поширені види інтелектуальної власності. Потрібно більш детально та відповідально займатись питаннями захисту прав людини на інтелектуальну власність, адже у наш час це досить важливо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2021 р. /Верховна Рада України. Харків: Право, 2021. 82 с.
2. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
3. Цивільне право України: Загальна частина. За редакцією професорів І.А. Бірюкова і Ю.О. Заїки. Київ : Алерта, 2019. 510 с.

УДК 347.644

***Веренкіотова Ольга,
кандидат юридичних наук
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
НАВС***

РЕАЛІЗАЦІЯ ОРГАНАМИ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ СВОЇХ ФУНКЦІЙ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ МАЛОЛІТНІХ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ

Чинним законодавством України передбачено, що захист майнових, в тому числі і житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, може бути забезпечений при зверненні не лише до судових органів, але й до інших органів. Одним із таких органів, є органи опіки та піклування. Справедливим уявляється твердження О. О. Федорової, яка визначає органи опіки та

піклування основним соціальним інститутом, відповідальним за долю дітей, залишених без піклування батьків [1, с. 9].

Відповідно до п. 1.7. Правил опіки та піклування серед завдань покладених на органи опіки та піклування зазначені наступні: вирішення питання щодо забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які закінчили навчально-виховні заклади і не мають житла; вжиття заходів щодо захисту особистих та майнових прав неповнолітніх дітей і осіб, які перебувають під опікою (піклуванням); участь у розгляді судами спорів, пов'язаних із захистом прав неповнолітніх дітей та осіб, які перебувають під опікою (піклуванням); установалення опіки над майном у передбачених законом випадках; оформлення належних документів щодо особи підопічного та щодо майна, над яким установалюється опіка; охорона та збереження житла і майна підопічних і визнаних безвісно відсутніми; тощо [2].

Отже, органи опіки та піклування у сфері захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у межах своєї компетенції виконують дозвільну, організаційну, охоронну, контролюючу та інформативну функції, які між собою тісно взаємопов'язані.

Дозвільна функція органів опіки та піклування проявляється у наданні цими органами відповідних дозволів на вчинення правочинів щодо нерухомого майна. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства» батьки або особи, які їх замінюють, не мають права без дозволу органів опіки і піклування, наданого відповідно до закону, укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та/або державній реєстрації, відмовлятися від належних дитині майнових прав, здійснювати поділ, обмін, відчуження житла, зобов'язуватися від імені дитини порукою, видавати письмові зобов'язання [3]. Дозвіл на вчинення правочинів щодо нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким має дитина, надається лише у разі гарантування збереження її права на житло. Відповідно до підпункту 3.27 Порядку вчинення нотаріальних дій батьки (усиновлювачі), опікун можуть відмовитися від прийняття спадщини, належної малолітній, недієздатній особі, лише з дозволу органу опіки та піклування [4]. Відповідно до п. 6.4 Правил опіки та піклування приватизоване житлове приміщення за наявності згоди органів опіки та піклування за його місцезнаходженням може бути передане усиновлювачем, опікуном (піклувальником), родичами, батьками-вихователями чи прийомними батьками, які виховують і утримують дитину, в оренду на підставі відповідних договорів [2]. При цьому, як зазначають науковці, однією з важливих умов отримання дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна є недопущення зменшення житлової площі дитини чи погіршення умов

її проживання [5, с. 15]. Разом з тим, слід звернути увагу на те, що не існує жодних критеріїв оцінки рішень органів опіки та піклування. Завдяки чому трапляються випадки необґрунтованої заборони на відчуження жилих приміщень, або створення таких умов, які законним представникам при укладенні правочинів з нерухомістю важко виконувати. У разі відмови у наданні дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна дитини проводиться одночасне звернення до нотаріуса щодо накладення заборони відчуження такого майна лише у випадках, передбачених ч.5 ст. 177 СК України [6].

До організаційних функцій органів опіки та піклування можемо віднести: провадження діяльності з надання статусу дитині-сироті та дитині, позбавленій батьківського піклування, влаштування й встановлення опіки та піклування над ними, звернення до відповідного органу приватизації з клопотанням (заявою) про передачу квартири (будинку) у власність неповнолітнього; призначення опікуна над житлом і майном неповнолітнього в разі відсутності останнього.

Щодо охоронної функції, то в даному випадку йдеться про здійснення органами опіки та піклування повноважень спрямованих на захист охоронюваних і визнаних державою прав та інтересів. Слід наголосити, що відповідно до ст. 152 СК України дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування [6]. Відповідно до ч.1 п. 4.13. Правил опіки та піклування дії опікунів (піклувальників) можуть бути оскаржені будь-якою особою, у тому числі і підопічною, в органи опіки та піклування за місцем проживання підопічного [2]. Тоді як, відповідно до ч.1 ст. 79 ЦК України, дії опікуна можуть бути оскаржені заінтересованою особою, в тому числі родичами підопічного, до органу опіки та піклування або до суду. Тобто, Цивільним кодексом звужене коло суб'єктів, дії яких підлягають оскарженню, при цьому збільшено способи таких оскаржень. Крім того, ч. 2 ст. 79 ЦК України зазначено, що рішення органу опіки та піклування може бути оскаржено до відповідного органу, якому підпорядкований орган опіки та піклування, або до суду [7].

Крім того, органи опіки та піклування ініціюють звернення до судових інстанцій в інтересах дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (ст. 11 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування») та беруть участь у розгляді судами спорів, пов'язаних із захистом прав неповнолітніх дітей та осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням (п. 1.7. Правил опіки та піклування. При цьому, органи опіки та піклування, як зазначає А. М. Протас, можуть бути залучені судом до участі в процесі або вступити в процес за своєю ініціативою для надання висновку в справі з метою здійснення покладених на них обов'язків і для захисту прав

громадян та інтересів держави, а обов'язковою є їхня участь — коли суд визнає це за необхідне [8, с. 61].

Також до охоронної функції органів опіки та піклування можна віднести обов'язок щодо збереження майна та житла дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Відповідно до п. 57 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини орган опіки та піклування за місцем знаходження майна забезпечує збереження майна дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і вживає заходів до встановлення опіки над майном. Рішення про встановлення опіки над майном приймається за місцем знаходження майна за поданням служби у справах дітей.

Слід зазначити, що окрім вчинення органами опіки та піклування дій дозвольного характеру, вони також зобов'язані здійснювати контроль за додержанням батьками або особами, які їх замінюють, майнових та житлових прав дітей при відчуженні жилих приміщень та купівлі нового житла (ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства»). Відповідно до ст. 246 СК України на орган опіки та піклування покладено здійснення контролю за дотриманням прав дитини, над якою встановлено опіку або піклування. Також передбачене здійснення контролю за використанням усиновлювачем, опікуном (піклувальником), родичами, батьками-вихователями чи прийомними батьками коштів одержаних від передання в оренду приватизованого неповнолітнім житлового приміщення(п. 6.4 Правил опіки та піклування).

Слід звернути увагу, що міжнародне законодавство у сфері захисту дітей, зазначеної категорії, пропонує ще й проведення для них роз'яснювальної роботи, тобто здійснення інформативної функції, зокрема відповідно до ст. 10 Модельного закону про додаткові гарантії соціального захисту дітей-сиріт і дітей, які залишились без опіки, органи державної влади сприяють дітям-сиротам та дітям, які залишились без піклування батьків, у реалізації їхніх прав і законних інтересів шляхом надання їм безоплатної кваліфікованої юридичної допомоги. Сподіватися на ефективну роботу в даному напрямку вказаних органів та отримання якісної кваліфікованої допомоги — не виявляється можливим, через низький рівень забезпечення кваліфікованими кадрами (у більшості працівників досвід роботи менше трьох років та відсутня освіта відповідного профілю) [9, с. 176]. Однак, ми більш солідарні з іншою позицією - органи опіки та піклування виступають гарантом прав неповнолітніх, адже саме вони вправі відмовити у вчиненні правочину, що суперечить інтересам дитини [10, с. 47].

Таким чином, захист права на житло дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та забезпечення їх дотримання

– вимагає залучення органів опіки та піклування, що являє собою адміністративний захист і в свою чергу виступає гарантією належного та ефективного досудового захисту. Захист житлових та майнових прав дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, забезпечується відповідними органами шляхом вчинення дій дозвільного, організаційного, охоронного, контролюючого, інформативного характеру. Адміністративний захист житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснюється відповідними органами опіки та піклування залежно від їх компетенції шляхом прийняття відповідних рішень, перегляду та скасування раніше прийнятих підпорядкованою інстанцією рішень, надання дозволів на вчинення дій, або заборони на їх вчинення, ініціювання звернення до судових інстанцій, участі у судових засіданнях на вимогу суду.

Список використаних джерел:

1. Федорова О.О. Охрана жилищних прав детей, оставшихся без попечения родителей. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Санкт-Петербургский ун-т. Сп.б. 2003. 23 с.

2. Правила опіки та піклування, затверджені Наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, від 26.05.99 № 34/166/131/88. *Офіційний вісник України*. 1999. № 26. стор. 115, код акту 8397/1999.

3. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

4. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5. *Офіційний вісник України*. 2012. № 17. Ст. 632.

5. Цивільні права малолітніх і неповнолітніх та їх цивільно-правова відповідальність. Л. М. Горбунова, С. В. Богачов, І. Ф. Іванчук. Київ : [ТОВ «Поліграф-Експрес»]. 2006. 42 с.

6. Сімейний кодекс України від 10.01.2001 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 08.11.2021).

8. Протас А.М. Захист права громадян України на житло. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Запоріжжя. 2009. № 4. С. 60-67.

9. Потопахіна О.М. Соціальні послуги закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. 2010. Т. 23 (62). № 1. с. 171-179.

10. Лапчевська О.Ф. Проблеми захисту майнових прав дитини. *Юридична наука*. 2013. № 2. С. 41–48.

*Вороніжський Ярослав,
аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

*Науковий керівник: Петровський Андрій,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ

Як відомо, процедура визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави вперше було запроваджено у США, Великій Британії та Ірландії щодо злочинів у сфері незаконної торгівлі наркотичними речовинами та прекурсорами. У Великій Британії вказаний захід отримав назву цивільна конфіскація. У подальшому вказаний інститут було імплементовано в Австралії, Болгарії Ізраїлі, Канаді, Італії, Швейцарії та в багатьох інших країнах.

Основною метою цивільної конфіскації є встановлення необґрунтованих активів (принцип «in rem»), а не переслідування особи правопорушника (принцип «in personam»), що застосовується під час кримінального переслідування особи.

Статтею 20 Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року визначено, що кожна Держава-учасниця з метою надання взаємної правової допомоги, відповідно до статті 55 цієї Конвенції щодо майна, придбаного в результаті вчинення будь-якого зі злочинів, визначених цією Конвенцією, або використаного під час вчинення злочинів, відповідно до свого внутрішнього права, розглядає питання про вжиття таких заходів, які можуть бути необхідними, щоб створити можливість для конфіскації такого майна без винесення вироку в рамках кримінального провадження у справах, якщо злочинець не може бути підданий переслідуванню з причини смерті, переховування або відсутності чи в інших відповідних випадках.

Згідно з Директивою 2014/42/ЄС Європейського парламенту та Ради конфіскація необґрунтовано отриманих активів може проводитися на підставі остаточного обвинувального вироку суду, а також без такого, якщо є неспростовні докази скоєння протиправних дій і неможливості кримінального переслідування підозрюваного. Необґрунтовані активи можуть бути конфісковані, навіть якщо вони вже були передані третім особам (або в порядку реституції, або якщо активи були передано безоплатно або за ціну, набагато менше ринкової).

Слід зауважити, що Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) визнає конфіскацію активів поза межами кримінального провадження такою, що не суперечить презумпції невинуватості, не порушує майнових прав та заборон покарання без закону (рішення у справах «М проти Італії», «Оторіно проти Італії», «Аркурі проти Італії», «Ріела та інші проти Італії», «Батлер проти Сполученого Королівства», «Уолш проти Сполученого Королівства», «Гогітідзе та інші проти Грузії»).

Так, у п. 105 рішення у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» від 12 травня 2015 року ЄСПЛ зазначено, що правові стандарти допускають: 1) конфіскацію майна, пов'язану з серйозними кримінальними злочинами (корупція, відмивання коштів, оборот наркотичних засобів) без попереднього кримінального обвинувачення; 2) переведення тягаря доведення законності походження майна на відповідачів цих некримінальних проваджень про конфіскацію, зокрема цивільних проваджень «in rem»; 3) конфіскацію майна і доходів, отриманих шляхом конвертації або перетворення цінностей, отриманих злочинним шляхом, або змішаного з іншим майном, що має законне походження; 4) застосування конфіскації до будь-яких осіб, які володіють майном без необхідної добросовісності.

Цивільна конфіскація не є покаранням та не порушує права власності згідно з трьома критеріями, які використовує в своїй практиці ЄСПЛ. По-перше, критерій законності (цивільна конфіскація передбачена законом); по-друге, такі заходи мають переслідувати законну мету (боротьба з правопорушеннями та злочинністю); по-третє, національні органи мають дотримуватись принципу пропорційності, тобто, якщо людина набула активів на певну суму, то національні органи не можуть подати позов на цивільну конфіскацію активів на більшу суму від суми набуття активів.

У зарубіжній літературі визначено принципи, яким має відповідати інститут визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, що у свою чергу знайшли своє відображення у судовій практиці іноземних держав. Можна виділити основні з них: 1) конфіскація активів поза кримінальним провадженням не повинно підміняти собою застосування кримінальної відповідальності; 2) у законодавстві має бути визначено можливість або неможливість одночасного застосування конфіскації майна поза кримінальним провадженням та кримінального переслідування особи. Так, у Великій Британії закон про конфіскацію поза кримінальним провадженням може дозволяти державі або власнику активів, що є обвинуваченим у кримінальній справі, клопотати про відстрочення або зупинення у справі про цивільну конфіскацію до завершення розслідування або ухвалення вироку у кримінальній справі. У Таїланді закон про цивільну конфіскацію дозволяє її проведення одночасно з

кримінальним переслідуванням особи, але в цьому випадку закон повинен передбачати, що інформацію, отриману від власника активів, не можна використовувати проти нього у кримінальному провадженні; 3) конфіскація поза кримінальним провадженням не є покаранням або формою кримінального переслідування, тому не відбувається подвійне притягнення особи до відповідальності (рішеннях Верховного Суду США у справах: *United States v. Ursery*, *United States v. Alexander*, а також – апеляційного суду Північної Ірландії у справі *Walsh v. Director of the Assets Recovery Agency*); 4) конфіскація активів поза кримінальним провадженням може застосовуватися у випадках, коли кримінальне переслідування неможливе чи завершилося невдало. Як правило, у зв'язку зі смертю злочинця, його втечею з країни, наявністю в нього імунітету від судового переслідування, закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності; 5) процесуальні норми та правила доказування, що застосовуються повинні бути якомога конкретнішими та яснішими; 6) конфіскації поза кримінальним провадженням повинні підлягати активи, отримані в результаті різних злочинів; 7) конфіскації повинні підлягати активи, що належать до різних форм власності та категорій: доходи від злочинів та знаряддя їх вчинення; доходи від злочинів, вчинених на території іноземної держави; заміщувальні активи; 8) конфіскації також повинні підлягати незаконні активи, отримані до моменту набрання чинності законодавства про цивільну конфіскацію. 9) законодавство має дозволяти слідчі дії та заходи забезпечення збереження активів без повідомлення власника активів у випадках, коли повідомлення може перешкодити розгляду справи про цивільну конфіскацію.

Таким чином, з урахуванням наведеного міжнародного досвіду, вважаємо за необхідне зробити висновок, що в Україні, окрім судового розгляду цивільних справ зазначеної категорії, доцільно дозволити сторонам домовлятися про конфіскацію у позасудовому порядку та дозволити суду виносити заздалегідь обумовлену ухвалу про конфіскацію, якщо сторони погоджуються на цю процедуру, а також є необхідність ефективної реалізації програми конфіскації шляхом створення механізму передбачуваного, безперервного та достатнього фінансування, зокрема й обмеження впливу політичних факторів на процедуру конфіскації.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації об'єднаних націй проти корупції, 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
2. Про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі : Директива

Європейського парламенту і Ради 2014/42/ЄС від 03.04.2014 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/2014-42-es.pdf>

3. Справа «Гогітідзе та інші проти Грузії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 12.05.2015 р. URL: <https://courses.edra.com/assets/courseware/9e466733eab9aeb296f9e4ce7973e27c/asset-v1:EdEra+HR201+hr201+type@asset+block/1P1-Gogitidze.pdf>

4. Антонюк О. Визнання активів необґрунтованими та їх витребування. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vyznannya-aktyviv-neobgruntovanymy-ta-yih-vytrebuvannya/>

УДК 347.926

*Гопанчук Василь,
кандидат юридичних наук, професор
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ВИБІР СПОСОБУ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ – КЛЮЧОВА УМОВА ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Можливість мати і здійснювати цивільні права і нести цивільні обов'язки нерозривно пов'язана із наявністю способів захисту цих прав і інтересів і дієвою процедурою їх застосування.

Статтею 55 Конституції України гарантовано, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1].

Права та охоронювані законом інтереси особи за відсутності будь-яких механізмів захисту залишатимуться декларативними. То ж у разі незаконного посягання на майнові та особисті немайнові права та законні інтереси особи, останні повинні підлягати захисту, що, у свою чергу, вимагає від держави забезпечення належного правового регулювання з тим, щоб визначити засоби реалізації таких прав та інтересів, а також закріпити ефективні способи їх захисту.

Відповідно до ст.15 Цивільного кодексу України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання; має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. За захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу особа має право звернутися до суду (ст. 16 ЦК України) [2].

Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи

відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Вказаний перелік не є вичерпним, оскільки суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках.

За змістом положень вище зазначених норм права розпорядження своїм правом на захист є приписом цивільного законодавства і полягає в наданні особі, яка вважає свої права порушеними, невизнаними або оспорюваними, можливості застосувати способи захисту, визначені законом або договором. Суд забезпечує захист осіб, права й охоронювані законом інтереси яких порушені або оспорується, шляхом здійснення провадження у справах.

При цьому суд має встановити наявність в особи суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу, про захист яких особа звернулася до суду, адже на звернення до суду за захистом наділена особа в разі порушення, невизнання або оспорювання саме її прав, свобод чи інтересів, а також у разі звернення до суду органів і осіб, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні та суспільні інтереси.

Крім того, суд з'ясовує наявність чи відсутність факту їх порушення або оспорення і відповідно ухвалює рішення про захист порушеного права або відмовляє в захисті, встановивши безпідставність та (або) необґрунтованість заявлених вимог.

Для ефективного судового захисту цивільного права або інтересу важливим також є обраний зацікавленою особою спосіб захисту, який має відповідати природі такого права або охоронюваного законом інтересу, характеру незаконного посягання та бути ефективним.

Відповідно до ст. 5 ЦПК України, крім зазначеного вище положення, встановлено: у випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного, невизнаного або оспореного права, свободи чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону (ч.2) [3].

Наділення суду правом відповідно до викладеної в позові вимоги особи визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону, є прогресивною нормою, оскільки є рішення судів всіх інстанцій, якими було відмовлено в задоволенні позову не з

підстави, що право особи не потребувало захисту, а з тієї підстави, що нею невірно було обрано спосіб захисту порушеного права.

Такі ситуації інколи мали місце через неправильне тлумачення представником сторони норм права, в меншості випадків - через неналежне виконання представником своїх професійних обов'язків.

Стаття 5 ЦПК не обмежує суд у виборі способу захисту, прямо передбаченого законом, а дозволяє, виходячи із принципу верховенства права, визначити не тільки прямо передбачений в нормативному акті спосіб захисту порушеного права особи, а й спосіб захисту, який не передбачений законом, але не суперечить йому [3].

При цьому слід враховувати, що суд в такому випадку не припуститься порушення передбаченого статтею 2 ЦПК права особи на власний розсуд розпоряджатися своїми правами щодо предмета спору, оскільки буде діяти відповідно до викладеної в позові вимоги особи, яка звернулася до суду [3].

Зазначене кореспондується з вимогою п. 4 ч. 3 ст. 175 ЦПК України, відповідно до якої позовна заява повинна містити зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні [3].

Враховуючи визначені особливості ми зможемо позбутися в судовій практиці випадків відмови в позові з підстав невірно обраного особою способу захисту порушеного права, що є неприпустимим в тих випадках, коли право особи дійсно порушено.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Цивільний процесуальний кодекс: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

*Горбунова Олена,
аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС
Науковий керівник: Мироненко
Валентина, кандидат юридичних наук,
доцент завідувач кафедри цивільно-
правових дисциплін НАВС*

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Визначення походження дитини, встановлення батьківства (материнства) має дуже велике значення. По-перше, шляхом встановлення батьківства реалізується важливе право дітей знати своїх батьків, що в свою чергу є реальною гарантією, яка визначає рівність дітей у нашому суспільстві (відповідно до ст. 52 Конституції України діти рівні у своїх правах незалежно від того, народжені вони в шлюбі чи поза ним) [1]. І по-друге, мова йде не тільки про запис осіб як матері та батька дитини, а про покладення на них складного комплексу батьківських прав та обов'язків, передбачених чинним законодавством, в т.ч. заходів відповідальності за невиконання чи неналежне виконання таких обов'язків.

Походження дітей юридично оформляється шляхом реєстрації народження в державних органах реєстрації актів цивільного стану. А саме визначення походження дитини можливе: від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою; від батька, матері при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій; від батька у разі повторної реєстрації шлюбу з матір'ю дитини; від батьків, які не перебувають у шлюбі між собою (в цьому випадку походження дитини може бути встановлено за заявою матері та батька дитини, за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини та за рішенням суду). Таким чином, основою правових відносин між дитиною і її батьками, є походження дитини від даних матері та батька, засвідчене державним органом реєстрації актів цивільного стану у порядку, встановленому законом.

Відповідно до ч.1 ст.122 СК України, дитина, яка зачата і (або) народжена в шлюбі, вважається такою, що походить від подружжя. В цьому випадку походження дитини від подружжя визначається на підставі свідоцтва про шлюб та довідки медичного закладу про народження дружиною дитини. Такий порядок визначення походження дитини цілком відповідає і законодавству, і моральним засадам суспільства. Реєстрація шлюбу створює так звану «презумпцію батьківства», тобто припущення, що всі діти, народжені дружиною, є дітьми її чоловіка [2, с. 121]. Презумпція, тобто

положення, що не потребує доказів, відоме ще з римського права, за яким визначалось, що «батько – це той, на кого вказує шлюб [3, с. 98]. О. Пергамент підкреслювала, що «саме з метою охорони інтересів дітей, встановлено законне припущення (презумпція) батьківства чоловіка, який перебуває в зареєстрованому шлюбі з матір'ю дитини. Ця норма повністю відповідає реальному життю, оскільки, за одиничними випадками, фактичним батьком завжди є чоловік матері. Зрозуміло, законне припущення про батька дитини не може бути встановлено, якщо батьки не перебувають у шлюбі між собою» [4, с. 34]. На цьому свого часу наголошували і О. Пушкін, В. Маслов, З. Підпригора. Зокрема, вони зазначали, «посвідчення походження дитини від осіб, що перебувають у зареєстрованому шлюбі, їх записом про шлюб, цілком природньо. Закон надає самому запису про шлюб значення достатнього і безспірного доказу походження дитини від зазначених в ньому батьків, звільняючи, зокрема, матір від надання в підтвердження цього факту будь-яких інших доказів. Тому при реєстрації народження дитини, не вимагається згоди матері на запис в якості батька дитини чоловіка матері, так як свідоцтво про шлюб завчасно вирішує і це питання» [5, с. 120]. Підставою цієї презумпції, писала Л. Ванеєва, є висока ступінь вірогідності значення запису про шлюб батьків як свідоцтва походження дитини від чоловіка матері. В цьому випадку призначення презумпції полягає у закріпленні способу встановлення факту походження дитини [6, с.95]. П. Недбайло зазначав, що «презумпції так би мовити оберігають від довільних дій і ставлять того, хто застосовує і здійснює право, в певні формальні рамки» [7, с. 46]. Разом з тим, така презумпція може бути спростована, якщо чоловік доведе, що він не є батьком дитини, яка народилася у його дружини. В. Шахматов підкреслював: «ведучи мову про батька, зазвичай мають на увазі чоловіка, завдяки якому дитина народилася». У цьому, на його думку, полягає сенс біологічного батьківства. Інший сенс вкладається в поняття соціального батьківства: воно характеризується існуванням обов'язків батька перед дитиною, а точніше існування взаємних прав та обов'язків [8, с. 122].

Такими ж мотивами (припущення батьківства) керується законодавець і тоді, коли мова йде про встановлення походження дитини, яка народилася до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним. Тобто, і в таких випадках вважається, що народжена дитина походить від подружжя, і вони записуються в якості її батьків незалежно від наявності розірваного між ними шлюбу, або від наявності рішення суду про визнання шлюбу недійсним з будь-якої із підстав, визначених законом. Подружжя, а також жінка та чоловік, шлюб між якими припинено, у разі народження дитини до спливу десяти місяців після припинення їх шлюбу, мають право подати до державного органу реєстрації актів

цивільного стану спільну заяву про невизнання чоловіка (колишнього чоловіка) батьком дитини. Така вимога може бути задоволена лише у разі подання іншою особою та матір'ю дитини заяви про визнання батьківства. Якщо дитина народилася до спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу внаслідок смерті чоловіка, походження дитини від батька може бути визначене за спільною заявою матері та чоловіка, який вважає себе батьком дитини. Разом з тим, у відповідності зі ст. 124 СК України, якщо дитина народилася до спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу або визнання шлюбу недійсним, але після реєстрації повторного шлюбу її матері з іншою особою, вважається, що батьком дитини є чоловік її матері у повторному шлюбі. Батьківство попереднього чоловіка може бути визначене на підставі його спільної заяви з чоловіком у повторному шлюбі або за рішенням суду.

Відповідно до ст. 123 СК України, у разі народження дружиною дитини, зачатої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, здійснених за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини. У разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя. Подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Такі відносно прості правила встановлення кровного походження дітей, народжених у шлюбі. Більш складні правила констатації кровного походження дітей встановлені для тих випадків, коли дитини народилася поза шлюбом, тобто для встановлення походження таких дітей необхідне встановлення батьківства.

Як зазначається у ч.1 ст.125 СК України, у разі відсутності між батьками дитини зареєстрованого шлюбу, походження дитини від матері визначається на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження нею дитини. Тобто правові відносини між дитиною та її матір'ю виникають в силу факту кровного споріднення з нею. Що стосується батька дитини, то походження дитини від нього визначається або за заявою матері та батька дитини, або за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини або ж за рішенням суду (добровільне та судове встановлення батьківства). Тобто, у випадках, коли шлюб між батьками дитини не зареєстровано, не може діяти презумпція батьківства певного чоловіка.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Чечот Д.М. Брак, семья, закон. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та. 1984. 208 с.
3. Підпригора О.А. Основи римського приватного права: підручник для студентів юрид.вузів та факультетів. Київ : Вентурі. 1997. 336 с.
4. Пергамент А. Установление отцовства в судебном порядке. *Социалистическая законность*. 1971. № 7. С. 34–38.
5. Маслов В.Ф., Подопригора З.А., Пушкин А.А. Действующее законодательство о браке и семье. Харьков : Вища школа. 1974. 200 с.
6. Ванеева Л. О вероятности в гражданском судопроизводстве. *Правоведение*. 1969. № 2. С. 90-97.
7. Недбайло П.Е. Система юридических гарантий применения советских правовых норм. *Правоведение*. 1971. № 3. С. 44–53.
8. Шахматов В.П. Законодательство о браке и семье (Практика применения, некоторые вопросы теории). Томск : Изд-во Томск. ун-та. 1981. 210 с.

УДК 349.24 (477)

***Жулкєвська Оксана,
студентка ННІ №1 НАВС
Науковий керівник: Полішко Наталія,
старший викладач кафедри цивільно-
правових дисциплін НАВС***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ОСІБ ЗІ ЗНИЖЕНОЮ ПРАЦЕЗДАТНІСТЮ В УКРАЇНІ В СВІТЛІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

В основі політики соціальної держави, якою згідно з Конституцією є Україна, лежить створення умов, які б забезпечували гідне життя і вільний розвиток усіх громадян. В умовах реформування трудового законодавства, у світлі змін економічного і соціального життя нашої держави, які зумовили посилення дискримінаційних тенденцій, актуальним є питання регулювання праці осіб, які не можуть на рівних конкурувати з іншими працівниками на ринку праці.

У зв'язку з цим нагальною є потреба проаналізувати те, які саме чинники обумовлюють особливості правового регулювання праці такої категорії працівників, як особи зі зниженою працездатністю.

До категорії осіб зі зниженою працездатністю, що потребують особливого правового регулювання, відносять осіб, які за медичним висновком потребують надання їм легшої роботи, та інвалідів.

У національному законодавстві недоцільно оперувати такими термінами, як «інваліди», «особи з обмеженими фізичними і розумовими можливостями», «особи з обмеженою працездатністю»,

для означення осіб зі стійким розладом функцій організму, зумовленими захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності, вимагає потребу в соціальній допомозі й посиленому соціальному захисті таких осіб, а також вжиття з боку держави відповідних заходів для забезпечення законодавчо встановлених прав.

Громадяни мають рівні конституційні права і свободи, є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками [1, ст. 24].

Якщо у кримінальному чи адміністративному праві стан здоров'я беруть до уваги, визначаючи особу неосудною, що веде до фактичної втрати правосуб'єктності, а у цивільному праві він може бути використаний під час визнання особи за рішенням суду обмежено дієздатною чи недієздатною, то у трудовому праві стан здоров'я має зовсім інше значення. Йдеться не про стан здоров'я як юридичний факт, що може бути підставою для припинення, наприклад, трудового договору чи переведення на легшу роботу, а власне про стан здоров'я як одну із характерних ознак суб'єкта трудового права – працівника [3, с. 75].

Згідно зі ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [2, ст. 24].

Здоровій людині реалізувати право на працю, гарантоване Конституцією України, не так складно. Вона сама може обрати собі професію, рід занять, місце роботи згідно із покликанням, професійною підготовкою, освітою, укласти трудовий договір. Особам же зі зниженою працездатністю реалізувати своє бажання працювати було б важко без створення належних умов для використання їх праці [4; 5, с. 191-192].

У зв'язку з цим правове регулювання суспільних відносин, охоплених сферою дії трудового права, характеризується певною специфікою. Вона полягає у тому, що на практиці ми маємо справу із двома групами норм. З одного боку, є норми загального характеру, які закріплюють правове становище усіх без винятку працівників, чим забезпечується єдність правового регулювання у цій сфері. З іншого боку, існують (і повинні існувати надалі) норми, які враховують особливості праці різних категорій працівників [6, с. 24].

Відповідно до ст. 170 КЗпП України працівників, які потребують за станом здоров'я надання легшої роботи, роботодавець повинен перевести, за їх згодою, на таку роботу відповідно до медичного висновку тимчасово або без обмеження строку та в разі

потреби встановити скорочений робочий день чи неповний робочий тиждень і створити пільгові умови праці. При переведенні за станом здоров'я на легшу нижче оплачувану роботу за працівниками зберігається попередній середній заробіток протягом двох тижнів з дня переведення, а у випадках, передбачених законодавством, попередній середній заробіток зберігається на весь час виконання нижче оплачуваної роботи або надається матеріальне забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням [2, с. 170].

Варто зазначити, що як у інших державах світу, так і в Україні, старіння населення стало помітним явищем, вплив якого на хід соціального, економічного і культурного розвитку нашої держави не отримав всебічної оцінки.

Важливе місце належить підготовленій у рамках Ради Європи Європейській соціальній хартії – міжнародній угоді, яка відображає цілі й принципи європейської соціальної політики, гарантує основні соціальні права людини. Хартія передбачає захист істотних прав, у тому числі й осіб похилого віку [4, с. 7].

Погляди на місце і роль осіб похилого віку найбільш повного вираження отримали у Принципах ООН стосовно осіб похилого віку, які були прийняті Генеральною Асамблеєю ООН в 1991 р. (резолюція 46/91).

Між змістом цього документу і положеннями Європейської соціальної хартії є багато спільного. Зазначені принципи були об'єднані у п'ять груп: незалежність, догляд, дієвість, реалізація внутрішнього потенціалу, гідність [7].

З огляду на це акцент на правах людини підвищує роль загально-цивілізаційних, загальнодемократичних цінностей, міжнародних трудових стандартів, які закріплені в актах ООН, МОП, Ради Європи, Європейського Союзу.

Отже, стан здоров'я є однією із ознак, яка визначає ступінь працездатності особи. У зв'язку із цим ми можемо виділити окрему групу працівників – осіб зі зниженою працездатністю. Правове регулювання зазначеної категорії працівників характеризується єдністю і диференціацією. Тому вбачаємо необхідність у подальшому дослідженні зазначеної проблеми.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: [Електронний ресурс]. режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Кодекс законів про працю України: [Електронний ресурс]. режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Трудове право України: академічний курс. За ред. П.Д. Пилипенко. Київ : Ін Юре, 2006. 375 с.

4. Міжнародний захист права і свободи людини: зб. документів. Уклад. та авт. вступ. ст. Г.М. Дрібників. Москва : Юридична література. 1990. 661 с.

5. Панкін М.Є. Пільги робітникам та службовцям. М.Є. Панкін. Москва : Профіздат, 1979. С. 191-192.

6. Курінний А.М. Трудове право: шляху до ринку / А.М. Курінний. Москва: Справа. 1997. С. 24.

7. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1991 р. № 46/91 «Здійснення Міжнародного плану дій з проблем старіння та пов'язаних з ним заходів»: [Електронний ресурс] режим доступу: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1312106>.

УДК 347.926 : 355.45

*Задорожна анастасія,
кандидат юридичних наук
викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Одне із найбільш актуальних питань протягом всього існування людства залишається питання прав людини, можливість їх реалізації та захисту. Утвердження, забезпечення, реалізація прав людини є важливим показником, що вказує на демократичність та соціальність держави, а також на те, що така держава є правовою.

Конституцією України передбачається низка гарантій прав людини і громадянина, однією із яких є право судового захисту, що встановлено статтею 55 Конституції України. Відповідно до зазначеної статті права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1].

В сфері цивільного судочинства реалізація цього права пов'язана, зокрема, із застосуванням процесуальних норм про підсудність, які розмежовують компетенцію судів зі здійснення правосуддя у конкретних цивільних справах.

Розмежування компетенції судових органів щодо розгляду юридичних справ завжди було одним із найбільш складних напрямів наукових досліджень. Це пояснюється тим, що таке розмежування має на меті забезпечити оптимальний розподіл судових справ між судами й повинно здійснюватись за чіткими та прозорими критеріями, застосування яких не повинно породжувати труднощі у суб'єктів цивільних процесуальних відносин.

Окупація РФ Криму та проведення АТО та ООС на Сході України не могло не позначитися на інституті підсудності цивільного процесу, так як доступ до судів АРК, м. Севастополя та окремих судів

Донецької і Луганської областей Україною тимчасово втрачений. У зв'язку з цим були прийняті спеціальні законодавчі акти, які визначають процедури розгляду та вирішення цивільних справ, які мали б розглядатися судами, що розташовані на окупованій території або районі проведення ООС.

В одних випадках вказані процедури можуть бути охоплені відомими винятками із загального правила територіальної підсудності. Тепер до них можна віднести ще одну категорію цивільних справ, яка вже передбачена Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [2]. Зокрема, територіальна підсудність цивільних справ судів АРК та м. Севастополя була віднесена до повноважень місцевих загальних судів м. Києва, де конкретний суд для розгляду вимоги, яку мали вирішувати місцеві суди АРК та м. Севастополя, буде визначати Апеляційний суд м. Києва (ст. 12 вказаного Закону). Отже, «кримські» цивільні справи Апеляційний суд м. Києва своєю ухвалою розподіляє між місцевими судами м. Києва, але розглядати їх сам як суд першої інстанції він не має права.

В чинному ЦПК ст. 317 визначає особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України [3]. Відповідно до цієї статті заявник може подати заяву про встановлення вказаного факту до будь-якого суду України, який розташований за межами окупованої території. Ця категорія справи окремого провадження охоплюється випадком альтернативної підсудності.

Зовсім інакша склалася ситуація з тими цивільними справами, які мали б розглядатися судами в зоні проведення ООС. Так, у разі пред'явлення позову до відповідачів, які мають місце реєстрації чи проживання на територіях Донецької та Луганської областей, які Україна наразі не контролює, відповідно до Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» надано повноваження спочатку ВВСУ, а потім, у зв'язку з внесенням змін Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII, Верховному Суду змінювати територіальну підсудність судів, що знаходяться на неконтрольованій території [2; 4].

Розпорядженням ВССУ «Про визначення територіальної підсудності справ» від 02 вересня 2014 р. № 2710/38-14 вперше була змінена територіальна підсудність деяких судів. Зокрема, було змінено територіальну підсудність 16 місцевих судів Луганської області та 34 місцевих судів Донецької області. Цивільні справи луганських судів були передані іншим місцевим судам Луганської області, що знаходяться на контрольованій Україною території, а цивільні справи донецьких судів були передані іншим місцевим судам Донецької

області, які контролюються українською владою, та місцевим судам Запорізької та Дніпропетровської областей [5].

Така зміна підсудності не охоплюється випадком загальної територіальної підсудності, оскільки в такому разі позови треба було подавати в такі населені пункти, які українська влада наразі не контролює. Таке правило не охоплюється й виключною підсудністю, оскільки всі відповідні категорії цивільних справ визначаються не на рівні закону, а адміністративним актом Верховного Суду. Не може розглядатись така підсудність як підсудність за ухвалою суду, оскільки зміна територіальної підсудності проводиться не в рамках цивільної процесуальної форми і вона не стосується однієї цивільної справи, а всіх судових справ (у тому числі й цивільних), які мали б розглядати суди в районі проведення ООС. Очевидно, що перед нами також не випадок альтернативної та договірної підсудності, оскільки не має вибору звертання до судів та відсутня домовленість сторін справи. Також очевидно, що це не буде підсудність декількох пов'язаних між собою вимог. Отже, підсудність цивільних справ судам, які розташовані в районі проведення ООС, не охоплюється наразі ні одним видом територіальної підсудності.

Що є характерним для територіальної підсудності цивільних справ у районі проведення бойових дій (ООС)? По-перше, даний вид територіальної підсудності носить тимчасовий характер. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» після відновлення контролю над українською територією, діяльність суду, територіальна підсудність якого була змінена, відновлюється [2].

По-друге, підсудність цивільних справ у районі проведення бойових дій носить мінливий характер, який вказує на можливість зміни територіальної підсудності цивільних справ щодо одного суду декілька разів. Така можливість залежить, як правило, від успішності чи неуспішності військової операції. При чому мінливий характер може поширюватися не тільки на суд, територіальна підсудність цивільних справ якого змінюється, але і на суд, якому визначаються на розгляд цивільні справи. Так, спочатку цивільні справи Дебальцевського міського суду мав розглядати Олександрівський районний суд Донецької області, а вже потім – Костянтинівський міськрайонний суд Донецької області.

По-третє, підсудність цивільних справ у районі проведення бойових дій визначається адміністративними актами вищого судового органу держави. Слід звернути увагу, що видача вищим судовим органом таких адміністративних актів не пов'язується із виданням ним процесуальних судових рішень та не є проявом здійснення ним правосуддя. Саме цим і буде відрізнятися цей вид підсудності від підсудності, що визначається ухвалою суду.

Отже, є всі підстави говорити про існування окремого виду територіальної підсудності: підсудність цивільних справ у районі проведення бойових дій (ООС).

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР
База даних «Законодавство України». ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квіт. 2014 р.
№ 1207-VII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 бер. 2004 р. № 1618-IV *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

4. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовт. 2017 р. № 2147-VIII» *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text>

5. Про визначення територіальної підсудності справ: Розпорядження Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 2710/38-14 від 02 верес. 2014 року. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v2710740-14>

УДК 342.734 (477)

*Закутня Юлія,
студентка ННІ № 1 НАВС
Науковий керівник: Полішко Наталія,
старший викладач кафедри цивільно-
правових дисциплін НАВС*

ПРАВО НА ПРАЦЮ ЖІНОК ТА ОСІБ ІЗ СІМЕЙНИМ ОБОВ'ЯЗКАМИ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Актуальність даної теми, полягає в правовому регулюванні праці жінок та осіб із сімейними обов'язками. Людство ніколи не були байдужим до статі, і боротьба за соціальну рівність полягала в тому, щоб можливості людини якомога менше визначалися статтю.

Конституція України у ст. 24 проголошує рівність прав і свобод жінок з чоловіками [1].

Рівноправність жінок та чоловіків у сфері трудових відносин забезпечується наданням їм рівних можливостей у професійній підготовці, у праці та винагороді за неї.

Основним законом, що регулює особливості правового регулювання праці жінок та осіб із сімейними обов'язками, є Кодекс законів про працю України, що надає даним особам право на працю, відповідно до статті 22 КЗпП України «при укладенні, зміні та припиненні трудового договору забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу» [2].

Відповідно до Конституції України будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання не допускається. Відповідно до ст. 3 Конвенції МОП № 156 для забезпечення повної рівності ставлення та можливостей для працівників чоловіків і жінок одна із цілей національної політики кожного члена Організації полягає в тому, щоб надати змогу особам із сімейними обов'язками, які виконують або бажають виконувати оплачувану роботу, здійснювати своє право на це, не підлягаючи дискримінації та, по змозі, гармонійно поєднуючи сімейні й професійні обов'язки. Конвенція зобов'язує членів Організації: забезпечувати можливість працівникам із сімейними обов'язками здійснювати своє право на вільний вибір роботи; брати до уваги їхні потреби в галузі умов зайнятості та соціального забезпечення; враховувати потреби працівників із сімейними обов'язками на місцевому рівні; розвивати або сприяти розвитку державних чи приватних служб побуту, таких як установи та служби догляду за дітьми та надання допомоги сім'ї; вживати належних заходів для заохочення розвитку інформації та освіти, які сприяють ширшому розумінню громадського принципу рівних ставлення та можливостей для працівників чоловіків і жінок і проблем працівників із сімейними обов'язками; вживати усіх заходів, котрі відповідають національним умовам і можливостям, зокрема заходів у галузі професійної орієнтації та підготовки, які дали б змогу працівникам із сімейними обов'язками розпочинати чи продовжувати трудову діяльність, а також відновлювати її після відсутності на роботі, пов'язаної з цими обов'язками. Сімейні обов'язки як такі не можуть бути вагомою причиною для припинення трудових відносин [3].

У чинному КЗпП термін «особи із сімейними обов'язками» не застосовується. Водночас низка статей КЗпП встановлюють гарантії та пільги батькам, які виховують дітей без матері, опікунам (піклувальникам), жінкам, які усиновили дітей, жінкам, які здійснюють догляд за хворим членом сім'ї.

Працівникам, які усиновили дитину з числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, надається одноразова оплачувана відпустка у зв'язку з усиовленням дитини тривалістю 56 календарних днів (70 календарних днів - при усиовленні двох і більше дітей) без урахування святкових і неробочих днів після набрання законної сили рішенням суду про усиовлення дитини. Така відпустка надається за умови, що заява про надання відпустки надійшла не пізніше трьох місяців з дня набрання законної сили рішенням суду про усиовлення дитини.

У разі усиовлення дитини (дітей) подружжям зазначена відпустка надається одному з подружжя на їх розсуд.

Працівникам, які усиновили дитину (або одночасно двох і більше дітей), надається відпустка для догляду за дитиною на умовах і в порядку, встановлених Кодексом законів про працю [2].

Крім того, одному з батьків, який має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину з інвалідністю, або які усиновили дитину, матері (батьку) особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, одинокій матері, батьку дитини або особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, який виховує їх без матері (у тому числі у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також особі, яка взяла під опіку дитину або особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, надається щорічно додаткова оплачувана відпустка тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів. За наявності декількох підстав для надання цієї відпустки її загальна тривалість не може перевищувати 17 календарних днів.

Праця жінок — особливий правовий стан жінки у житті суспільства, зумовлений здійсненням нею трудової діяльності, що забезпечується законодавством України про працю [4].

Враховуючи фізіологічні особливості жіночого організму, законодавство України про працю встановлює широку систему гарантій, спрямованих на охорону праці жінок [4].

Законодавством визначено роботи, на яких забороняється застосування праці жінок, забороняється залучення жінок до робіт, пов'язаних з підйманням і переміщенням важких речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, встановлено заборону праці жінок у нічний час, та вказано винятки з цієї загальної заборони: допускається застосування праці жінок у нічний час у тих галузях народного господарства, де це викликається особливою необхідністю, ще один критерій допустимості застосування праці жінок у нічний час

— це застосування його як тимчасового заходу. В обох випадках, на власника покладено обов'язок мотивувати рішення про застосування жіночої праці в нічний час вказівкою на те, у чому ця особлива необхідність виявляється [4]

Не допускається залучення до робіт у нічний час, до надурочних робіт і робіт у вихідні дні і направлення у відрядження вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років. Жінки, що мають дітей віком від 3 до 14 років або дітей-інвалідів, не можуть залучатися до надурочних робіт або направлятися у відрядження без їх згоди [4]

На підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами. До досягнення дитиною віку трьох років працююча жінка (інша застрахована особа, яка фактично здійснює догляд за дитиною) має право на одержання частково оплачуваної відпустки по догляду за дитиною з виплатою за цей час допомоги по державному соціальному страхуванню [4].

Жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину-інваліда, або яка усиновила дитину, матері інваліда з дитинства підгрупи А І групи, одинокій матері, батьку дитини або інваліда з дитинства підгрупи А І групи, який виховує дитину їх без матері (у тому числі й у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також особі, яка взяла під опіку дитину або інваліда з дитинства підгрупи А І групи, надається щорічно додаткова оплачувана відпустка тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів. За наявності декількох підстав для надання цієї відпустки її загальна тривалість не може перевищувати 17 календарних днів [4].

Забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям — за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда. При відмові у прийнятті на роботу зазначеним категоріям жінок власник або уповноважений ним орган зобов'язані повідомляти їм причини відмови у письмовій формі. Відмова у прийнятті на роботу може бути оскаржено у судовому порядку [4].

Звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (до шести років — ч.6 ст. 179 КЗпП), одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда з ініціативи власника або уповноваженого ним органу не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Обов'язкове працевлаштування зазначених жінок здійснюється також у випадках їх звільнення після закінчення строкового трудового договору. На період працевлаштування за ними зберігається середня

заробітна плата, але не більше трьох місяців з дня закінчення строкового трудового договору [4].

Отже, законодавець потурбувався про жінок та осіб із сімейними обов'язками, зробивши для них низку пільг, та покращив особливості правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. Кодекс законів про працю України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

3. Гаращенко Л. П. Працівники з сімейними обов'язками: поняття та юридичні гарантії у проекті трудового кодексу: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36859/44-Garashchenko.pdf?sequence=1>

4. Інна Кривенко. Особливості правового регулювання праці жінок: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=20746>

УДК 347.633-058.854

*Калінюк Анжела,
доктор філософії
старший викладач кафедри цивільно-
правових дисциплін НАВС*

ПРАВО ВІТЧИМА, МАЧУХИ НА ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПАСИНКА, ПАДЧЕРКИ

Доктрина цивільного права розрізняє поняття охорони та захисту суб'єктивних прав. Так, В. О. Тархов вважає, що правова охорона існує постійно, має своєю метою забезпечення прав та запобігання їх порушенню. Захист, на відміну від охорони, використовується в разі порушення права, погрози його порушення або оспорювання такого права [1, с. 259-260]. О. П. Сергеев пропонує розглядати поняття охорони права в широкому та вузькому сенсі. На його думку, охорона права в широкому сенсі включає в себе міри не тільки правового, а й економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, які спрямовані на створення необхідних умов для здійснення суб'єктивних прав. У вузькому сенсі під охороною розуміються передбачені законом міри, направлені на поновлення або визнання права, а також на захист цих прав у разі їх порушення чи оспорювання [2, с. 240.] М. С. Малєїн розрізняв поняття охорони та поняття захисту. На його думку, охорона включає в себе всі юридичні правила, що стосуються певного блага. Під захистом він розумів міри,

передбачені законом на випадок порушення права [3, с. 18-19]. Як бачимо, поняття «охорона» та «захист» є взаємопов'язаними, але не тотожними поняттями.

В контексті даного дослідження під захистом ми пропонуємо розуміти встановлені законом способи, спрямовані на відновлення порушеного чи оспорюваного права. Під захистом прав та інтересів пасинка, падчерки слід розуміти правомірні дії вітчима, мачухи, які здійснюються шляхом звернення до юрисдикційної або неюрисдикційної форми захисту з використанням визначених законом способів захисту. Під способами захисту суб'єктивних цивільних прав розуміються закріплені законом матеріально-правові засоби примусового характеру, за допомогою яких здійснюється відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав.

Відповідно до ст. 16 ЦК України способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [4].

Ст. 18 СК України до способів захисту сімейних прав та інтересів віднесено: встановлення правовідношення; примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку; припинення правовідношення, а також його анулювання; припинення дій, які порушують сімейні права; відновлення правовідношення, яке існувало до порушення права; відшкодування матеріальної та моральної шкоди; зміна правовідношення; визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб [5].

Отже, захищаючи права та законні інтереси пасинки, падчерки вітчим, мачуха можуть звернутися до будь-якого із визначених законом способів захисту цивільних та сімейних прав.

Інше питання – на яких правових засадах вони можуть здійснити такий захист. Відповідь, у принципі, не передбачає довгих пошуків, адже в цивільному та в цивільному процесуальному праві існує інститут представництва.

Права та обов'язки батьків, а отже і вітчима або мачухи, не зводяться лише до вчинення тих дій, які безпосередньо можуть підпадати під ознаки виховного процесу, спрямованого на формування

повноцінної особистості дитини. Такої ж мети можна досягнути і іншими діями, зокрема і тими, які дають зрозуміти дітям (пасинку, падчерці), що вітчим, мачуха відстоюють їхні права, чи це образа з боку будь-якої сторонньої особи (самозахист) чи, наприклад, пред'явлення позову до суду про визнання дитини як обов'язкового спадкоємця тощо. Іншими словами вітчим, мачуха повинні вживати будь-яких заходів для того, щоб забезпечити охорону, недоторканість особистих, майнових прав падчерки (пасинка), їх інтересів, поки вони не досягнуть того ступеню фізичної і духовної зрілості, з якою закон пов'язує повну самостійність людини. Саме так, зазначає О. М. Нечаєва, повинно тлумачитися право вітчима, мачухи на захист дитини, з матір'ю (батьком) якої їх пов'язують сімейні відносини [6, с. 34], і ми не бачимо підстав спростовувати таке твердження. Тобто, з обов'язків по вихованню, безпосередньо впливають і обов'язки вітчима, мачухи щодо захисту прав та інтересів падчерки (пасинка), в силу чого, вітчим, мачуха, поряд з рідним батьком (матір'ю) в першу чергу є особами, на яких покладається захист та представництво прав та інтересів неповнолітніх дітей. При цьому, як вірно зауважує Є. М. Ворожейкін, «захист не передбачає дій як лише наслідку порушення прав дитини. Навпаки, основне завдання щодо захисту прав та інтересів дітей повинно зводитись до запобігання порушення цих прав та інтересів» [7, с. 192–193].

Очевидним є факт, що особливою категорією повноважень вітчима (мачухи), в загальній системі виконання сім'єю своїх функцій, є захист прав та інтересів дітей – падчерки (пасинка) поза сім'єю. З цієї точки зору уявляється справедливим твердження, що «право на представництво, яке входить до змісту ряду сімейних правовідносин і нерозривно пов'язане з обов'язками батьків, усиновлювачів, опікунів, по захисту прав та інтересів дітей, реалізується за межами цих відносин – у сфері цивільного обороту, по відношенню до третіх осіб, тобто в рамках зовнішніх цивільно-правових відносин представництва в якості повноваження, заснованого безпосередньо на законі (повноваження батьків) або адміністративному акті (повноваження усиновлювачів, опікунів)» [8, с. 63]. Покладення на батьків, а отже, і вітчима, мачуху обов'язку захищати права та інтереси падчерки (пасинка) обумовлено тим, що останні обмежені (в силу віку, а відповідно і розвитку) у можливості самостійного здійснення і захисту своїх прав та інтересів. Але навіть у тих випадках, коли діти, відповідно до закону наділені правом самостійного захисту своїх прав та інтересів, вітчим, мачуха не позбавляються такого права і можуть звернутися за захистом прав та інтересів пасинка, падчерки до компетентних органів.

Список використаних джерел:

1. Тархов В. А. Гражданское право. Общая часть. Курс лекций. Чебоксары : 1997. 322 с.
2. Гражданское право : учебник Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. Москва : 2001. Т. 3. 632 с.
3. Малейн Н.С. Возмещение вреда, причиненного личности. Москва : 1965. Юрид.лит. 230 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 01.07.2020).
5. Сімейний кодекс України від 10.01.2001 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
6. Нечаева А.М. Брак, семья, закон. Москва : Наука. 1984. 145 с.
7. Невзгодина Е.Л. Право на представительство в семейных правоотношениях. Вопросы совершенствования гражданско-правового регулирования. Томск. Изд-во Томского ун-та. 1990. С. 63–71.
8. Ворожейкин Е. М. Семейные правоотношения в СССР. Москва : Юрид. лит. 1972. 336 с.

УДК 342.72/.73:347.121.2:349.23-043.86

*Камінський Дмитро,
студент ННІ № 2 НАВС
Науковий керівник: Шаповал Леся,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИТУ ПРАВА НА ВІДПОЧИНОК В УКРАЇНІ

Питання щодо забезпечення конституційного права людини й громадянина на відпочинок в Україні та пропозиції щодо їх вирішення досліджуються постійно, однак внаслідок змінюваності суспільних потреб та новітніх тенденцій у правовому регулюванні значна частина питань залишається не розкритими.

Слід зазначити, що однією із функцій Конституції України є саме гарантування реалізації прав шляхом визначення або ж заборон або покладенням обов'язків на певні державні органи. Разом з тим, ефективність такого гарантування є доволі спірною.

До прикладу, В. М. Попова визначає, що на жаль, конституційні норми відображають переважно, опосередкований тип діяльності держави в соціальній сфері. Не сформульована чітка і пряма відповідальність держави перед людиною і громадянином, а також індивіда перед державою» [1, с. 74]. У межах забезпечення права на відпочинок держава не має прямих обов'язків щодо матеріального

забезпечення права на відпочинок або ж щодо контролю за його реалізацією. Важливою є й відповідальність самої особи щодо зловживання правом на відпочинок, а також щодо справедливого розподілу тривалості й періоду такого відпочинку серед усіх членів трудового колективу. Також, право на відпочинок не відноситься до переліку прав, які не можуть бути обмежені відповідно до ст. 64 Конституції України [2].

Таке рішення є спірним враховуючи, що саме від можливості відпочити залежить рівень здоров'я особи. Звісно, за умов воєнного та надзвичайного стану реалізація права на відпочинок може бути обмежена, проте саме на рівні Конституції України необхідно вказати межі такого обмеження або ж визначити обов'язок законодавчого врегулювання питання.

На проблему забезпечення права на відпочинок вказує й А. С. Ярошенко, який зазначає, що Конституція гарантує працівникам лише право на щорічну оплачувану відпустку як елемент конституційного права на відпочинок. Інші види відпусток не є предметом прямих конституційних гарантій, оскільки не закріплюються в Конституції, але регулюються трудовим законодавством, з урахуванням норм міжнародного права, а також конституційними положеннями про право на освіту, виховання і догляд за дитиною та інше [3, с. 241].

Таким чином, можливо дійти висновку, про взаємозв'язок між правом на відпочинок та іншими конституційними правами. Проте, важливим є саме їх розмежування, адже догляд за дитиною хоча й потребує звільнення від виконання трудових обов'язків не може вважатись саме відпочинком.

Щодо забезпечення відпусток, перерв та вихідних, то насамперед воно може бути здійснено через встановлення обмежень робочого часу та визначення тривалості відпочинку. В межах конституційного регулювання необхідним є встановлення напрямку та принципів, а не лише переліку форм реалізації.

Ще однією проблемою є недостатня деталізація правового регулювання обмеження нічного часу роботи, щодо переходу на літній/зимовий час, адже фактичний час роботи змінюється. Деталізації потребує й регулювання святкових та вихідних днів.

Найбільш точно дану проблему описує В. В. Хромей, що вказує на те, що «щодо віруючих римокатолицького, протестантського, юдейського, мусульманського чи іншого сповідання в КЗпП існує певна дискримінація. Зокрема ч. 2 ст. 73 КЗпП передбачено: за поданням релігійних громад інших (неправославних) конфесій, зареєстрованих в Україні керівництво підприємств, установ, організацій надає особам, які сповідують відповідні релігії, до трьох

днів відпочинку протягом року для святкування їх великих свят з відпрацюванням за ці дні [4, с. 147].

Щодо вирішення такої ситуації, то на рівні Конституції України необхідним є деталізації права на відпочинок, як одного із прикладів виразу свободи віросповідання, що у свою чергу дозволить краще тлумачити способи його забезпечення з боку Конституційного Суду України.

Крім того, варто вдосконалити механізм визначення таких святкових днів, які або включали б усі найбільш великі свята усіх релігій або ж виключали саме релігійні свята із переліку днів у які працівники офіційно звільненні від виконання трудових обов'язків. Можливим вирішенням ситуації є також й покращення ситуації саме із діяльністю професійних спілок, що дозволить вирішувати питання вихідних днів навіть для одного працівника саме на рівні підприємства із відповідним обов'язком роботодавця щодо його затвердження.

Також, спірним є саме порядок реалізації обов'язку щодо надання відпусток саме роботодавцем. В контексті забезпечення даного права державою необхідним є встановлення гарантій отримання права на відпустку у визначенні строки або ж отримання обґрунтованої відповіді роботодавця щодо перенесення таких строків. Крім того, існує й потреба у встановленні критеріїв розподілу відпусток, оскільки така прогалина створює умови до зловживання з боку роботодавця, розподілу відпусток протягом року із врахуванням особистих вподобань або ж неприємні. Крім того, відсутні й строки затвердження відпустки.

Таким чином, можливо дійти висновку, що хоча конституційне право на відпочинок працівника та кореспондуючий йому обов'язок роботодавця визначено на рівні законодавства, проте гарантій його втілення є недостатньо. Така ситуація пов'язана із наявністю значних прогалин й колізій у законодавстві, що й формують наступні проблеми у забезпеченні конституційного права людини й громадянина на відпочинок:

1. Наявність дискримінації за віросповіданням.
2. Відсутність принципів обмеження права на відпочинок.
3. Прогалини у повноваженнях профспілок.

Отже, враховуючи вище викладене, можливо дійти висновку, що для ефективного втілення права на відпочинок норми права необхідно вдосконалювати не відокремлено щодо лише захисту чи забезпечення, а створювати повноцінну норму права, що буде спрощувати, як її вірне розуміння, так й застосування.

Список використаних джерел:

1. Попова В. М. Соціальні права людини – основа соціальної держави. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 37. С. 70–75.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996 р. № 30. Ст. 141.

3. Ярошенко А. С. Особливості правового регулювання відпусток, як гарантії держави, що надається працівнику. *Актуальні проблеми трудового законодавства, законодавства про державну службу та службу в правоохоронних органах*. 2018. № 1. С. 239–242.

4. Хромей В. В. Реалізація конституційного права на відпочинок. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 4. С. 143–149.

УДК 342.734

*Кирдан Богдан,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ПРАВО НА ПРАЦЮ ЯК ОДНЕ З ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

На сьогодні однією з найважливіших галузей сучасної правової системи держави є трудове право. Оскільки, трудова діяльність слугує засобом реалізації матеріальних потреб, що забезпечують життєдіяльність, а отже, існування людини. Задоволення матеріальних потреб забезпечується у процесі виробництва – будь-яке виробництво неможливе без застосування праці людей. Матеріальні цінності й блага, що створюються в ході виробництва, є результатом праці людей.

Праця – це діяльність людини, під час якої вона за допомогою певних засобів позначається на природі, перетворюючи її елементи на предмети, що задовольняють суспільні та особисті потреби. Праця – основна форма життєдіяльності суспільства, особистості; вихідна умова буття, що визначає спосіб ставлення індивіда до світу і міжособистісних взаємин, специфіку відносин у будь-якій трудовій організації та державі загалом. Забезпечення нормальних, гідних людини економічних відносин є обов'язком держави. Коли держава неспроможна це гарантувати, у суспільстві зростає невдоволення, посилюються процеси економічного, соціального, матеріального й політичного розщарування, збільшується розрив між багатими і бідними [1, с. 296].

Право на працю – одне з фундаментальних прав людини, закріплене міжнародно-правовими актами і визнане всіма державами світу. Воно належить до групи соціально-економічних прав і в загальному сенсі відображає потребу людини створювати і реалізувати

способи існування для себе і власної сім'ї, втілювати свій творчий потенціал, виражати свою особистість.

Право на працю як одне з визначальних прав людини відображає її об'єктивну потребу створювати матеріальні та духовні цінності не лише для задоволення своїх потреб, а й для існування суспільства загалом. Тому право на працю визначене не тільки змістом норм трудового права України, а й головним напрямом економічної політики держави [2, с. 4].

Право на працю означає, передусім, свободу праці, а також право на обрання професії, роду занять і роботи відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти й суспільних потреб. Визначальними в забезпеченні права на працю є свобода праці й заборона щодо примусової праці [4, с. 9].

У Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, зазначено, що кожна людина має право на працю, на вільний вибір діяльності, справедливі й сприятливі умови праці й захист від безробіття, на гідну оплату праці, справедливу винагороду, яка би задовольняла і забезпечувала належне життя особи та її сім'ї [3].

Конституцією України визначено низку прав людини у сфері реалізації права на працю. Так, у ст. 43 зазначено: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Використання примусової праці забороняється. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом». Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст. 44 Конституції України).

Зміст права на працю становить: можливість одержати роботу і укласти трудові правовідносини з підприємством, установою чи організацією незалежно від форми власності й форми господарської діяльності або з фізичною особою; оплату праці залежно від виконаної роботи, але не нижче від встановленого державою мінімуму; можливість вільно обирати рід занять, професію, спеціальність, посаду. Громадянин України може реалізувати конституційне право на працю шляхом укладення трудового договору з власником (чи уповноваженим ним органом) на підприємстві, в установі, організації

або з фізичною особою; займатися творчою, підприємницькою чи іншою діяльністю (наприклад, бути письменником, художником, приватним нотаріусом, адвокатом тощо); реалізувати свої здібності в безпечних для здоров'я умовах праці; у разі звільнення, безробіття, відповідно до законодавства, одержати від державної служби зайнятості необхідну допомогу в працевлаштуванні й матеріальну підтримку на період пошуку відповідної роботи; вимагати відновлення порушеного права на працю як під час прийняття на роботу, так і переведення на іншу роботу, а також звільнення [5, с. 28].

Таким чином, право на працю це не тільки законодавчо визначена, а й гарантована державою можливість індивідуального вибору у сфері праці, що реалізується шляхом вступу у трудові правовідносини, здійснення трудової діяльності, або відмови від такої участі, здійснення праці в умовах, що є оптимально сприятливими для задоволення потреб та інтересів найманих працівників.

Список використаних джерел:

1. Соціологія. Навчальний посібник, Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ : КНЕУ, 2002. 472 с.
2. Трудове законодавство. Конспект лекцій. Авторський колектив: Понікаров В. Д., Перепелиця І. К., Андрійченко Ж. О., Карлюкова Н. М. Х. ХНЕУ, 2006. 156 с.
3. Загальна декларація прав людини ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Станом на 08.11.2021).
4. Іванов Ю. Ф. Трудове право України. Навч. посіб. К. 2016. 244 с.
5. Павлик П. М. Трудове право України. Навч. посіб. для дистанц. Навчання. За наук. ред. Н. Р. Малишевої. К. : Ун-т «Україна», 2006. 466 с.

*Крижна Анастасія,
студентка ННІ № 2 НАВС
Науковий керівник: Шевчук Роман,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки НАВС*

АНТРОПОЛОГІЧНО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Як невід’ємна складова філософії права антропологія права досліджує людину як «правову істоту», з її правами та свободами, які є необхідними для її самоздійснення.

Філософська антропологія розробила чисельні визначення людини, які вирізняють різноманітні властивості людських істот: від людини розумної (*homo sapiens*) до людини (*homo*), що творить (*creator*), виробляє (*faber*), говорить (*loquens*), грає (*ludens*), мандрує (*viator*) тощо. Існують також визначення, в яких акцентується увага на таких властивостях людини, завдяки яким вона має здатність до діяльності в певних сферах: людина економічна (*oeconomicus*), соціологічна (*sociologicus*), серед яких виникає і визначення людини правової (*homo iuridicus*).

Слід зазначити, що в якості антропологічної основи користування людьми певними правилами, включаючи й правові норми, слід розглядати своєрідність біологічної конституції людини, яка часто виражається поняттям недостатньої істоти, тобто істоти, обділеної природою.

На рецепцію теоретичних та ціннісних розробок антропології права в національну правову систему суттєво впливає міжнародне право. Розширення обсягу правового регулювання та вплив на національне право загальних гуманітарних цінностей зумовлюють трансформацію системи джерел права. Найсуттєвіших змін ця система зазнала з ухваленням Конституції України 1996 року, якою було визнано й закріплено принцип верховенства права [1].

Головним адресатом міжнародних стандартів у антропологічному вимірі є людина, захист її прав та свобод.

Потрібно зауважити, що міжнародні стандарти в галузі прав людини – це загальновізанані міжнародно-правові норми, які закріплюють на загальнолюдському рівні статус особистості і встановлюють перелік основоположних прав і свобод, обов’язок держав дотримуватися цих прав і свобод, а також межі можливого або припустимого їх обмеження [2, с. 2].

До основних актів, що містять глобальні стандарти прав і свобод особи та стосуються правового статусу людини і громадянина та з якими узгоджуються приписи Конституції України і відповідних нормативно-правових актів, можна віднести: Загальну декларацію прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950), Європейський соціальний стандарт (1961), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав – учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989), Документ Копенгагенської наради – конференції з людського виміру НБСЄ (1990) тощо.

У літературі існують різні думки про те, чи може індивід бути суб'єктом міжнародного права. В принципі, це залежать від поглядів того чи іншого автора на проблему співвідношення міжнародного і національного права. Широко поширена точка зору, відповідно до якої у міжнародному праві немає заборони наділяти індивідів міжнародною правосуб'єктністю, і рішення цього питання визначається наміром договірних держав. Наявність у індивідів міжнародної правосуб'єктності пов'язуються з наданням їм можливості прямого доступу в міжнародні органи [3, с. 8].

Також, існує інша теорія, суть якої зводиться до того, що індивіди об'єктивно не можуть бути учасниками міжвладних, міждержавних відносин і тим самим, суб'єктами міжнародного права. Тенденція, що спостерігається сьогодні, свідчить про розширення прямого доступу індивідів у міжнародні органи. Це пов'язано із зростаючим прагненням до захисту прав людини за допомогою міжнародних механізмів. Сам по собі такий доступ не перетворює їх у суб'єктів міжнародного права, а означає лише те, що учасники відповідного договору беруть на себе взаємне зобов'язання забезпечити цей доступ наявними в їхньому розпорядженні правовими й організаційними засобами [4, с. 52].

Отже, тенденція розвитку міжнародного права полягає не тільки в регулюванні різноманітних відносин між державами, але в посиленні ролі людини, що стала одним з учасників міжнародних відносин і суб'єктом міжнародного права. При цьому треба мати на увазі, що первісні суб'єкти міжнародного права – держави – не тільки мають права й обов'язки по міжнародному праву, але і на відміну від індивідів створюють його норми й принципи. Тому можна зробити висновок, що індивід є суб'єктом міжнародного права з обмеженою правосуб'єктністю [5, с. 62]. Однак по мірі розвитку міжнародного

права і міждержавних відносин обсяг прав і обов'язків індивіда буде збільшуватися, а його роль на міжнародній арені – зростати.

Як висновок потрібно констатувати, що сьогодні законодавство України з прав людини і насамперед Конституція нашої держави відповідають міжнародно-правовим стандартам. Але, незважаючи на прогрес у законодавчій сфері, в Україні існує потреба у вдосконаленні правозастосовної практики та впровадженні в дію названих міжнародних стандартів, зокрема, через використання судової практики Європейського суду з прав людини та Міжнародного суду ООН. До того ж вступ України до Ради Європи зобов'язує дотримуватися міжнародних норм і принципів у галузі захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Шевчук С.В. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ : Реферат, 2006. 829 с.
3. Шугуров М.В. Международно-правовая политика в области прав человека: проблема доктринального обоснования. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2005. № 3. С. 6–12.
4. Рабінович П.М. Права людини і громадянина : навч. посібник. Київ : Атіка, 2004. 464 с.
5. Рабінович П.М. Міжнародні Стандарти Прав Людини (Загальнотеоретична характеристика). *Право України*. 2015. № 10. С. 58–66.

УДК 349.23:342.734:341.231.14:616-036.21

*Куцик Катерина,
кандидат юридичних наук
старший викладач кафедри цивільно-
правових дисциплін НАВС*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Прийнята та проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року Загальна декларація прав людини, окрім інших основоположних прав та свобод, закріпила право людини на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття (ст. 23). Перед державами-членами Організації постало завдання забезпечувати дотримання проголошених прав і свобод, сприяти можливості їх

реалізації шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення.

Прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, а також дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, Верховна Рада України 28 червня 1996 року прийняла Конституцію – Основний Закон України, в якій також було закріплено право людини на працю (ст. 43). І хоча досі основу національного законодавства, яке регулює правові відносини, пов'язані з працею, становить Кодекс законів про працю, прийнятий ще 10 грудня 1971 року, все ж розвиток суспільних відносин та виклики часу зумовлюють осучаснення трудового законодавства, звичайно ж з урахуванням норм Конституції України.

Пандемія коронавірусної хвороби (далі - COVID-19), яка розпочалася наприкінці 2019 року, стала рушієм різного роду змін у всіх сферах суспільства. Чи не найбільше постраждав ринок праці. Згідно із даними Міжнародної організації праці, понад 1 мільярд людей у всьому світі зазнали фінансових труднощів, оскільки пандемія COVID-19 негативно вплинула на збереження робочих місць, розмір заробітної плати, доступ до соціальних гарантій, пов'язаних із працевлаштуванням і т.д.

Нова реальність, що виникла як наслідок боротьби із пандемією, розкрила низку системних проблем у різних сферах – соціальній, освітній, трудовій, у галузі охорони здоров'я – передусім, до яких людство було не готове. Відтак, першочерговою стала необхідність проведення заходів, спрямованих не лише на охорону здоров'я населення, але і його добробут та соціальний захист. Прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» стало відправною точкою для оновлення та змін законодавства у сфері регулювання трудових відносин і забезпечення прав працюючих громадян.

Зважаючи на встановлений карантинний режим деякі підприємства, установи, організації були змушені зупинити свою діяльність, а працівників відправити у відпустку без збереження заробітної плати за згодою сторін. До початку пандемії чинне законодавство встановлювало тривалість таких відпусток не більше 15 календарних днів на рік (ч. 1 ст. 26 Закону України «Про відпустки» від 15.11.1996 № 504/96-ВР), проте прийнятий Закон України від 17.03.2020 № 530- IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» (далі – Закон № 530-IX) врегулював право надавати відпустки без збереження заробітної плати на весь період карантину.

Стрімке поширення коронавірусної хвороби призвело до необхідності запровадження роботодавцями заходів, спрямованих на попередження інфікування та недопущення захворюваності працівників. З цією метою та для забезпечення працюючих громадян належними, безпечними і здоровими умовами праці (ст. 43 Конституції України), роботодавці розпочали практику встановлення робочого часу неповної тривалості, введення гнучкого режиму робочого часу або ж використання дистанційної форми праці.

Відповідно до ч. 3 ст. 32 КЗпП України, будь-які істотні зміни умов праці, до яких належить і встановлення робочого часу неповної тривалості, повинні відбуватися після необхідного завчасного попередження працівників про такі зміни не менше ніж за 2 місяці. Водночас, ч. 1 ст. 56 КЗпП України передбачено, що неповний робочий час (неповний робочий день або неповний робочий тиждень) може встановлюватись за угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом як при прийнятті на роботу, так і згодом. Виходячи з цього, сторони у трудових правовідносинах можуть самостійно домовитися про тривалість робочого часу, що особливо актуально в умовах карантинних обмежень.

Зміни режиму роботи повинні відбуватися також із завчасним попередженням про них працівників та закріпленням у наказі про зміну істотних умов праці у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці. Однак, вже згаданим Законом № 530-IX та Законом України від 30.03.2020 № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» (далі – Закон від № 540-IX) було внесено ряд змін до законодавства, зокрема і в частині порядку впровадження змін режиму роботи. Так, у новій редакції було викладено ст. 60 КЗпП України, яка регламентує порядок встановлення гнучкого режиму робочого часу.

Важливим нововведенням стало також нормативне закріплення надомної та дистанційної роботи шляхом доповнення КЗпП України статтями 60¹ та 60² відповідно, що відбулося на виконання вимог Закону України від 04.02.2021 № 1213-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу». Тут варто зауважити, що такі режими роботи уже застосовувалися раніше, оскільки вони, певною мірою, створюють додаткові можливості для зайнятості, сприяють оптимізації праці та ефективному поєднанню працівниками своїх сімейних та трудових обов'язків. Проте, до пандемії відносно незначна частина населення у світі працювала дистанційно на постійній основі. За оцінками Міжнародної організації праці, 8 %

світової робочої сили, або приблизно 260 мільйонів працівників, постійно працювали вдома до пандемії COVID-19. Для країн Європейського Союзу у 2019 році частка дистанційних працівників у віці 15–64 років становила трохи більше 5 %. Натомість, у розпал пандемії (у березні – квітні 2020 року) більшою чи меншою мірою вдома працювали дві третини (62 %) всіх працюючих у США; у країнах Європейського Союзу ці показники були дещо меншими, проте різниця із ситуацією до пандемії є значною. Станом на березень 2020 року 29 % дорослого населення України працювали дистанційно, а вже у квітні серед жителів українських міст із населенням понад 50 тисяч працювали з дому неповний чи повний робочий день уже 40 % [1]. Таким чином, саме пандемія стала тим каталізатором, який призвів до відповідних законодавчих змін, внаслідок яких згадані режими роботи були відображені у КЗпП України, враховуючи що до цього дистанційна або віддалена робота в Україні регулювалася лише Положенням про умови праці надомників (постанова Держкомпраці СРСР і Секретаріату ВЦРПС № 275 від 29.09.1981).

Нормативно врегулювавши право роботодавців на переведення працівників на дистанційну чи надомну роботу законодавець також встановив вимогу щодо письмової форми укладення договору про роботу у такому режимі (ст. 24 КЗпП України). Втім, передбачено винятки – на час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру дистанційна (надомна) робота може запроваджуватися наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну (надомну) роботу в письмовій формі. З таким наказом (розпорядженням) працівник ознайомлюється протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження дистанційної (надомної) роботи.

Встановлюючи режим дистанційної або ж надомної роботи для працівників роботодавець не звільняється від обов'язку створити належні умови для виконання працівниками своїх трудових обов'язків. Забезпечення засобами виробництва, матеріалами та інструментами, необхідними для виконання працівником надомної роботи, покладається на власника або уповноважений ним орган, якщо інше не передбачено трудовим договором (ст. 60¹ КЗпП України). Такі ж умови передбачені і для тих, хто працює дистанційно – у випадку відсутності у трудовому договорі положення про забезпечення працівників необхідними для виконання ними своїх обов'язків обладнанням, програмно-технічними засобами, засобами захисту інформації та іншими засобами таке забезпечення покладається на роботодавця (ст. 60² КЗпП України). Окрім того, законодавець не позбавляє

працівника права отримати компенсацію, передбачену положеннями ст. 125 КЗпП України, за використання власних інструментів для потреб підприємства, установи, організації. Договірний характер трудових правовідносин надає можливість сторонам також домовитись про компенсацію витрат за використання електроенергії та води, зв'язку та обслуговування обладнання тощо. Хоча, до прикладу, у Португалії обов'язок компенсувати витрати на електроенергію та Інтернет-мережу уже закріпили на законодавчому рівні [2].

Сторони трудового договору мають право домовитися про систему оплати праці (почасову чи відрядну) на час встановлення спеціального режиму робочого часу, строки виконання робіт, способи контролю за її виконанням, питання охорони праці, відповідальності сторін тощо, при цьому мають бути дотримані вимоги трудового законодавства щодо термінів виплати заробітної плати, тривалості часу роботи і часу відпочинку тощо.

Розглядаючи зміни, внесені до трудового законодавства з метою врегулювання режиму роботи в умовах карантинних обмежень, не слід забувати і за тих, хто через кризу, спричинену пандемією, роботу втратив. Так, на певний час перестали працювати заклади побутового обслуговування населення, скоротили кількість працюючих установи фінансово-кредитної сфери, торгово-розважальні заклади, частково згорнули свою діяльність і підприємства інших галузей української економіки, включаючи промисловість та будівництво. Для підтримки громадян, які втратили роботу, Законом № 540-IX було внесено зміни до статті 47-1 Закону України «Про зайнятість населення», якими передбачено надання державною службою зайнятості допомоги по частковому безробіттю працівникам у разі втрати ними частини заробітної плати внаслідок вимушеного скорочення передбаченої законодавством тривалості робочого часу у зв'язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції без припинення трудових відносин з підприємством, та працівникам, які перебувають у трудових відносинах з роботодавцями із числа суб'єктів малого та середнього підприємництва через зупинення (скорочення) їх діяльності на період дії карантину. Окрім цього, зміни були внесені і до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», згідно із якими на період дії карантину виплата допомоги по безробіттю може здійснюватися без особистого відвідування безробітним центру зайнятості за умови підтвердження ним наміру перебування у статусі безробітного будь-якими засобами комунікації (телефонний зв'язок, електронні засоби тощо). Проте, незважаючи на запроваджені ініціативи, заходів із збереження робочих місць та ринку праці вжито, вочевидь, недостатньо, про що свідчать статистичні дані щодо зростання безробіття від початку карантину.

Проблематика реалізації права на працю в умовах пандемії COVID-19 та заходи боротьби з безробіттям актуальні не лише для України. Водночас, звернувшись до досвіду інших країн, можна запозичити ефективні способи подолання негативних явищ, пов'язаних із трудовими відносинами під час карантинних обмежень.

Наприклад, найважливішим інструментом ринку праці в боротьбі з пандемією у Німеччині є короткотривала робота, яку станом на квітень 2020 року запровадили близько 750 тисяч німецьких компаній. Її запровадження продемонструвало свою ефективність під час фінансової кризи 2008-2009 років. Цьому є просте пояснення: якби працівники були звільнені, вони отримували б допомогу по безробіттю від Федерального агентства зайнятості і виплати за рахунок державних фондів так чи інакше. Перевага короткотривалої роботи полягає у підтриманні трудових відносин в умовах тимчасової кризи. Коли криза закінчується, роботу можна швидко відновити без втрат при розподілі та трансакційних витрат. У Франції ж уряд широко використав схему «часткового безробіття», відому нині як «часткова діяльність». За цією схемою зупинення трудових договорів поєднується із збереженням частини винагороди (70% валової і 84% чистої), що виплачується державою. Роботодавці повинні авансувати виплату заробітної плати, а держава виплачує допомогу пізніше. У Японії роботодавці можуть тимчасово припинити свій бізнес та відправити працівників у тимчасову відпустку або скоротити робочий час. Однак, вони все одно повинні виплачувати щонайменше 60% середньої заробітної плати як надбавку за призупинення (якщо призупинення не вважається наслідком форс-мажорних обставин). Постраждалі компанії можуть подавати заявки на субсидії в порядку, визначеному вище. Перш ніж застосовувати тимчасове припинення, роботодавці повинні консультуватися зі своїми працівниками [1].

В цілому пандемія та запроваджені, як наслідок, карантинні обмеження значно вплинули на ринок праці. Спробувавши працювати дистанційно працівники неохоче повертаються в офіси, а роботодавці, в свою чергу, обраховують економічну доцільність такого повернення до старого режиму роботи, оскільки виконання працівниками роботи дистанційно, контроль та зустрічі і наради з допомогою засобів Інтернет-комунікації та зв'язку відкидають необхідність витратити кошти на оренду приміщень для офісів, існування регіональних відділень і представництв тощо. Звичайно, повністю відмовитися від звичайного режиму роботи неможливо, та і не варто. Однак, цілком обґрунтованими є прогнози про те, що роботодавці враховуватимуть тепер наявний досвід, встановлюючи, до прикладу, скорочений робочий тиждень (не 5 днів, а 4), або ж взагалі дозволяючи працівникам у певні дні працювати дистанційно або з дому.

Відтак, зміни, які внесла пандемія у різні сфери життя людей, не завжди є негативними. Як позитив можна відзначити також той факт, що деякі питання, які тривалий час обговорювалися, але постійно були «не на часі», з настанням пандемії COVID-19 були швидко врегульовані. Так, ситуація, що склалася, виявила прогалини в трудовому законодавстві, які необхідно було терміново усунути, аби стримати поширення вірусу і, водночас, підтримати нормальну роботу підприємств, установ, організацій, забезпечити безпеку працівників та їх соціальне і матеріальне благополуччя.

Як підсумок варто зазначити, що окрім оптимізації трудового законодавства, для подолання наслідків пандемії COVID-19 та запобігання поширення кризового стану у сфері трудових правовідносин варто також працювати над цифровізацією процесів, створювати нові, віртуальні робочі місця за умови впровадження цифрової роботи, автоматизації, використання штучного інтелекту та ІТ-технологій; продовжувати підтримку зайнятості в цілому та забезпечувати умови для дистанційної чи надомної роботи для всіх, хто може перейти на дану форму роботи; працювати над новими стратегіями роботи – де це можливо і допустимо. Також, враховуючи наявний досвід, брати його до уваги при укладенні колективних договорів та правил внутрішнього трудового розпорядку, зокрема щодо встановлення гнучкого режиму роботи, дистанційної чи надомної роботи, проводити заходи із охорони праці, контролювати порядок транспортування працівників до робочого місця під час введення карантину і зупинення громадського транспорту, передбачити заходи додаткового сприяння в період карантинних обмежень працівникам, які виховують дітей тощо.

Список використаних джерел:

1. Наталія Лук'янова, Оксана Зайцева Пандемія коронавірусу: правові механізми захисту трудових та соціальних прав працівників. Електронний посібник. Київ, 2021. 38 с. URL: http://tv.dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/lhsi_pandemya_koronavrusu.pdf (дата звернення 28.11.2021)

2. Portugal makes it illegal for your boss to text you after work in 'game changer' remote work law By Tom Bateman. *Euronews*: веб-сайт. URL: <https://www.euronews.com/next/2021/11/08/portugal-makes-it-illegal-for-your-boss-to-text-you-after-work> (дата звернення 28.11.2021)

*Лозанський Олександр,
студент ННІ ЗДН НАВС
Науковий керівник: Гопанчук Василь,
кандидат юридичних наук, професор
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИВАТНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ У РАЗІ ЇХ ПОРУШЕННЯ

Одним із актуальних питань у сучасній Україні є механізм захисту приватних прав осіб. Право приватної власності, його дієві гарантії, надійний і ефективний судовий захист стоять у ряду найважливіших атрибутів правової держави, що чітко зазначено у міжнародному та національному законодавстві.

Перший міжнародний документ, що декларував загальні принципи захисту приватної права України у контексті як правонаступника прав і обов'язків за міжнародними договорами УРСР, є ст. 2, 17 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 року (далі – Декларація), де зазначається про загальну рівність та непорушність права осіб (людей) у контексті розпорядження приватної власності індивідуально, або колективно[1; 2]. Але через відсутність права власності у СРСР дані позитивні принципи не були втілені на практиці. 17.07.1997 року Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року (далі – Конвенція), що гарантувало виконання принципів Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 року, шляхом впровадження судового механізму захисту визнаного міжнародним правом загальних стандартів політичних, економічних, соціальних і культурних прав та свобод людини в країнах-членах Ради Європи. Існування Європейського суду з прав людини дозволило мати шанс на справедливість тоді, коли вичерпані всі засоби національного правового захисту.

Національне законодавство України у сфері захисту приватних прав осіб від порушень органами державної влади має чітку законодавчу базу та сформовану судову практику.

Відповідно до змісту ст. 41 Конституції України, ст. 15, ч. 1 ст. 16 ЦК України, ч.1 ст. 4, 5 ЦПК України, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право набувається в порядку, визначеному законом. Рішення про відчуження або конфіскацію майна може бути прийнято лише судом з підстав визначених законом.

У разі порушення суб'єктивного цивільного права особа має право, що передбачене законом на звернення до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Основним правилом ефективного захисту прав, тобто таким який не суперечить чинному законодавству та має на меті ефект по відновленню відповідних прав, свобод та інтересів на стільки, на скільки це можливо, що прописано у ст. 13 Конвенції та дублюється як один з найважливіших принципів правосуддя у судовій практиці, а саме п. 5.5 постанови Великої Палати ВС від 22.09.2018 року у справі № 925/1265/16. А у постанові КЦС ВС від 19.06.2019 року, справа № 757/48758/15-ц було визнано нікчемним договір лізингу, який у позасудовому порядку був визнаний сторонами недійсним, оскільки неможливо розірвати той договір, що є по своїй природі нікчемним. Суд опирався, що позивачем по справі було доведено «нікчемність договору», а зазначено у вимогах як «визнання недійсним договору» і тому вийшов за межі розгляду надаючи оцінку посилаючись на ст. 13 Конвенції. Відтак, суд опираючись на свободу розсуду щодо того, яким чином вони забезпечують при цьому виконання своїх зобов'язань. Крім того, ЄСПЛ указав на те, що за деяких обставин вимоги статті 13 Конвенції можуть забезпечуватися всією сукупністю способів, що передбачаються національним правом.

Цікавий аспект протидії порушення прав зі сторони органів державної влади. Так, згідно із ч. 3 ст. 43 Закону України від 9 квітня 1999 р. «Про місцеві державні адміністрації», розпорядження голови державної адміністрації, що суперечать Конституції України, законам України, рішенням Конституційного Суду України, іншим актам законодавства або є недоцільними, неекономними, неефективними за очікуваними чи фактичними результатами, скасовуються Президентом України, головою місцевої державної адміністрації вищого рівня або в судовому порядку. Таким чином, якщо правовий акт індивідуальної дії органу державної влади суперечить актам цивільного законодавства і порушує цивільні права або інтереси територіальних громад чи окремих осіб, він може бути скасований у судовому порядку. Простіше кажучи, якщо орган державної влади є учасником цивільних відносин та стороною в договорах приватного характеру, а не суб'єктом владних повноважень. Відповідно за невиконання чи неналежне виконання договірних обов'язків він несе відповідальність нарівні з іншими учасниками цивільних відносин. Така відповідальність має договірний характер. Порушення цивільних прав внаслідок виконання публічно-владних повноважень матиме іншу правову природу як і втручання державних органів у приватні відносини має деліктний (недоговірний) характер.

Сучасне цивільне право ґрунтується на міжнародно-визнаних методах, гарантіях та принципах, які націлені на відновлення

порушених прав осіб, які зазнали несприятливих наслідків. Але в той же час існує занадто мізерний вплив у межах цивільного законодавства на дії та бездіяльність органів державної влади. В них визначається компетенція органу державної влади через обсяг повноважень. Наслідком порушення функціональних обов'язків є негативні наслідки в цивільно-правовій сфері.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk#Text
2. ЗУ «Про правонаступництво України» URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text>
3. Конституція України: Закон України
від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
від 04.11.1950 URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Єдиний державний реєстр судових рішень URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/>

УДК 340.16

*Мамульчик Анна,
курсантка ННІ № 2 НАВС
Науковий керівник: Шевчук Роман,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки НАВС*

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНІВ ЛОГІКИ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА НАЛЕЖНОГО РІВНЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Як відомо, логіка - це наука про форми і закони правильного мислення. Саме закони логіки, спираючись на принципи, тобто на більш фундаментальні положення, формують основу мислення, що є процесом побудови міркувань.

Окрім формальної логіки існують також інші галузі логічних досліджень, зокрема юридична логіка - наука, що базується на вивченні закономірностей пошуку істини у юриспруденції. Цей напрям також ґрунтується на певних правових законах, що являють собою традиційні логічні закони, які у юридичній сфері набувають форми правових норм [1, с. 5].

Варто зазначити, що усі науковці, в незалежності від напряму їх діяльності, намагаються розкрити певні універсальні зв'язки, що регулюють досліджувані ними явища. У формальній логіці це є закони,

що являють собою зв'язок між думками, який у будь-якому випадку має наслідком утворення істинного судження. До основних законів цієї науки належать закон тотожності, закон виключеного третього, закон несуперечності і закон достатньої підстави. Вони допомагають пізнавати реальність завдяки правильному мисленню, адже саме закони є результатом відображення тих найбільш сталих властивостей і відношень предметів, з якими людина зустрічається під час практичної діяльності [2, с.27].

Для того щоб вміло застосовувати закони логіки в професійній діяльності потрібно добре орієнтуватися в їх змісті. Першим основним законом логіки є закон тотожності, що будується на принципі визначеності, тобто на принципі, згідно з яким під час використання певної дефініції потрібно чітко знати та розуміти її зміст, не відхиляючись від нього. Його можна сформулювати так: поняття, які мисляться у міркуванні мають бути чіткими і зберігати свій первісний зміст протягом всього міркування. Наступний закон виключення третього також має принцип, який лежить в його основі, це принцип несуперечності, що характеризується відсутністю певної протилежності. Цей закон формулюється наступним чином: з двох понять, які знаходяться у відношенні контрадикторності, одне обов'язково є хибним, а друге - істинним, при цьому третє виключене. Ще одним законом логіки є закон несуперечності, що підпорядковується принципу несумісності, тобто такому, згідно з яким два контрарні судження, не можуть бути одночасно істинними. Врахувавши вищесказане, закон несуперечності можна описати наступним чином: ознаки об'єкта, які у одному відношенні стверджують і заперечують щось, тобто являються контроверсійними не можуть бути одночасно істинними, хоча б одна з них обов'язково має бути хибною [3, с.31-32]. І останнім є закон достатньої підстави, який спирається на принцип обґрунтованості думки, тобто характеризуючи цей закон, слід застосовувати таку дефініцію: будь-яка думка, яка претендує на визнання її істиною, мусить обов'язково мати на це достатні підстави.

Тепер, орієнтуючись у змісті основних законів логіки, потрібно констатувати, що усі вони широко застосовуються у правовій діяльності. Закони є складовою забезпечення логічності судового дослідження, а також пошуку істини під час досудового розслідування кримінальних правопорушень [4, с.7].

Зокрема, у роботі поліцейських важливе місце посідає використання закону виключення третього, згідно з яким у будь-якій справі вагомим етапом є конкретизація існування або відсутності певного факту. Правоохоронець має робити висновки, керуючись лише чіткими категоричними відповідями на запитання, які виникали у нього під час досудового розслідування. Усі юридичні рішення

передбачають наявність чіткого і недвозначного умовиводу, який в подальшому є надзвичайно важливим для винесення вироку. За принципом закону виключення третього викладено основні положення кримінального кодексу України та інших нормативно-правових актів, адже саме за допомогою застосування цього закону логіки здійснюється процедура кваліфікації злочинів.

Також важливе місце в юридичній сфері посідає закон достатньої підстави, адже будь-які умовиводи, зроблені експертами, слідчими, суддями обов'язково мають базуватися на обґрунтованому висновку, що є проявом об'єктивної істини у правовій діяльності. Цим законом пронизана не лише кожна стадія кримінального провадження, а й усе судочинство в цілому. Будь-яка процесуальна дія не може бути вчинена без існування достатніх для цього підстав. Надзвичайно важливою ця юридична норма є і під час співпраці поліцейських зі свідками, обвинуваченими та потерпілими, адже правосуддя не терпить голосливості і усі показання обов'язково мають підкріплюватися певним джерелом інформації. Зокрема на законі достатньої підстави базується один з основоположних принципів кримінального судочинства - принцип презумпції невинуватості, який полягає в тому, що особа вважається непричетною до злочину, доки її вину в скоєному правопорушенні не буде доведено в порядку, передбаченому законом.

Щодо застосування норм права, відповідних закону тотожності, то можна стверджувати, що текст багатьох статей нормативно-правових актів має в собі певні уточнення, згідно з якими унеможливується трактування термінів у різних значеннях і гарантується міркування саме над вказаним в законі явищем або поняттям. Згідно з цією нормою права відбувається процес кваліфікації правопорушень, який полягає в доведенні відповідності дій зловмисника тому чи іншому складу злочину, що супроводжується обов'язковою однозначністю розуміння і застосування усіх аспектів вчинення правопорушення. Звертаючись до закону несуперечності у юридичній діяльності, варто зазначити, що будь-яка кримінальна справа має містити докази відповідно до яких потім будуть зроблені висновки, що не містять в собі внутрішніх контраверсій. Тому для досягнення істинного умовиводу усі суперечності під час стадій кримінального провадження мають бути виявлені та усунені. Даний закон також відіграє важливу роль у роботі експерта, адже висновки зроблені ним мають доводити хибність інших версій, які заперечують достовірну інформацію про вчинене правопорушення.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, можна дійти до висновку, що усі закони логіки безпосередньо є основою професійного мислення працівника правоохоронних органів. Застосування їх у тісному зв'язку, як єдиної системи, що сприяє утворенню істинних

суджень у юриспруденції дає можливість охопити усі сторони розумової діяльності співробітників правової сфери. Дотримання логічних законів у правоохоронній діяльності має наслідком формування несуперечливих, обґрунтованих висновків, які мають достатньо підстав вважатися достовірними, що є запорукою ефективної поліцейської діяльності та необхідною передумовою належного рівня захисту поліцією прав людини.

Список використаних джерел:

1. Хоменко І. В. Логіка для юристів: Підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 224 с.
2. Конверський А. Є. Логіка традиційна та сучасна (традиційна та сучасна): Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 536 с.
3. Бандурка О. М., Тягло О. В. Юридична логіка: Підручник. 2-е вид., переробл. і доповн. Харків : Золота миля, 2017. 216 с.
4. Гвоздзік О. І. Логічні числення: принципи, побудова та застосування їх у юриспруденції. Київ : Поліграф центр «Тат», 2003. 300 с.

УДК 347.627.3

***Мельник Марія,
студентка ННІ № 1 НАВС
Науковий керівник: Полішко Наталія,
старший викладач кафедри цивільно-
правових дисциплін НАВС***

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ

Відповідно до норм сімейного законодавства України інститут шлюбу будується на засадах рівності дружини та чоловіка, взаєморозуміння між ними та поваги один до одного. Нерідко, порушення цих основоположних принципів призводить до кризових ситуацій у родині. Як правило, партнери приймають рішення тимчасово пожити окремо, щоб прийняти рішення щодо відновлення подружнього життя або остаточного розлучення.

Вже майже 20 років статтею 119 Сімейного кодексу України закріплено право подружжя звернутися до суду з заявою про встановлення режиму окремого проживання у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно. Мета – надати подружжю додатковий механізм для збереження шлюбу не доводячи справу до розлучення.

Однак, серед українців цей режим є мало популярним через недостатню обізнаність у меті, підставах та наслідках його

встановлення, а також через те, що законодавче врегулювання даного інституту є не в повній мірі досконалим. Звернемося до реєстру судових рішень, у якому за останні 5 років було винесено всього близько 20 тисяч подібних рішень, в той час як рішень про розірвання шлюбу, в реєстрі з'являється кожен день більше 100.

До 2002 року інститут сепарації був невідомим Україні. 3. В. Ромовська зазначає, що у жодному з радянських підручників з сімейного права про нього не було й згадки [1, с. 264]. Вперше цей термін в українському законодавстві з'явився у 2000 році, а саме після ратифікації Угоди між Україною і Турецькою Республікою «Про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах», один із пунктів якої безпосередньо стосувався сепарації [2, с. 275].

За загальним правилом, у сімейному законодавстві визначено, що режим окремого проживання встановлюється судом. А чому не можна встановити в договірному порядку? Адже, з одного боку, договір про визначення місця проживання дитини та про сплату аліментів можна укласти в період шлюбу. Логіка таких договорів – зафіксувати, що дитина проживатиме з одним із батьків, а той з батьків, який проживатиме окремо, братиме матеріальну участь у вихованні дитини у відповідному розмірі. Тож, зазвичай факт початку окремого проживання може бути зафіксований у такому договорі. Крім того, прямої вказівки у законі про заборону укладання договору про сепарацію між подружжям без звернення до суду чи нотаріусу немає. При цьому, згідно норм закону зазначений режим припиняється у разі поновлення сімейних відносин (ведення спільного побуту, проживання однією сім'єю тощо), що також зручно зафіксувати буде у нотаріально посвідченому договорі. Шлюбний договір, яким передбачити зміну правового режиму майна та майнові відносини укладати можна. Інші договори, якщо це не суперечить вимогам Сімейного кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства, подружжя також можуть укласти (ст. 9 СКУ). Тим більше, що згідно ч. 1 статті 120 СК встановлення режиму окремого проживання не припиняє прав та обов'язків подружжя, які встановлені Сімейним Кодексом, і які дружина та чоловік мали до встановлення цього режиму, а також прав та обов'язків, які встановлені шлюбним договором.

Однак, з іншого боку, згідно відповідно до ч. 2 ст. 120 СКУ у разі встановлення режиму окремого проживання: майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважатиметься набутим у шлюбі; дитина, народжена дружиною після спливу десяти місяців, не вважатиметься такою, що походить від її чоловіка [3].

Це дуже серйозні наслідки для пари і встановлення в договорі «факту початку або припинення окремого проживання» замість рішення суду виглядатиме як мінімум «несерйозно», а як максимум,

може призвести до масового укладення таких договорів, зловживань та порушення прав та інтересів дружини і чоловіка.

Цікавим є розповсюдження інституту режиму окремого проживання в міжнародній сімейній практиці. Здійснюючи аналіз законодавчих положень Франції, Німеччини, Литви, Мальти, Польщі, Бельгії та ряду інших держав-учасниць ЄС, де застосовується сепарація, можна дійти до висновку, що її головною метою є можливість надати подружжю час для визначення того майбутнього для їх шлюбу, який вони бажають обрати, – розлучення чи примирення. У більшості іноземних держав, режим окремого проживання може бути встановлений не лише рішенням суду, а й рішенням прокурора, державної адміністрації тощо. Крім того, законодавчо визначеним є перелік підстав для встановлення сепарації, серед яких: подружня зрада, насильство, жорстоке поводження, погрози, тяжкі тілесні ушкодження чи тяжкі образи стосовно позивача чи дітей, якщо з часу укладення шлюбу пройшло чотири і більше років, або якщо один із подружжя покинув другого без достатніх на те підстав (без поважних причин) на строк більше двох років та інші. Також, встановлення режиму окремого проживання за законодавством деяких країн, наприклад Данії та Італії, є обов'язковим етапом для подальшого розірвання шлюбу [4, с. 23].

У будь-якому випадку, встановлення сепарації веде до припинення режиму спільності майна подружжя, набутого в шлюбі, припинення дії шлюбного договору, окрім положень щодо режиму окремого проживання та припинення дії презумпції батьківства (застосовується й до усиновлення дітей). Законодавство іноземних країн може передбачати й інші додаткові наслідки сепарації. Так, в законодавстві Португалії, встановлення сепарації не розриває шлюбні відносини, а лише їх послаблює, залишаючи обов'язок дотримання подружньої вірності, поваги і комунікації. За законодавством Ірландії правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя полягають у тому, що суд під час ухвалення рішення про його встановлення звільняє подружжя від обов'язку спільно проживати, однак дружина все ще може носити прізвище чоловіка. Встановлення сепарації у Нідерландах дає право вимагати відшкодування тому із подружжя, хто зазнав шкоди у зв'язку з діями другого з подружжя, вчиненими після відкриття провадження у справі про сепарацію або за шість місяців, що передували цьому, і якщо такі дії були вчинені без належної згоди на це іншим із подружжя або без надання ним представництва, або внаслідок легковажного збільшення боргів, або необгрунтованого відчуження об'єктів спільної сумісної власності, заподіяли шкоду спільному майну [5, с.22].

Тож, можна стверджувати, що встановлення режиму окремого проживання подружжя є однією з форм вирішення конфлікту між

подружжям, адже своєю природою, цей інститут не є тотожним розірванню шлюбу та покликаний здійснювати вплив на майнову і немайнову сфери відносин подружжя. Існування зазначеного інституту вже перевірене міжнародною практикою і, на нашу думку, є позитивним нововведенням вітчизняного законодавства. Проте недостатня обізнаність громадян про сепарацію, послаблення психологічних зв'язків у сім'ях та лібералізація суспільних поглядів щодо розірвання шлюбу призводять до поодиноких випадків застосування режиму. Саме тому в сучасних умовах, коли інститут сім'ї переживає кризу, інститут сепарації в Україні потребує подальшого удосконалення, з урахуванням зарубіжного досвіду правового регулювання.

Встановлення режиму окремого проживання не припиняє прав та обов'язків подружжя, які встановлені СК України і які дружина та чоловік мали до встановлення цього режиму, а також прав та обов'язків, які встановлені шлюбним договором.

Список використаних джерел:

1. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / З. В. Ромовська. Київ: Правова єдність. 2009. 500 с.
2. Ревуцька І. Е. Режим окремого проживання подружжя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2010. Вип. 14. ч. 2. 305 с.
3. Сімейний кодекс України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
4. Верба-Сидор О.Б., Воробель У.Б. Формальна сепарація як умова розірвання шлюбу у законодавстві держав-учасниць Європейського Союзу (Данія, Ірландія та Італія). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2019. С. 20–24.
5. Верба-Сидор О.Б., Воробель У.Б. Інститут сепарації у сімейному праві Франції, Португалії та країн Бенілюксу. *Соціально-правові студії*. 2019. Випуск 3 (5). С. 21–29.

*Мироненко Валентина,
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС
Корольчук В'яктор,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник
провідний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності НАВС*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ДИТИНИ

Значну частину майнових відносин складають відносини щодо відчуження (набуття) майна, яке належить дитині на праві власності. Така реалізація права власності відбувається шляхом укладення різного роду правочинів (договорів) в межах, передбачених Цивільним кодексом України. Зокрема, відповідно до ст. 32 ЦК, для вчинення неповнолітнім правочину (крім дрібного побутового) необхідна згода батьків (усиновлювачів) або піклувальників. Якщо така умова не дотримана, це тягне за собою недійсність правочину [1]. Отже, передбачені законом вимоги щодо обов'язкової згоди батьків (інших законних представників) та органів опіки та піклування щодо вчинення правочинів з відчуження майна малолітньої чи неповнолітньої дитини або за їх участю, є важливим засобом охорони майнових прав дитини. Так, ч. 3 ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства» встановлено, що батьки або особи, які їх замінюють, не мають права без дозволу органів опіки та піклування укладати договори, що підлягають нотаріальному посвідченню або спеціальній реєстрації, відмовлятися від належних дитині майнових прав, здійснювати розподіл, обмін, відчуження житла, зобов'язуватися від імені дитини порукою, видавати письмові зобов'язання. У зв'язку з цим особливого значення набуває діяльність нотаріату [2]. Як справедливо зауважує Є. Мічурін, нотаріус, який певною мірою здійснює охоронювану функцію щодо майнових прав дитини, має сприяти дотриманню законодавства з цього питання [3, с.13].

Існує іще один аспект проблеми, який з нашої точки зору потребує деякого уточнення. Донедавна з положень закону важко було зрозуміти в який момент може бути дана згода батьків на укладення відповідного правочину неповнолітньою дитиною, адже законом не встановлено жодних правил щодо цього. І на практиці вирішувалося питання наступним чином: згода надавалась або в процесі укладення правочину або навіть після укладення правочину у вигляді його

схвалення. На сьогоднішній день це питання вирішено законодавцем однозначно. Вчинення неповнолітнім правочину щодо транспортного засобу або іншого нерухомого майна вимагає наявності письмової нотаріально посвідченої згоди батьків (ст. 32 ЦК). Отже, при безпосередньому укладенні правочину з нерухомістю така згода уже існує. Якщо ж мова йде про інші види правочинів, то тут допускається отримання згоди шляхом її схвалення. Наприклад, як це передбачено ст. 221, 222 ЦК України: правочин, який вчинено малолітньою, неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, може бути згодом схвалений її батьками (усиновлювачами) або одним із них, з ким вона проживає, або опікуном. Правочин вважається схваленим, якщо ці особи, дізнавшись про його вчинення, протягом одного місяця не заявили претензії другій стороні [1].

Слід також підкреслити, що в існуючій на сьогоднішній день системі законодавства досить значної уваги приділено питанням правового регулювання відносин щодо вчинення правочинів за участю малолітніх та неповнолітніх дітей і містить ряд конкретних положень, спрямованих на захист саме майнових прав та інтересів дитини. Таку увагу до зазначеного кола відносин можна пояснити принаймні двома аспектами. Перший з них - збільшення за останні роки кількості дітей, які стали власниками (співвласниками) певного майна (в т. ч. в результаті приватизації державного житлового фонду співвласниками житлових приміщень). Другий - чисельними порушеннями у сфері захисту законних прав та інтересів дітей, в т. ч. і дітей-сиріт. Не дивлячись на те, підкреслює О. Маломуж, що законодавство України вимагає обов'язкової згоди органів опіки та піклування при вчиненні правочинів щодо майна, яке належить дітям, численні порушення прав дітей залишаються однією з головних проблем поширення дитячої безпритульності та бродяжництва [4, с. 19]. Іншими словами, деякі батьки ігнорують вимоги закону щодо їхніх обов'язків дбати про збереження та використання майна дитини виключно в її інтересах. Саме тому, крім цивільного законодавства, останнім часом прийнято цілу низку спеціальних законів «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»), спрямованих на охорону майнових прав дітей, і в яких саме держава взяла на себе обов'язок охороняти і захищати права та інтереси дітей, зокрема при вчиненні правочинів щодо нерухомого майна. Під охороною майнових прав неповнолітніх, в юридичній літературі розуміється виявлення майна неповнолітнього, збереження його, отримання аліментів, охорона житлових прав, витребування майна неповнолітнього від осіб, які незаконно заволоділи ним, стягнення коштів з боржників тощо [5, с. 27].

Важливим є положення про те, що на здійснення правочинів щодо відчуження нерухомого майна та іншого майна, власником якого є дитина необхідна письмова згода (дозвіл) органу опіки та піклування. Відповідно до цього закону неприпустимо зменшення або обмеження прав і охоронюваних законом інтересів дітей при вчиненні будь-яких правочинів стосовно жилих приміщень. Органи опіки та піклування здійснюють контроль за дотриманням батьками та особами, що їх замінюють, житлових прав і охоронюваних законом інтересів дітей. Посадові особи органів опіки та піклування несуть персональну відповідальність за захист прав і охоронюваних законом інтересів дитини при наданні згоди на вчинення правочинів щодо належного дітям нерухомого майна [6, с. 26].

Практика показує, що при розгляді заяв батьків про надання дозволу на продаж нерухомого майна, власником якого є дитина, від батьків вимагається надати відповідні документи, з яких вбачається наявність нового житла, яке вони планують набувати. Якщо нове житло дозволяє забезпечити дитині право власності на житлову площу, не меншу, ніж йому належить, то приймається рішення про відчуження майна. При цьому в розпорядженні зазначається вимога: або одночасного оформлення цих правочинів, або відчуження дозволяється після оформлення на дитину права власності на нове житло (його частку). Наявність такої вимоги є одним із способів захисту прав дитини при відчуженні майна, що належить їй на праві власності. Другим способом такого захисту можна визнати – зобов'язання батьків внести гроші від продажу нерухомості дитини на рахунок в банківську установу. Проте як наголошують фахівці, такий варіант приймається нечасто, і має певні недоліки: при укладенні договору у нотаріуса батьки занижують суму продажу з тим, щоб частка дитини була меншою; банки зберігають таємницю вкладів і органи опіки та піклування не мають можливості перевірити відкриття рахунку і суму, внесену на цей рахунок [7, с. 22].

В деяких випадках, органи опіки та піклування без будь-яких переконливих підстав відмовляють батькам у наданні згоди на продаж спільного майна. При цьому порядку оскарження батьками таких відмов законодавство не передбачає. Іншими словами, хоча органами опіки та піклування і напрацьований певний механізм розгляду і вирішення питань щодо надання дозволів на відчуження майна, яке належить дитині на праві власності, все ж таки і ще є проблеми, які підлягають нагальному вирішенню.

За загальним правилом встановленим законом, місцем проживання дитини є місце проживання її батьків, тому важливим є питання щодо визначення права дитини на проживання (користування) жилими приміщеннями. Відповідно до ч. 2 ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства», діти – члени сім'ї наймача або власника

житлового приміщення мають право користування займаним приміщенням нарівні з власником або наймачем. Іншими словами, неповнолітні члени сім'ї наймача користуються рівним правом на житлову площу поряд із повнолітніми. Це право виникає у них або ж у силу народження, або ж в силу факту поселення разом з батьками. І це право зберігається за ними в будь-якому випадку. Тобто у випадку відчуження батьками нерухомого майна у вигляді житлового приміщення (квартири) необхідно встановити факт користування цим майном дитини для того, щоб мати змогу діяти відповідно до закону. Якщо дитина користується цим майном, тобто мова йде про відмову від майнових прав дитини, до яких саме і відноситься право користування житлом, в обов'язковому порядку вимагається згода органів опіки та піклування. Якщо ж з поданих документів буде встановлено, що така дитина проживає за іншою адресою, ніж за фактичним знаходженням майна, що відчужується, а також те, що така дитина не має права власності на це майно (його частину), згода органів опіки та піклування не вимагається. Таким чином, згода органів опіки та піклування необхідна лише у тому випадку, якщо дитина є власником (співвласником), або має право користування жилим приміщенням, що відчужується [8, с. 28].

Розглядаючи питання щодо проблем захисту прав дітей при відчуженні майна, І. Жилінкова звертала увагу і на такий момент. Власником квартири може бути один із подружжя, який не має своїх дітей. Разом з ним в одному приміщенні може проживати другий із подружжя (не власник) та рідна дитина другого із подружжя. Навіть у такому випадку – за відсутності у власника дітей, є дитина, яка має право на проживання в квартирі. Тому й у випадку відсутності дітей у власника житла не можна виключати можливість того, що є інші діти, які мають право проживання в квартирі. У зв'язку з цим пропонується зобов'язати продавця (дарувальника, іншу особу, яка відчужує майно) підтвердити у договорі, що дитина (діти) не мають права користуватися майном, яке відчужується. Фіксація твердження відчужувача може здійснюватися шляхом: внесення до договору про відчуження нерухомого майна відповідного запису про відсутність дітей, які мають право на користування цим майном; складення окремого документа – заяви відчужувача у простій письмовій формі про відсутність дітей, які мають право на користування майном, що є предметом договору [9, с. 23]. Доцільність такої пропозиції не підлягає сумніву, і заслуговує на увагу з боку законодавця.

Слід звернути увагу і на те, що нерухоме майно, одержане дитиною на підставі договору про припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно, до повноліття, може бути так само відчужене тільки з дозволу органу опіки та піклування.

Якщо ж відчуження нерухомого майна було здійснено без дозволу органу опіки та піклування, то з метою захисту інтересів дитини, прокурор має право звернення з позовом про визнання договору недійсним. Якщо договір про відчуження майна вчинено без дозволу одного з батьків (наприклад, без дозволу батька, яким за договором про припинення права на аліменти передане яесь нерухоме майно у власність дитини), він особисто має право звернутися до суду з позовом про визнання договору недійсним. Наслідки недійсності договорів про відчуження майна, право власності на яке належить дитині, аналогічні наслідкам недійсності будь-якого цивільно-правового договору.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.11.2021).

2. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

3. Мічурін Є. Обмеження щодо укладення правочинів з житлом за участі осіб, які не досягли повноліття: аспекти нотаріальної процедури. *Нотаріат для вас*. № 7-8. 2007. С. 9-14.

4. Маломуж О. Згода органів опіки та піклування при вчиненні батьками правочинів щодо майна їхніх дітей. *Нотаріат для вас*. № 12. 2006. С. 19–21.

5. Белякова А.М., Карев Д.С., Орлов В.С. Правовая охрана детства. Учеб.пособ. Москва : Знание. 1968. 160 с.

6. Устименко М. Органи опіки та піклування прагнуть більшого контакту з нотаріусами. *Нотаріат для вас*. № 12. 2006. С. 26–27.

7. Масловець Л. Законодавство і діти. *Нотаріат для вас*. № 12. 2006. С. 27–28.

8. Єфіменко Л. Щодо отримання згоди органів опіки та піклування. *Нотаріат для вас*. 2006. № 12. С. 27–28.

9. Жилінкова І. Проблеми захисту прав дітей при відчуженні майна, щодо якого вони мають право власності або право користування. *Нотаріат для вас*. 2006. № 12. С. 22–24.

*Осадча Карина,
курсант ННІ № 2 НАВС
Науковий керівник: Павлишин Олег,
доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки НАВС*

АКСІОЛОГІЧНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Одним із ключових орієнтирів розвитку сучасного суспільства, зокрема і українського, є прагнення побудувати демократичну, правову державу, головною метою якою є фактичне забезпечення прав та свобод людини. Тому питання налагодження належної системи врегулювання механізмів реалізації та захисту прав людини є особливо актуальним для всебічного дослідження. Нерідко зустрічаються випадки лише формального дотримання законності, що забезпечує підтримання демократичного порядку у державі, в той час як визнання та прийняття людини та її прав як найвищої цінності та реальне втілення цього у політиці держави може не здійснюватися.

У контексті дослідження функціонування механізмів захисту прав людини важливо розкрити сутність поняття правових цінностей, що становлять невід'ємну складову правової реальності, в межах якої відбувається зокрема врегулювання усіх суспільних відносин.

Цінності у загальному розумінні – це певні значимі для людини об'єкти матеріального та духовного світу, проте найчастіше в межах філософської науки поняття цінностей трактується як явище духовного життя. Саме існування цінності, в тому числі і правової, зумовлене відповідним оціночним ставленням людини до того чи іншого об'єкта чи явища. Відповідно таке ставлення визначає бажаність та корисність такого об'єкта чи явища і визначає його як цінність.

У свою чергу правові цінності є такими, що безпосередньо відображають загальнолюдські соціальні та моральні цінності і шляхом правового врегулювання дають можливість втілювати їх у життя. Правові цінності охороняються правом і є його сутнісним наповненням, а також виконують декілька соціально значущих ролей. По-перше, правові цінності є одним із найсуттєвіших елементів впливу на людину та її правову поведінку. Це зумовлено тим, що правові цінності є складовою більш широкої категорії – правової культури, яка здатна формувати у людини усвідомлення меж допустимого, впливати на здатність людини розмежовувати соціально корисні та шкідливі дії,

утворювати систему особистих цінностей як в індивідуальному, так і в масовому порядку.

Усвідомлення та прийняття суспільством правових цінностей, закріплення їх у правосвідомості формують готовність їх дотримуватися, захищати та відстоювати усіма можливими засобами. Правові цінності є водночас певним втіленням суспільних ідеалів та уявлення соціуму про належне, тож можна стверджувати, що попри неможливість ідеального, сповідання правових цінностей все ж здатне наблизити людину до цього стану.

Людина, її права та свободи визначаються як найвища правова цінність, адже є найбільш значущими та фундаментальними. Сприйняття їх суспільством як найбільшої нематеріальної цінності та усвідомлення необхідності забезпечувати їх всебічну захищеність є рушійною силою прогресу людства. Права та свободи людини – це одна із багатьох правових цінностей, що перебуває на перетині моралі та права та є результатом їх синтезу, адже в однаковій мірі спираються як на норми правового врегулювання, так і на загальнолюдські морально-етичні настанови.

Права людини належать кожному члену суспільства та є певним колом можливостей, що дають змогу реалізувати людині її інтереси та прагнення, задовольнити особисті потреби, при цьому дотримуючись тонких меж, за якими перебуває таке саме коло можливостей іншого члена суспільства. Права людини є досить універсальною цінністю, адже включають в себе низку інших загальнолюдських цінностей. Факт невідчужуваності людських прав передбачає рівність усіх людей між собою, а рівність в свою чергу породжує справедливість. Права людини включають в себе і такі правові цінності як гідність, свобода, взаємоповага членів суспільства.

Модернізація механізмів захисту прав та свобод людини є необхідною складовою розвитку сучасного суспільства, що прагне до можливості існувати в межах правової держави. Такі механізми закріплюються на рівні законодавчих актів, реалізуються державою через органи виконавчої та судової влади та підтримуються усіма можливими соціальними інститутами. Однак початковою точкою функціонування механізмів захисту прав людини є визначення їх належності до категорії правових цінностей. Саме усвідомлення людини та її прав як найвищої соціально значимої цінності перетворює їх на об'єкт захисту суспільством та державою.

Кожен член суспільства володіє власною системою цінностей та уявлень про норми належного та допустимого. Така система проявляється у вигляді дотримання певних ціннісних орієнтацій у процесі вибору власної моделі поведінки особи. Враховуючи гнучкість та індивідуальність цієї системи, доречно допускати, що на її формування безпосередньо впливатиме загальна аксіологічна картина

суспільства. Оптимальне функціонування механізмів захисту людських прав та свобод можливе лише у випадку, коли індивідуальне коло цінностей кожного громадянина відповідатиме загальній системі правових цінностей.

Таким чином, можна стверджувати, що правові цінності та забезпечення їх реалізації у суспільстві є фундаментом для подальшого успішного функціонування механізмів захисту людських прав та свобод. Адже для того, аби забезпечити певну систему захисту та гарантування будь-чого, спершу необхідно усвідомити та сприйняти його цінність – індивідуальну для кожного члена суспільства або загальнолюдську.

Список використаних джерел:

1. Бандура О.О. Правознавство в системі наукового знання: Аксіологічно-гносеологічний підхід. Монографія. К.: Київ. нац. ун-тет внутр. справ, 2010. 272 с.

2. Pavlyshyn, O. V. , Ustyenko, T. P. , Babiuk, M. P. , Kaida, N. Y. , & Shkrebets, D.V. Social Responsibility as a Performance Indicator of Public Authorities. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 10(3), 111–122. <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0068>. Scopus Journal

3. Павлишин О. В. Дурдинець М.Ю. Права людини як соціокультурний феномен у контексті філософсько-правових досліджень. *Людина має право: соціально-гуманітарний дискурс у контексті реформаційних процесів в Україні*. Одеса : Астропринт, 2019. С. 47–50.

4. Павлишин О.В. Права людини та методологія їх дослідження крізь призму семіотико-правового підходу. *Право України*. 2015. № 2. С. 46–51.

5. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія. Харків : Право, 2017. 336 с.

6. Павлишин О.В. Право на соціальний захист як природне право людини. *Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні*: матеріали IV Всеукраїнської наук.-теорет. конф. (Київ, 05 груд. 2013 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 28–29.

7. Павлишин О.В. Реформування правової системи України як філософсько-правова проблема (семіотичний підхід). *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 19–24.

8. Павлишин О.В. Теоретико-методологічні проблеми реформування правової системи України: семіотичний аспект. *Українознавчий альманах*. 2011. Випуск 5. С. 84–87.

9. Павлишин О. В. Ціннісно-принципові основи правової реформи в Україні (семіотико-правовий аналіз). *Проблеми реалізації та забезпечення ефективності правових реформ*. К. : Видавничий дім «АртЕк», 2016. С. 20–23.

10. Павлишин О. В. Правові реформи в Україні та їх теоретичне осмислення з позицій семіотики права. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення* [Текст] / [В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 255–260.

11. Павлишин О. Справедливість як правова цінність. *Science, theory and practice. Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference. Tokyo, Japan. 2021. Pp. 210-212. DOI: 10.46299/ISG.2021.I.XXIX*

УДК 342.7(477)

*Павлишин Олег,
доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки НАВС*

ПРИРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Проблематика прав людини є достатньо розробленою в науковому плані та належно представленою в юридичній літературі. При цьому реалізація, забезпечення й захист прав людини та громадянина в сучасній Україні є чи не найбільш актуальними проблемами сьогодення. Так само гостро постають вони і в багатьох інших країнах світу, які намагаються йти шляхом демократизації та утверджувати принцип верховенства права в суспільному житті та державному будівництві [1]. Як відомо, даними загальними науковими підходами, які сприяють повному і всебічному розкриттю сутності такого складного та багатоаспектного соціокультурного явища, як право, є системний, структурно-функціональний, культурологічний, психологічний, соціологічний, нормативно-ціннісний, інституційний, антропологічний, історичний, математичний, кібернетичний, семіотичний, семіотико-правовий та інші [див.: 2-7]. Таке розмаїття «позицій спостерігача» відображає множину проявів права як соціокультурного феномену і вказує на численну кількість різних методів і засобів дослідження, які використовуються для пізнання права загалом та такого окремого елемента соціокультурної, та, зокрема, правової реальності, як права людини. Як філософи, так і відомі юристи сьгодні переконані в тому, що розробка філософсько-правової методології та її застосування для аналізу різних правових явищ, зокрема, і прав людини, у перспективі здатні збагатити позитивну юридичну науку принципово новим знанням про закономірності функціонування елементів правової системи та взаємозв'язки між основними формами існування права як цілісного

утворення [9]. Спираючись на результати цільових наукових досліджень, можна стверджувати, що проблема прав людини, хоч і набула широкого вжитку в суспільно-політичному, науковому світі, до останніх десятиліть в основному все ж розглядалася через призму інших проблем, таких, як національно-визвольна боротьба та проблеми державотворення, розвиток місцевого самоврядування тощо.

Очевидно, що правам людини сьогодні приділяється значна увага, разом з тим, недостатньо досліджень, в яких би права людини осмислювались системно, із залученням філософсько-правового інструментарію та методології, а головне – практично відсутні розробки можливостей використання філософсько-правового підходу для аналізу цієї проблематики. Головною методологічною парадигмою філософсько-правових досліджень прав людини (зокрема, антропологічно-правових), стала антропо-етнологічна (або “антропо-етнічна”, як називають її дослідники новітнього періоду) парадигма (за В. Бігуном). Її основу складає ідея про людину як індивіда та про людину як про члена соціальної групи. Діалектика взаємозв'язку цих двох іпостасей розкривається через використання парних категорій “одиничне – загальне”, а також “частина – ціле”.

Індивід як одиничне представляє людину в своїй тілесно-духовній, психофізіологічній єдності та цілісності, тоді як член людської спільноти індивід уже виступає в якості елемента етносу, який втягнутий у виробничу, політичну, правову, релігійну (тобто культурну, в найширшому значенні цього слова) діяльність і характеризується набором специфічних соціальних ознак. Індивід існує й розвивається лише завдяки соціуму, на думку прихильників етнологічної парадигми. Людина як неповторна особистість виступає носієм індивідуальних прав, індивідуальної свободи подібно до атома Епікура, а як елемент соціального організму, певної множини, її атомарна індивідуальність обмежується іншими подібними індивідуальностями. Не розчиняючись у натовпі, цей атом неминуче буде підкорений загальній логіці взаємодії, оскільки взаємні обмеження руху атомів накладають відбиток і на його поведінку. Таким чином, сутність прав людини як феномену розкривається значно глибше, ніж “наділення” правами якогось суб'єкта, як прийнято вважати у правовому позитивізмі: ці права, з одного боку, належать йому за природою (відповідно до поглядів прихильників природно-правових теорій), а з іншого – виступають результатом взаємних обмежень, наслідком існування соціуму як такого (як стверджують прихильники соціологічної школи права). При цьому основними методологічними принципами та методологічними перспективами у теоретичних дослідженнях прав людини, які здійснювалися сучасними науковцями, є антропоцентризм, людиномірність, поєднання індивідуалізму та універсалізму, процесуалізм, еволюціонізм,

структуралізм, функціоналізм, інтерпретаціонізм, релятивізм, фемінізм, культурно-галузевий принцип, трансакційний принцип, принцип інтерактивності, про що свідчить дослідження М. Костицького, О. Бандури, П. Рабіновича, С. Максимова, В. Бігуна, Д. Гудими та інших сучасних учених.

Права людини як соціокультурний феномен можна розглядати на трьох основних рівнях – як ідею прав людини (відображення ідеї права та її ключових характеристик – свободи, рівності, справедливості, загального блага, солідарності, миру та порядку – в природних, невідчужуваних і невід’ємних правах людини як біосоціодуховної істоти, яка наділена мисленням і мовою, здатна до творчої діяльності й самоусвідомлення, володіє гідністю та багатьма іншими похідними характеристиками, є суб’єктом правових відносин), правовий інститут, виражений у комплексі специфічних юридичних норм, встановлених як на міжнародному й міждержавному, так і на національному рівні, а також систему особливих відносин між людьми, яка утворилася на основі множини суб’єктивних прав і обов’язків соціальних суб’єктів [3-4].

Застосування філософсько-правової методології сприяє реалізації антропологічної парадигми у дослідженні прав людини, особливому розгляду прав людини в філософсько-правовому контексті, чому присвячено низку авторських розробок [див.: 5–12]. Адаже при тому, що саме поняття «права людини» вказує на визначені можливості всіх учасників суспільних відносин, варто відзначити, що воно додатково підкреслює особливий статус людини – творця права як об’єктивації комунікативної взаємодії суб’єктів у юридичній сфері, а в основі системи права лежить антропологічна модель як образ, концепція людини, з якою співвідноситься уся сукупність юридичних норм і яка буде діяти тільки за умови відповідності реальним характеристикам адресатів правових приписів, тому потребує виявлення та співвіднесення з реальним станом речей. Можна підсумувати, що використання філософсько-правової методології у правому пізнанні та при дослідженні прав людини зокрема, дозволяє дослідити та розкрити одну з найважливіших властивостей правової та людської діяльності загалом – їх комунікативний характер. Філософія права розкриває не лише особливості структурної побудови права як елемента соціокультурної системи, але й принципи організації та загальні закономірності людського мислення, яке відображає цей феномен. Також варто взяти до уваги актуальну необхідність досліджень можливостей взаємодії філософії права, політології, теорії конституційного права та деонтичної логіки в дослідженні низки феноменів політико-правової реальності та способів її організації [7] з метою вироблення дієвої, а не декларативної стратегії правової політики, адже наша держава потребує формування та формулювання

концептуальних основ реформування української національної політико-правової системи на сучасному етапі її розвитку, яка б забезпечувала належну та ефективну реалізацію основоположних і невідчужуваних природних прав людини на основі природно-правового підходу [3, с. 47-50; 10-12].

Список використаних джерел:

1. Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції : монографія. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.

2. Pavlyshyn, O. V., Ustymenko, T. P., Babiuk, M. P., Kaida, N. Y., & Shkrebet, D.V. Social Responsibility as a Performance Indicator of Public Authorities. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 10 (3), 111–122. <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0068>. Scopus Journal

3. Павлишин О. В. Дурдинець М.Ю. Права людини як соціокультурний феномен у контексті філософсько-правових досліджень. *Людина має право: соціально-гуманітарний дискурс у контексті реформаційних процесів в Україні*. Одеса : Астропринт, 2019. С. 47-50.

4. Павлишин О. Квероюснатуралізм і панюснатуралізм як новітні способи осмислення сутності природного права. *Interaction of society and science: problems and prospects. Abstracts of III International Scientific and Practical Conference*. London, England. 2021. Pp. 142–147. URL: <https://isg-konf.com>. Available at : DOI: 10.46299/ISG.2021.II.III

5. Павлишин О.В. Людина і право у контексті семіотичних досліджень // *Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*. Львів: Край, 2009. С. 186–193

6. Павлишин О.В. Права людини та методологія їх дослідження крізь призму семіотико-правового підходу. *Право України*. 2015. № 2. С. 46–51.

7. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія. Харків : Право, 2017. 336 с.

8. Павлишин О.В. Право на соціальний захист як природне право людини. *Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 28–29.

9. Павлишин О. В. Українська державність і політико-правова міфологія: особливості зв'язку та взаємодії. *Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини : ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування*. Львів, ЛьвДУВС, 2011. С. 185–187

10. Павлишин О. В. Ціннісно-принципові основи правової реформи в Україні (семіотико-правовий аналіз). *Проблеми реалізації та забезпечення ефективності правових реформ*. К. : Видавничий дім «ArtEк», 2016. С. 20–23.

11. Павлишин О. В. Правові реформи в Україні та їх теоретичне осмислення з позицій семіотики права. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення*. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 255–260.

12. Павлишин О. Справедливість як правова цінність. *Science, theory and practice. Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference*. Tokyo, Japan. 2021. Pp. 210-212. DOI: 10.46299/ISG.2021.I.XXIX

УДК 347.77

*Петровський Андрій,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ФУНКЦІОНУВАННЯМ РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Як відомо, право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності [1]. Підробки та піратство залишаються головною проблемою у сфері охорони інтелектуальної власності в Україні, оскільки вони знижують частку законної продукції в країні і сприяють розвитку «тіньової економіки», яка позбавляє уряд доходів для надання державних послуг, порушує структуру тисяч легальних робочих місць, підриває інвестиційний клімат, створює можливість для «відмивання» коштів, спричиняє підвищення витрат на правовий захист, наражає споживачів на небезпеку, пов'язану зі споживанням небезпечних неефективних товарів. Загалом, крадіжки у сфері інтелектуальної власності можуть мати серйозні негативні наслідки для економічного зростання країни, здоров'я та безпеки громадян, громадського порядку та безпеки. Підробки та піратство також сприяють отриманню значних прибутків організованими злочинними групами, а також спотворюють внутрішній ринок шляхом захоплення підприємств до незаконних видів підприємницької діяльності [2, с. 6].

Україна доклала певних зусиль для боротьби з порушеннями у сфері інтелектуальної власності шляхом зміцнення системи правової охорони інтелектуальної власності. Зокрема, є певні зрушення у впровадженні мінімальних стандартів охорони прав інтелектуальної власності, передбачених Угодою TRIPS в межах приєднання України до СОТ у 2008 році та її прагненнях посилити політичну й економічну інтеграцію до Європейського Союзу (ЄС). Однак усе ще існує потреба у подальшому вдосконаленні, зокрема стосовно цілеспрямованої

політики уряду щодо ефективного застосування існуючого законодавства.

Офіційна статистика, яка б показувала точний відсоток підроблених товарів на українському ринку, відсутня. За оцінками Українського альянсу по боротьбі з підробками і піратством, щорічні обсяги торгівлі підробками в Україні можуть оцінюватися в 1,3 мільярда доларів, але ця сума може бути навіть вищою [3, с. 4]. Підробки та піратство складають дуже велику частку «тіньової економіки». За деякими оцінками, у 2018 році збитки економіки України від підробок сягали близько \$ 710 млн., тоді як сукупні збитки від піратської музики, кінофільмів та програмного забезпечення складала \$ 720 млн. Це означає, що підробки і піратство разом складають 33 % від загального обсягу «чорного ринку» України. Більшість підроблених товарів на ринку України не виробляються всередині країни, а імпортуються ззовні.

З огляду на їх незаконний характер, оцінити масштаби підробок і піратства складно. Проте, в результаті аналізу було виявлено ряд провідних галузей, які в Україні є особливо вразливими. Числові показники були взяті з публічних джерел, таких як міжнародні та урядові звіти, наукові журнали й газети. Хоча цей огляд спирається лише на загальнодоступну інформацію про поширення підробок і піратства в Україні, він має на меті проілюструвати обсяги та масштаби проблеми, пов'язаної з охороною інтелектуальної власності.

Надзвичайно високий рівень піратства у сфері програмного забезпечення є серйозною проблемою для української економіки. В Україні в 2011 році рівень піратства у сфері програмного забезпечення, який складав 84%, був одним із найвищих у світі. Щоб оцінити цей показник у ширшому контексті, слід зазначити, що середній показник у світовому масштабі складав 42%. Комерційна вартість неліцензійного програмного забезпечення сягала \$ 648 млн. За певними підрахунками, українське піратське програмне забезпечення завдає українському уряду збитків у формі недоотриманих податків на суму \$ 260 млн.

Окрім негативних наслідків для економіки України, піратство у сфері програмного забезпечення також є небезпечним для підприємств і споживачів, котрі отримують низькоякісну продукцію, яка може містити віруси та шкідливі програмні засоби. Це може зробити користувачів вразливими до ризиків, з погляду безпеки, таких як крадіжка персональних даних. Ці ризики особливо непокоїть, коли справа стосується уряду України, оскільки у випадку з використанням програмного забезпечення урядом України зловмисники можуть легко здобути доступ до конфіденційної державної інформації.

Порушення авторського права у мережі Інтернет залишається серйозною проблемою в Україні. Деякі критики навіть стверджують,

що Україна зарекомендувала себе як «тиха пристань» для злочинних синдикатів, що займаються піратством у сфері авторського права – зокрема, для цифрового піратства у сфері звукозаписів, фільмів та книг (поряд з піратством у сфері програмного забезпечення, яке розглядалось раніше).

За деякими підрахунками, 23% порушень прав на торговельні марки в Україні пов'язані з підробленими товарами. Найчастіше в Україні підробляють одяг, аксесуари, продукти харчування та алкогольні напої. Близько 90-95% підроблених товарів – це копії продукції іноземних виробників, а приблизно 35% товарів добре відомих брендів, що продаються в Україні – це підробки. Проблема підробок також стосується вітчизняних брендів. Значну частку підроблених вітчизняних товарів становлять продукти харчування, такі як масло та алкогольні напої.

Дуже часто підроблені споживчі товари – це настільки вдалі копії оригінальних товарів, що складно відрізнити підробку від оригіналу. Основними місцями збуту підроблених товарів є відкриті ринки, проте, в магазинах і бутиках також може продаватись контрафактна продукція, до того ж спостерігається значне зростання інтернет-торгівлі.

На щастя, мало місце декілька успішних судових справ, під час яких іноземним та українським компаніям вдалося захистити права на свої торговельні марки. Проте, суть проблеми полягає у тому, що в Україні залишається високий попит на підроблені товари за зниженими цінами. Окрім судових заходів, існує чітка необхідність донести до громадян України те, що підроблені товари послаблюють економіку та скорочують кількість робочих місць, а також уповільнюють інноваційний розвиток, стримують міжнародну торгівлю та інвестиції. Свідомо купуючи підроблені товари, споживачі стимулюють тіньову економіку і кримінальні підприємства.

Для більш дієвої боротьби з правопорушеннями в сфері інтелектуальної власності необхідна більш тісна співпраця державних інспекторів з працівниками правоохоронних органів (структурні підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України).

Актуальною є проблема недобросовісного набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, коли заявки на промислові зразки та корисні моделі (охоронні документи на які видаються за результатами формальної експертизи), а також на знаки для товарів і послуг подаються з метою подальшого зловживання такими правами та перешкоджання здійсненню господарської діяльності дійсних виробників та доступу на ринок України оригінальної продукції.

Як підсумок, можна сказати, що боротьба з підробками та піратством має посісти пріоритетне місце у державній політиці. Цю

діяльність слід почати з відправлення від імені українського уряду чіткого повідомлення на адресу тих, хто займається підробками та піратством, меседжа, що така діяльність більше не допускатиметься і що реалізація більш суворого законодавства у сфері інтелектуальної власності призведе до застосування більш суворих покарань. Такі дії допоможуть переконати бізнесменів і споживачів, які діють у межах закону, в тому, що держава серйозно ставиться до захисту прав інтелектуальної власності та закликати їх до підтримки таких зусиль.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України, Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. «ОСТА 2011 – Organized Crime Threat Assessment URL: <http://www.europol.eu>
3. Український альянс по боротьбі з підробками і піратством URL: <http://uaacr.org>.

УДК 347.9

*Пилип'юк Влада,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 НАВС
Науковий керівник: Боровська Ірина,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

СУД ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Формою правової реалізації цивільних процесуальних норм є цивільні процесуальні правовідносини. Як слушно зазначає В. В. Комаров, що будь-які правовідносини, у тому числі й цивільні процесуальні, фіксують коло осіб, на яких поширюється дія правових норм, закріплюють конкретну поведінку, яка повинна чи може бути здійснена, суб'єктивні права й обов'язки суб'єктів [1, с. 97].

Для детального розгляду досліджуваної тематики зазначимо, що суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин є суд та учасники судового процесу, які у свою чергу диференційовані в залежності від їх функціонального призначення у цивільному судочинстві на учасників справи, представників та інших учасників судового процесу.

У ст. 124 Конституції України суд визначений як єдиний юрисдикційний орган, який здійснює правосуддя, юрисдикція якого поширюється на будь-який юридичний спір. Делегування функцій

судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Характеризуючи суд як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин слід виокремити його головні ознаки, а саме: суд є єдиним суб'єктом, який володіє владним повноваженнями; має характерну йому функцію – вирішення справи по суті; має процесуальну зацікавленість, тобто правильний та швидкий розгляд і вирішення справи; не має матеріально-правової зацікавленості, оскільки не є суб'єктом спірного правовідношення [2].

Деякі науковці, одним з яких є О. Ф. Козлов вважають, що не можна говорити про суд як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин взагалі, слід говорити про суд конкретної інстанції [3, с. 5–6].

Ми погоджуємося з указаною думкою, зважаючи на чітко визначену правосуб'єктність судових органів в залежності від їх приналежності до певної ланки судової системи. Адже, як слушно зазначено у науковій літературі, кожен судовий орган, чи то місцевий суд, суд апеляційної чи касаційної інстанції, наділяється властивими тільки йому юрисдикцією і комплексом повноважень. Компетенція судових органів є строго індивідуальною і цілеспрямованою [4, с. 214].

Водночас суд можна розглядати також як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин незалежно від його інстанційної юрисдикції, а передусім як учасника провадження у конкретній справі, тобто як суб'єкта конкретних правовідносин, що виникають при розгляді і вирішенні справи у порядку цивільного судочинства.

Відповідно до цивільного процесуального законодавства України розгляд справ здійснюється у трьох судових інстанціях: першій, апеляційній та касаційній (ст. 23–25 ЦПК України), кожна з яких характеризується законодавчо регламентованими складом суду, особливостями процесуальної форми, а також комплексом законодавчо визначених повноважень суду та процесуальних прав і обов'язків учасників судового процесу.

Варто констатувати, що по своїй суті повноваження можуть бути предметними і функціональними. Предметними є такі повноваження органу судової влади, які визначають межі юрисдикції названого суб'єкта правовідносин. Функціональні повноваження – це різного роду дії судового органу в процесі відправлення правосуддя, пов'язані з вирішальними діями суду по курівництву процесом [4, с. 215].

Так, суд першої інстанції – це суд, уповноважений на початковому рівні розглянути й вирішити справи, віднесені до їх юрисдикції. Судовий процес на даному етапі завершується актом правосуддя – ухваленням рішення суду. Розгляд справи у суді першої інстанції здійснюється одноособово суддею, який є головуючим і діє

від імені суду, якщо інше не передбачено ЦПК України (ч. 1 ст. 34 ЦПК України), а також колегіально при розгляді і вирішенні справ у порядку окремого провадження цивільного судочинства, у випадках встановлених ч. 4 ст. 293 ЦПК України, – колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді (ч. 2 ст. 34 ЦПК України).

Суд апеляційної інстанції – це суд, який переглядає рішення, ухвалені судом першої інстанції, що не набрали законної сили. Метою здійснення судочинства на відповідній стадії судового процесу є перевірка законності і (або) обґрунтованості рішень суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги. В суді апеляційної інстанції не приймаються і не розглядаються позовні вимоги та підстави позову, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції (ч. 6 ст. 367 ЦПК України). Апеляційне провадження характеризується колегіальним розглядом справи. Так, відповідно до ч. 3 ст. 34 ЦПК України перегляд в апеляційному порядку рішень судів першої інстанції здійснюється колегією суддів суду апеляційної інстанції у складі трьох суддів.

Суд касаційної інстанції – це суд, який переглядає рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції. Підставою такого перегляду є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права. Касаційне провадження характеризується визначенням об'єктом оскарження (ч. 1 ст. 389 ЦПК України), законодавчо встановленими випадками касаційного оскарження таких судових рішень, вичерпний (виключний) перелік яких міститься у ч. 2 ст. 389 ЦПК України, колегіальним розглядом справи – колегією суддів суду касаційної інстанції у складі трьох або більшої непарної кількості суддів (ч. 4 ст. 34 ЦПК України).

Відтак в Україні запроваджена двоінстанційна перевірка судових рішень за ініціативою учасників справи, а також осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Ми розглянули окремі питання цивільної процесуальної правосуб'єктності суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин. У підсумку слід зазначити, що суд є обов'язковим суб'єктам цивільних процесуальних правовідносин незалежно від стадії та виду цивільного судочинства та єдиним юрисдикційним органом, який уповноважений здійснювати правосуддя в Україні, характеризується специфічною правосуб'єктністю, яка відрізняється від правосуб'єктності учасників судового процесу та наділений законодавчо визначеним комплексом повноважень, у тому числі і дискреційними, що, насамперед, опосередковуються необхідністю виконання завдання цивільного судочинства, яким є справедливий,

неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч. 1 ст. 2 ЦПК України).

Список використаних джерел:

1. Проблемы науки гражданского процессуального права / [В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова] ; под ред. проф. В. В. Комарова. Х. : Право, 2002. 440 с.

2. Терещук Г. А. Цивільне право. Конспект лекцій для студентів усіх напрямів денної та заочної форм навчання. Луцьк: ЛНТУ, 2017. 88 с.

3. Козлов А. Ф. Суд первой инстанции как субъект советского гражданского процессуального права. Томск : Изд-во Томского ун-та, 1983. 165 с.

4. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монограф. / [В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін.] ; за ред В. В. Комарова. Х. : Право, 2016. 848 с.

УДК 305 : 349.2 [351.74-055.2]

***Полішко Наталія,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін НАВС***

РІВНІСТЬ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У СФЕРІ ПРАЦІ ЖІНОК, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ СЛУЖБУ В ПОЛІЦІЇ

Проблема недотримання рівних прав і можливостей чоловіків і жінок є одним із важливих питань, які потребують нагального вирішення як в окремо взятому суспільстві, так і у всьому світі. Саме така обставина спонукала Організацію Об'єднаних Націй та інші міжнародні організації до розробки та затвердження ряду міжнародних документів, метою яких є забезпечення рівності та справедливості у сфері праці жінок, в тому числі і тих, хто несе службу в різних правоохоронних структурах.

Серед таких необхідно виділити: «Загальну декларацію прав людини», яка була прийнята 10 грудня 1948 року на Генеральній Асамблеї ООН, і яка проголосила принцип рівноправності, акцентуючи увагу на тому, що кожна людина повинна бути наділена всіма правами і свободами; «Конвенцію про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок – прийнята Резолюцією ООН 18 грудня 1979 року, якою утверджено права людини, гідність і цінність людської особистості та рівність чоловіків і жінок; Резолюцію 1325 Ради Безпеки ООН, прийняту 31 жовтня 2000 року «Жінки в 2000 році: рівність між чоловіками та жінками, розвиток та мир в XXI столітті».

Важливого значення для вирішення окресленої проблеми стали і ряд конференцій, проведених за участю багатьох країн. Зокрема, це – Четверта всесвітня конференція щодо становища жінок (м. Пекін (Китай), 4-15 вересня 1995 року), на якій було вироблено План дій щодо покращення становища жінок у всіх сферах суспільного та приватного життя і боротьби з дискримінацією та міжнародна конференція «Жінки в правоохоронних органах» (м. Бішкек, (Киргизстан), 16 жовтня 2014 року), де було розроблено стратегічний План розвитку Асоціації жінок-поліцейських, визначені подальші кроки і механізми досягнення гендерного балансу в системі органів внутрішніх справ [1, с. 41].

Завдяки спільним законодавчим зусиллям світової спільноти, на сьогоднішній день, жінки-поліцейські займають чільне місце в системі поліцейської діяльності, але так було не одразу.

«Загальносвітовий стаж» служби жінок у поліції становить більше ста років.

За даними деяких досліджень, залучення жінок на службу до правоохоронних органів відбулося у США в середині XIX століття. Варто відзначити, що період становлення був тривалим, оскільки остаточно завершився лише у 70-х роках минулого століття і був пов'язаний з прийняттям ряду антидискримінаційних законодавчих актів, якими жінки та чоловіки отримали рівність прав. Первісна необхідність використання жінок у правоохоронній сфері пов'язується із тим фактом, що в першій половині XIX століття в США, у зв'язку із зростанням емансипації жінок, виникла гостра потреба у жінках-наглядачках для виконання певних функцій у жіночих тюрмах. У цей час (1828 рік) було прийнято закон, відповідно до якого було розмежовано службові приміщення для наглядачів чоловічої та жіночої статі, а в 1932 році, знову ж таки на рівні закону, були сформульовані права наглядачок. Трохи згодом, а саме в 1845 році в якості наглядачок (матрон) за ув'язненими жіночої статі вперше були використані жінки, і вже в 1878 році при сприянні Союзу Поміркованих Жінок-Християнок (Women's Christian Temperance Union), більшість посад наглядачок у в'язницях США були заміщені жінками [2, с. 157].

Разом з тим, лише у 1888 р. роботу жіночого персоналу з жінками-злочиницями і неповнолітніми правопорушниками було вперше визнано офіційно.

Історичні процеси індустріалізації, урбанізації і міграції на початку XX століття викликали величезний ріст таких негативних явищ як проституція, жорстоке поводження з дітьми, розбещення неповнолітніх, злочини, вчинювані на сексуальному та побутовому ґрунті, а також дитяча бездоглядність. Все це вимагало зміни не лише структури поліцейських управлінь, перегляду покладених на них

функцій, але і максимально можливого залучення жінок в правозастосовній сфері [2, с. 157].

Аналізуючи проблематику залучення жінок на службу в поліцію, Т. М. Заніна та А. С. Петранцов, вказують, що перша жінка на службі в поліції з'явилась в 1910 р. Саме цього року керівництво поліцейського департаменту м. Лос-Анджелес (США) прийняло рішення про зарахування до штату на постійну роботу Еліс Стеббінс Уелс, яка згодом стала організатором національного руху за прийняття жінок на поліцейську службу і першим президентом міжнародної Асоціації жінок-поліцейських (International Association of Policewomen – IAP). До 1915 р. в США жінки несли службу в поліції 25 міст у 20 штатах країни [3, с. 30].

Цього ж 1915 р. за підтримки Міжнародної Асоціації Начальників Поліції (ІАСР) в м. Балтиморі (США) була створена Міжнародна Асоціація Жінок-поліцейських. Асоціацією було вперше розроблено проект Концепції найму жінок до поліцейських відділків для виконання наглядової і профілактичної роботи щодо жінок і неповнолітніх. Зрештою, саме в цьому документі було закладено основи рівних з чоловіками прав і можливостей кар'єри жінки-поліцейського [4].

Наступний етап на шляху закріплення статусу жінок-поліцейських пов'язується з прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН у 1979 р. Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, яка закріпила рівні права чоловіків та жінок у сфері зайнятості. Жінки отримали право на подання судових позовів до керівництва поліцейських управлінь, які незаконно відмовляли жінкам у прийомі на службу [2, с. 157-158].

В сучасний період в багатьох країнах Європи простежується загальна тенденція до зростання кількості жінок на службі в поліції, а також здійснюється активне залучення жінок до виконання усього комплексу задач, покладених на органи поліції по боротьбі зі злочинністю.

Отже, можна з упевненістю вести мову про те, що більшість країн світу намагаються за допомогою різноманітних заходів залучити до служби в поліцію якомога більшу кількість жінок. В Скандинавії навіть ставлять за мету, щоб в лавах поліції працювало не менш, як 40 % жінок [5].

Таким чином, на сьогодні практично у всіх країн Європи та США однією із задач керівників кадрових апаратів поліції є найбільш ефективний набір в поліцію необхідної кількості жінок для виконання різноманітних поліцейських функцій.

На думку ряду науковців, яку ми підтримуємо, в сучасному світі правоохоронна сфера є одним із видів соціальної діяльності. У зв'язку з цим рівень освіти, культури поліцейських розглядається як потужний

фактор, який забезпечує прогресивний розвиток поліції, так який підвищує ефективність поліцейської діяльності [6, с. 67].

На наше переконання, зміна кількісного складу жінок-поліцейських є позитивним явищем і свідчить про те, що жінки мають особистісні якості, високий рівень розвитку інтелекту, що надає їм можливість успішно здійснювати професійну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Московская М.С., Бульгина В.Г. Влияние гендерных различий на особенности восприятия стресса у сотрудников полиции (обзор зарубежных исследований). *Прикладная юридическая психология*. 2017. № 3. С. 76–82.

2. Полішко Н.Л. Історико-правові аспекти прийняття жінок на службу поліцію: досвід деяких зарубіжних країн. *Юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 156–163.

3. Закатов В.В. Профессиональная подготовка сотрудников полиции за рубежом: особенности и тенденции развития. *Балтийский гуманитарный журнал*. 2017. № 4 (21). С. 313–315.

4. Яценко Т. П. До питання вдосконалення вимог до кандидатів на службу в органи внутрішніх справ. Трудове право, право соціального забезпечення та сучасні проблеми проходження служби в органах внутрішніх справ : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 25 листопада 2011 р.) /за заг. ред. К. Ю. Мельника. Харків : ХНУВС. 2011. С. 343–345.

5. Юклова Т. Г. Женский вопрос – особая проблема человечества. *Ученые записки Худжандского государственного университета имени академика Б.Гафурова*. 2013. № 2 (35). С. 251–257.

6. Про очищення влади. Закон України № 1682-VII від 16.09.2014. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 44. Ст. 2041.

УДК 342.726 – 053.2

*Русанівська Діна,
аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС
Науковий керівник: Мироненко Валентина,
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА

Конвенцією ООН про права дитини, яку було прийнято 20 листопада 1989 року та ратифіковано в Україні 1991 року, визначено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку,

якщо за законом, застосованим до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [1]. Захист прав дітей є одним з найбільш актуальних напрямом діяльності держав, що є учасниками міжнародної спільноти учасників ООН. Сьогодні в Україні, як в правовій державі, не мала увага приділяється захисту прав дітей. Для забезпечення можливості дітей визначати себе як особистість і реалізації своїх прав в безпечних та сприятливих для них умовах створено ряд документів на державному та міжнародному рівні. Важливим напрямком діяльності нашої держави у сфері захисту дитинства є покращення чинного законодавства, у тому числі й імплементація норм міжнародного права. За часи незалежності в Україні було сформовано нормативну базу, що врегульовує питання захисту прав дітей, визначено ряд державних органів, що мають забезпечувати виконання вимог вітчизняного та міжнародного законодавства в даній сфері. Протягом останнього часу істотно змінилася державна політика щодо захисту та реалізації прав дітей, це пов'язано з посиленням контролем з боку держави за дотриманням законодавства у сфері охорони дитинства та роботою державних органів, що здійснюють реалізацію державної політики з питань соціального захисту дітей.

Хоча, незважаючи на існуючий прогрес в чинному законодавстві та посилений контроль з боку держави, існують непоодинокі випадки порушення прав дітей, що залишаються не виявленими та «завуальованими» в сучасному колооберті життя. Це пов'язано з багатьма чинниками, що спричинені станом економічної ситуації, соціальним становищем, військовими діями, анексією та окупацією частини території України та іншим.

До початку ХХ століття про права дитини взагалі ніхто не замислювався, до дітей відносилися в залежності від територіальної та соціальної політики, жорстоке поводження з дітьми не було ганебним, їх використовували як «додаткові робочі руки», дитина була другорядним матеріалом без права на свою особисту думку та волевиявлення, дорослі мали повну владу на дітьми, а діти сприймали це як належне. Дитину, що народилася з вадами здоров'я можна було викинути або вбити і така поведінка не засуджувалася в соціумі.

Лише в 1923 році Міжнародна спілка захисту дітей розробляє та затверджує Декларацію прав дитини – найбільш відому під назвою Женевської декларації – заява, що складалась з п'яти основних принципів захисту дітей та їх добробуту: дитині мають бути надані засоби необхідні для її розвитку - і фізичного, і духовного; у часи страждань дитина повинна отримувати допомогу насамперед; голодну дитину необхідно нагодувати, хвору – доглядати, недорозвиненій допомогти, ту, що скоїла правопорушення - виправити, сироті або безпритульній дитині надати притулок і підтримку; дитину необхідно

виховувати в усвідомленні, що всі її таланти слід присвятити слугуванню іншим людям; дитина повинна мати можливість заробити собі на існування, її необхідно захистити від будь-якої форми експлуатації. Даний документ відіграв важливу роль у створенні фундаменту для боротьби за права дитини, хоча й набув правового статусу [2].

10 грудня 1948 року в Паризькому палаці Шайо Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Загальну декларацію прав людини, де в ч. 2 ст. 25 зазначено: «Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом» [3]. Що дало правове підґрунтя для гарантування рівних прав всіх дітей та їх соціального захисту.

20 грудня 1959 Генеральною Асамблеєю ООН прийнято Декларацію прав дитини, що складається вже з десяти принципів та має значно ширшу правову позицію ніж попередні акти. В декларації зазначено, що дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема належного правового захисту, до і після народження, а людство зобов'язане надати дитині все найкраще, що воно має [4]. В перше за все існування людства діти стають повноцінними членами суспільства та набувають права, які визнаються на міжнародному рівні.

Основним міжнародним документом, що регулює права дітей стала Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року [1].

Україна, з ціллю удосконалення нормативно-правової бази, ратифікує ряд міжнародних документів таких як, Європейська конвенція про здійснення прав дітей (*ратифіковано 03 серпня 2006 р.*), Конвенція про права дитини (*ратифіковано 27 лютого 1991 р.*), Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (*ратифіковано 3 квітня 2003 р.*); Конвенція про контакт з дітьми (*ратифіковано 20 вересня 2006 р.*), *Конвенцію про стягнення аліментів за кордоном (ратифіковано 20 липня 2006 р.)*, *Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (ратифіковано 06 березня 2008 р.) та багато інших.*

В Україні діє досить широкий спектр законодавчих актів, що визначають правовий статус дітей та врегульовують соціально-правові відносини в даній сфері. Серед них Основний Закон України - Конституція, який зобов'язує батьків утримувати дітей до повноліття, а повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Конституція надає всім дітям незалежно від походження, а також від того, народженні вони у шлюбі чи поза ним, рівні правами, забороняє будь-яке насильство над дитиною та її експлуатацію, а утримання та

виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладає на державу [5].

Визначення дитини зазначено в ст.1 Закону України «Про громадянство України» від 18.01.2001, дитина - це особа віком до 18 років [6]. Більш детальну інформацію що визначення дитини по віковій класифікації надає Сімейний кодекс України, що поділяє дітей на дві категорії : малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, а дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років – неповнолітньою [7].

В залежності від віку законодавство наділяє дітей правами, в ст.31 Цивільного кодексу України визначено, що малолітня дитина є частково цивільно дієздатною фізичною особою та має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини та здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом [8].

У неповнолітньої дитини значно ширший перелік прав, серед яких самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами, здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи, укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку) (ст.32 Цивільного кодексу України [8]). Окрім цього з досягненням чотирнадцятирічного віку, неповнолітній дитині надано право самостійно визначити своє місце проживання з одним із батьків, у разі їх проживання окремо (ч.3 ст.160 Сімейного кодексу України [7]), звертатися з позовом до суду для захисту свої прав та інтересів (ст.15, 16 Цивільного кодексу України [8]) та інше.

Загальний перелік прав дитини визначено Законі України «Про охорону дитинства» серед яких : право на життя та охорону здоров'я, право на ім'я та громадянство, право на достатній життєвий рівень, право дитини на вільне висловлення своєї думки та отримання інформації, право на захист від усіх форм насильства, право дитини на контакт з батьками, які проживають окремо, право дитини на контакт з батьками, іншими членами сім'ї та родичами, які проживають у різних державах, право дитини на майно, право дитини на житло, право дитини на освіту [9].

Відповідальність за дії та поведінку дітей несуть їх батьки. Це передбачено законом та визначено моральними засадами суспільства. Відповідальність за дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування несе держава. На сьогодні створено безліч державних органів, що здійснюють нагляд за дотриманням прав дітей. Але, нажаль, цього не достатньо. В умовах сучасного світу права дітей продовжують порушувати, особливо це виражено в неблагополучних

сім'ях, де батьки страждають від алкогольної чи наркотичної залежності, в сім'ях де процвітає домашнє насильство, або там де дітей примушують до дитячої проституції чи залучають до зйомок дитячої порнографії. Не можливо не погодитися з публікацією Алли Дакан, де вона наголошує, що модель державної політики у сфері захисту дітей, яка сформувалася останнім часом в Україні, сьогодні не повною мірою відповідає масштабу викликів, що постають перед державою і суспільством [10]. Отже, проблематика захисту прав дітей є одним із найважливіших питань сьогодення [11].

З плином часу права дитини були значно розширені, дитина стала повноцінним членом суспільства, отримала захист та підтримку держави на законодавчому рівні. Незважаючи на той факт, що ратифіковано великий обсяг міжнародних законодавчих актів, прийнято чимало національних законодавчих актів, спрямованих на захист прав дітей, на фоні мінливої політичної та не стабільної економічної ситуації в країні на другий план віднесено питання щодо недопущення порушення прав дітей та гарантію захисту повноцінного розвитку з боку держави. За оцінкою Уповноваженого Президента України з прав дитини Миколи Кулеби, «недостатнє дотримання, порушення прав дитини має місце в усіх сферах системи охорони здоров'я, освіти, соціального захисту. Сьогодні система більше працює на усунення наслідків, а не причин порушення прав дітей» [12]. Як результат, правовий захист дітей не дієвий в практичному застосуванні, дотримання і гарантування прав дитини в Україні не відбувається. Дана проблема потребує ще більшої уваги з боку держави, розробки та затвердження відповідних державних програм, трансформація державних органів що здійснюють нагляд за дотриманням прав дітей, тощо.

Список використаних джерел:

1. Про права дитини. Конвенція ООН від 20.11.1989 р. (станом на 20.11.2014) ратифіковано Постановою Верховної Ради України № 789-ХІІ від 27.02.91.
2. Лабенська Л., Савич В. Права дитини: сучасний стан забезпечення та реалізації в Україні. *Науковий журнал «Право та суспільство»*. 2018. № 1. С. 119-122.
3. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. с. 89.
4. Декларація прав дитини: прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1959 р.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. (станом на 01.01.2020 р). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

6. Про громадянство України. Закон України № 2235-III від 18.01.2001 р. (станом на 16.07.2021). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 13. Ст. 65.

7. Сімейний кодекс України. Закон України № 2947-III від 10.01.2002 р. (станом 01.01.2021). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

8. Цивільний кодекс України. Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. (станом на 28.10.2021); *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

9. Про охорону дитинства. Закон України № 2402-III від 26.04.2001 р. станом 17.03.2021: *відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 30 ст. 142

10. Дакан А. Державна політика у сфері захисту дітей. *Збірник наукових праць «Державне управління та місцеве самоврядування»*. 2016. № 30 с.59-65.

11. Ніколайчук, А. Сучасний стан захисту прав дітей. *Форум права*. 2014. № 1. С. 378–381.

12. Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист: стенограма парламентських слухань від 12.10.2016. URL https://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/135857.html

УДК 347.963

*Сидоренко Наталія,
аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

**Науковий керівник: Боровська Ірина,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС**

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Законом України від 17 липня 1997 року «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» Україна визнала юридичну силу Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) на власній території.

У ст. 6 ЄКПЛ проголошується право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов’язків цивільного характеру або

встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1].

Як неодноразово наголошувалося в юридичній літературі, складовою права на доступ до правосуддя є право на справедливий і публічний розгляд справи особи. Право на доступ до правосуддя є значно ширшим поняттям та, окрім права на справедливий і публічний розгляд, включає, зокрема, «право на правову допомогу; право на юридичну консультацію, захист і представництво; право на ефективний засіб правового захисту» [2].

На нашу думку, закріплене у ст. 56 ЦПК України право прокурора звертатися до суду в передбачених законом випадках із метою захисту прав та інтересів інших осіб кореспондується із правом особи на доступ до правосуддя. Закріплення цього положення в ЦПК України вкотре підкреслює важливість взятого державою обов'язку із впровадження в національне законодавство європейських стандартів захисту прав людини.

Відтак захист прокурором інтересів інших осіб є особливою формою участі у цивільному процесі, що набуває вираження у безпосередньому захисті прав громадян та водночас опосередкованому захисті інтересів держави як правової держави, що гарантує своїм громадянам дотримання принципу доступу до правосуддя.

У цьому контексті варто навести положення п. 2 Рекомендацій СМ/Rec (2012)11 щодо ролі державних прокурорів за межами системи кримінального судочинства, прийнятих Комітетом міністрів Ради Європи 19.09.2012 року, про те, що обов'язками та повноваженнями прокурора за межами системи кримінального провадження є представництво загальних та громадських інтересів, захист прав людини та основоположних свобод, а також підтримка верховенства права [3].

Визначення правового статусу прокурора як учасника справи у цивільному судочинстві, форм його участі та його повноваження щодо захисту інтересів інших осіб або держави міститься у ст. 56–58 ЦПК України, а також у спеціальному законодавстві України, зокрема ст. 23 Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про прокуратуру».

З аналізу положень ч. 3–5 ст. 56 ЦПК України випливає, що прокурор звертається до суду з позовною заявою: 1) у визначених законом випадках; 2) в інтересах держави, а також може вступити у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті.

Відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом [4].

При цьому вказаний закон містить деяку конкретизацію підстав здійснення представництва інтересів громадянина, а саме у випадках, якщо така особа не спроможна самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недозволеність повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист (ч. 2 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру») [4]. Існування відповідних передумов у сукупності для здійснення представництва прокурором повинно бути обґрунтовано прокурором та підтверджено судом, що впливає з положень ч. 4 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру».

Що стосується підстав звернення до суду з позовною заявою в інтересах інших осіб, виходячи з положень ч. 3 ст. 56 ЦПК України, відповідні підстави мають бути чітко визначені у законодавстві. Так, зокрема у сфері захисту прав та інтересів дитини, прокурор наділений правом пред'являти до суду позов про позбавлення батьківських прав (ст. 165 СК України), відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав (ч. 2 ст. 170 СК України), скасування усиновлення чи визнання його недійсним (ст. 240 СК України) [5].

Водночас у науковій літературі є дискусійним питання, що звернення прокурора до суду з подальшим набуттям правового статусу органу та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб «може бути реалізованим лише у випадках, передбачених конкретною нормою матеріального чи процесуального права, оскільки як показує судова практика, прокурор звертається до суду й тоді, коли цього вимагає захист прав, свобод та інтересів певних осіб, але в законі відсутнє положення про право прокурора звернутися до суду з даним позовом» [6, с. 220].

У цій площині слушно зазначає М. В. Руденко, що термін «інтереси держави» має невизначений зміст і в кожному конкретному випадку прокуророві необхідно встановити, порушені чи ні інтереси особи чи держави [7, с. 65]. Ми приєднуємося до думки С. С. Бичкової, що у досліджуваному випадку звернення прокурора має зумовлюватися інтересами держави, з урахуванням того, що інтереси держави є оціночним поняттям, яке потенційно може охопити будь-які випадки порушення прав, свобод чи інтересів особи, невизначеного кола осіб, а також прав юридичних осіб, а не тільки державних чи суспільних інтересів [8, с. 272–273].

Аналіз судової практики щодо визначення наявності такої умови як неналежне здійснення захисту законними представниками або відповідними органами, дає підстави стверджувати про те, захист прав та інтересів особи може вважатися вчиненим неналежно у випадку бездіяльності законних представників або органів, яким

законом надано право захищати інтереси осіб, а також здійснення такого захисту із порушенням встановленого законом порядку та умов.

Цікавими для дослідження у цьому контексті є висновки Великої Палати Верховного Суду, викладені у постанові від 26 травня 2020 року у справі № 912/2385/18: «Бездіяльність компетентного органу (нездійснення захисту інтересів держави) означає, що компетентний орган знав або повинен був знати про порушення інтересів держави, мав повноваження для захисту, але не звертався до суду з відповідним позовом у розумний строк... Якщо прокурору відомі причини такого не звернення, він обов'язково повинен зазначити їх в обґрунтуванні підстав для представництва, яке міститься в позові. Але якщо з відповіді зазначеного органу на звернення прокурора такі причини з'ясувати неможливо чи такої відповіді взагалі не отримано, то це не є підставою вважати звернення прокурора необґрунтованим» [9].

Необхідно підкреслити, що неналежне здійснення захисту прав, свобод та інтересів особи, що знайшло вираження у порушенні строків звернення до суду, не буде вважатися підставою для здійснення представництва прокурором в суді. Встановлений законодавством строк позовної давності є загальнообов'язковим для всіх учасників судового процесу. Таку позицію висловив Верховний Суд України у постанові від 16 березня 2016 у справі № 6-2426цс15, вказавши, що прокурор, який бере участь у справі, наділений такими ж процесуальними повноваженнями, як і особи, в інтересах яких він діє, за винятком права укладати мирову угоду, що дає підстави для висновку, що положення закону про початок перебігу строку позовної давності поширюється і на звернення прокурора до суду у разі його представництва інтересів інших осіб [10].

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що участь прокурора у цивільному процесі як органу та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб є особливою, оскільки прокурор наділений правом звернення як в інтересах інших осіб у разі наявності передбачених законом підстав, так і в інтересах держави, він не замінює інших учасників справи, за винятком набуття статусу позивача у визначених законом випадках (ч. 5 ст. 56 ЦПК України). З однієї сторони прокурор здійснює захист порушених прав, свобод та інтересів особи та держави, а з іншої, – виконує контролюючі функції, які полягають у тому, що прокурор реалізує процесуальні повноваження у разі встановлення загрози порушення прав та інтересів громадянина та держави, гарантуючи цим самим дотримання принципу верховенства права та доступу до правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
від 04.11.1950 № ETS N 005. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 08.11.2021)

2. Дроздов О. Європейські основи доступу до правосуддя. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/6654-evropejs-ki-osnovi-dostupu-do-pravosuddya.html> (дата звернення: 09.11.2021).

3. Огляд практики застосування суддями Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду законодавства, що визначає особливості правового статусу прокурора в господарському процесі від 07.11.2018 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00255> (дата звернення: 09.11.2021).

4. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. №1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 07.11.2021).

5. Сімейний кодекс України : Закон від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 12.11.2021).

6. Цивільний процес України : Академічний курс : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. [С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, О. В. Гетьманцев та ін] ; за ред. С.Я. Фурси. К. : Вид. Фурса С.Я. : КТН, 2009. 848 с.

7. Руденко Н.В. Основы теории представительства прокуратурой интересов государства в арбитражном суде : монограф. Алчевск ДГМИ. Издатель - полиг. Центр «Лада», 1999. 568 с.

8. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : монограф. К. : Атіка, 2011. 420 с.

9. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.11.2021)

10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 травня 2020 р. справа №912/2385/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90458902> (дата звернення: 09.11.2021).

11. Постанова Верховного Суду України від 16.03.2016 справа № 6-2426цс15. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VS160208> (дата звернення: 07.11.2021).

*Скриник Мирослава,
здобувач кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

**Науковий керівник: Мироненко Валентина,
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС**

ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КАЛІЦТВОМ

За Конституцією найвищою соціальною цінністю є людина, її життя, здоров'я, честь та гідність. На підтримку даного положення було прийнято чимало законодавчих актів, серед яких чільне місце посідає і Цивільний кодекс України, закріпивши ті важливі положення, які відповідають та конкретизують найважливіші конституційні засади, що стосуються прав, свобод та обов'язків громадян.

Не дивлячись на значимість такого немайнового блага, як життя людини, існує маса не вирішених проблем у сфері відшкодування шкоди, завданої смертю фізичної особи.

Одним з проблемних питань є проблеми визначення особливостей застосування зобов'язань з відшкодування шкоди. Зокрема, це питання визначення кола осіб, що мають право на її відшкодування, порядку відшкодування шкоди та ряд інших.

Перш ніж розпочати аналіз сучасних підходів до тлумачення поняття «каліцтво», їхнього нормативно-правового закріплення та наявних поглядів науковців щодо визначення їх, необхідно з'ясувати значення терміна «каліцтво», адже визначення терміну «каліцтво» не зафіксовано у Цивільному Кодексі. У тлумачних словниках зазначається декілька підходів стосовно його етимологічного походження. Відповідно до першого, каліцтво – це «тілесне пошкодження, що призводить до втрати працездатності; покалічення [1]. Згідно із другим, каліцтво – це пошкодження здоров'я внаслідок нещасного випадку або протиправних дій, що призводить до втрати працездатності; покалічення; тяжка вада розвитку, що спотворює зовнішній вигляд і часто не сумісна з життям» [3]. З огляду на викладене, слід констатувати, що каліцтво – це тілесне пошкодження, що спричинило шкоду здоров'ю внаслідок нещасного випадку або протиправних дій або інших причин, втрата особою працездатності. Розрізняють каліцтво трудове і не пов'язане з роботою, від чого залежать вид і розміри подальшої допомоги, призначення пенсії тощо.

Поняттям «каліцтво» охоплюється дві основні категорії: травма та професійне ушкодження здоров'я. Травма характеризується

раптовим та, як правило, одноразовим зовнішнім впливом на організм, внаслідок чого йому заподіюється фізичне ушкодження, наприклад, удар результатом якого є перелом кісток. Професійне захворювання — це таке ушкодження здоров'я, що передбачено чинним законодавством та стало результатом не одноразового, а, як правило, систематичного та тривалого впливу на організм людини шкідливих факторів, що є властиво для певного виду професії.

Згідно з чинним законодавством відносини з відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, регулюються главою 82 Цивільного кодексу України. Зокрема, статтею 1166 ЦК визначено, що така шкода підлягає відшкодуванню у повному обсязі, за винятком випадків, передбачених законодавством. Спробуємо визначити особливості виникнення зобов'язань з такого відшкодування.

Слід підкреслити, що вивчення питань особливостей відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, отримало новий розвиток у зв'язку із зареєстрованим проєктом Закону України «Про внесення зміни до Цивільного кодексу України щодо забезпечення прав осіб на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю» від 26 червня 2020 року. Зокрема, в проєкті зазначається, що фізична або юридична особа, яка завдала шкоди каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я фізичній особі, зобов'язана у повному обсязі відшкодувати потерпілому недоотриманий дохід, втрачений ним внаслідок нанесеної шкоди життю та здоров'ю, наслідком чого є втрата чи зменшення працездатності за весь час його недоотримання, а також відшкодувати додаткові витрати, викликані проходженням повного курсу лікування незалежно від форми власності медичного закладу, необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду та забезпечити потерпілу особу індивідуальними засобами реабілітації (протезно-ортопедичними виробами, в тому числі ортопедичним взуттям, спеціальними засобами для самообслуговування та догляду, засобами для пересування, допоміжними засобами для особистої рухомості, переміщення та підйому, меблями та оснащенням, спеціальними засобами для орієнтування, спілкування та обміну інформацією тощо), за власний рахунок. Крім того проєктом Закону передбачається відшкодування втраченого доходу особі, яка через нагляд за особою якій заподіяно шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я недоотримує дохід за кошти винуватої особи.

Аналіз юридичної літератури та судової практики дозволяє констатувати, що окремі категорії громадян не захищені в цьому сенсі належним чином. До такої категорії, в першу чергу, слід віднести неповнолітніх, непрацездатних та непрацюючих громадян. Так для

визначення обсягу шкоди заподіяної малолітньому каліцтвом або іншим ушкодження здоров'я потрібно стикнутись з цілою низкою перешкод, що пов'язується з неможливістю встановити втрачений заробіток (дохід) виходячи із загальних критеріїв ст. 1195 ЦК України, оскільки малолітні та неповнолітні особи належать до категорії непрацездатних осіб, зокрема малолітні віком до 14 років є абсолютно непрацездатні, а неповнолітні віком від 14 до 18 років — відносно непрацездатні. Тому законодавець по-різному підходить до визначення обсягу відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, залежно від відповідної вікової категорії, до якої належить потерпілий в момент завдання шкоди. Відносини з відшкодування шкоди передбачають собою довгостроковий характер цих відносин, що зазвичай негативно впливає на потерпілого у випадках смерті особи, що заподіяла даний делікт. Дане питання на законодавчому рівні невизначене, що викликає певні труднощі у осіб яким був заподіяний делікт.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати, що характерними ознаками зобов'язань із відшкодування шкоди завданої каліцтвом є те, що вони виникають при порушенні абсолютних прав потерпілого, незважаючи на те, що відшкодування шкоди має майновий характер, всі зобов'язання мають недоговірний характер, оскільки його суб'єкти до завдання шкоди не були пов'язані умовами договору і найбільш суттєвою, на нашу думку, є те, що обов'язок відшкодувати шкоду може бути покладений не лише на заподіювача шкоди, але й на інших осіб.

Шкода, заподіяна каліцтвом громадянина, підлягає відшкодуванню в рамках позадоговірних зобов'язань. Така шкода у всіх випадках не може бути ні відшкодована в натурі, ні компенсована грошовими коштами. Проте за його заподіяння потерпілий зазвичай зазнає майнових втрат, оскільки він тимчасово чи постійно позбавляється можливості отримання колишнього заробітку чи іншого доходу, змушений нести додаткові витрати на лікування тощо.

Список використаних джерел:

1. Академічний тлумачний словник української мови. Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/kalictvo> (дата звернення: 16.01.2020).
2. Мироненко В.П. Загальні умови виникнення зобов'язань по відшкодуванню моральної шкоди. *Юридична наука*. 2014. № 9. С. 23–28.
3. Тлумачний словник української мови. Режим доступу : <https://eslovnyk.com/%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE> (дата звернення: 16.01.2020).
4. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: [підручник] За заг. ред. С.С. Бичкової. 3-є вид., змін. та допов. Київ : Алерта, 2014. 496 с.

5. Цивільний кодекс України : чинне законодавство із змінами та допов. на 04 вересня 2021 року : (Відповідає офіц. текстові) Київ : Алерта, 2017. 320 с.

6. Janno Lahe Irene Kull Compensation of non-pecuniary damage to persons close to the deceased or to the aggrieved person [Електронний ресурс] / International Comparative Jurisprudence/ Volume 2 Issue 1/ – 2016/ – С. 1–7. Режим доступу: <https://doi.org/10.1016/j.icj.2016.03.001>

7. Jana Mervartova / Compensation of Injury in the New Civil Code and Compensation for Damage according to the Labour Code // Procedia Economics and Finance / Enterprise and the Competitive Environment 2014 conference, ECE 2014, 6–7 March 2014, Brno, Czech Republic. С. 422–427.

УДК 341.231.14:341.64

*Слободян Ярослав,
студент ННІЗДН НАВС
Науковий керівник: Мироненко Валентина,
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДІТЕЙ

На сьогодні потребують ретельного та глибокого дослідження окремі види прав людини, зокрема права окремих груп людей. Спостерігається недостатність науково-дослідної практики у сфері вивчення механізму захисту прав дітей у вітчизняній державно-правовій науці.

Під загальним поняттям “механізми міжнародного захисту прав дітей” розуміють систему міжнародних (міждержавних) органів і організацій, що діють з метою реалізації міжнародних стандартів прав і свобод дітей чи їх відновлення у випадку порушення. Неповнолітні потребують особливого захисту з боку держав та усього міжнародного товариства, адже вони не завжди можуть самостійно діяти у правовій реальності.

Права дітей є загальнолюдською цінністю, оскільки майбутнє будь-якого суспільства і всього людства в величезній мірі залежить від рівня духовного та фізичного розвитку молодого покоління, його розуміння ролі та значення прав людини в житті індивіда та соціуму, а також відповідальності за свою долю та свої дії. Забезпечення прав дітей безпосередньо залежить від свідомої, цілеспрямованої державної політики на міжнародному та національному рівні та від діяльності неурядових організацій, що виходять із безумовного визнання цінності

дитинства, наявності у дітей та молоді своїх специфічних інтересів та потреб що зумовлює створення необхідних соціально-економічних та політичних умов для їх життя та розвитку [1, с. 167].

Формування міжнародно-правового механізму захист прав дітей розпочалось тільки після створення в 1945 році Організації Об'єднаних Націй, яка поступово здійснила кодифікацію вже наявного міжнародно-правового матеріалу а також прийняла низку нових міжнародно-правових актів у даній галузі громадських відносин. До 1945 року захист прав дітей здійснювався досить фрагментарно, переважно - у сфері трудових відносин. Так, у 1919 році Міжнародна організація праці прийняла Конвенцію про мінімальний вік для прийому на роботу у промисловості, у 1920 році – Конвенцію про мінімальний вік для прийому на роботу в морі, у 1921 році – Конвенцію про мінімальний вік для прийому на роботу в сільському господарстві тощо. Повноцінний розвиток міжнародного механізму захисту прав дітей почався вже після закінчення Другої світової війни та створення ООН. Статут цієї універсальної організації закріпив як один з основних принципів міжнародного права принцип поваги до прав людини, який надалі отримав деталізацію і конкретизацію в багатьох міжнародних актах, багато хто з яких вже має обов'язковий характер і контрольні механізми. Серед них можна насамперед відзначити прийняту в 1948 році Загальну декларацію прав людини, яка вперше на міжнародному рівні закріпила перелік та зміст прав людини. У розвиток положень декларації в 1966 році були прийняті Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права.

Захист прав дитини є складовою міжнародного механізму захисту прав людини [1, с. 168]. Ухвалена в 1959 році Декларація прав дитини містить 10 принципів, що закріпили основні права дітей:

- 1) право на спеціальний захист, рівність, найкраще забезпечення інтересів дитини;
- 2) право на ім'я та громадянство;
- 3) право на користування благами соціального забезпечення, на здоров'я зростання та розвитку;
- 4) особливу увагу до дітей, які мають відхилення у фізичному чи психічному розвитку;
- 5) право на любов та розуміння;
- 6) право на здобуття освіти;
- 7) першочерговість при отриманні захисту та допомоги;
- 8) захист від недбалого відношення, жорстокості та експлуатації, від расової, релігійної або іншої дискримінації.

Основним міжнародним документом, в якому закріплені основні права дітей, зараз є Конвенція про права дитини, затверджена в 1989 році Генеральною Асамблеєю ООН. Однією з основних вимог

Конвенції визнається пріоритет і найкраще забезпечення інтересів дитини всіма державними, адміністративними, судовими та законодавчими органами та приватними установами. Конвенція зобов'язує всі держави, які до неї приєдналися, негайно переглянути своє національне законодавство і привести у відповідність до Конвенції.

Концептуальна основа Конвенції втілена в чотирьох провідних принципах:

1) принцип рівності диктує необхідність вжиття заходів для запобігання дискримінації дітей у будь-якій формі;

2) принцип пріоритетності інтересів дітей приписує у разі виникнення протиріч між інтересами будь-яких представників населення та дітей віддавати перевагу останнім;

3) принцип дотримання права дітей на життя та здоровий розвиток вимагає від держави докладання максимально можливих, в рамках власних ресурсів, зусиль для створення умов для виживання та розвитку маленьких громадян;

4) принцип поваги права дітей на вираження власних поглядів вказує на необхідність надання дитині можливості брати участь у вирішенні своєї долі [2, с. 22].

У рамках Конвенції утворено відповідний контрольний орган – Комітет з прав дитини. Комітет складається з десяти експертів, які обираються державами-учасницями строком на чотири роки. Цей орган запитує у держав інформацію про виконання ними положень Конвенції, досліджує інформацію про становище дітей у різних країнах, розробляє відповідні рекомендації. Раз на два роки він представляє доповідь Генеральній Асамблеї зі своїми пропозиціями та рекомендаціями. Комітет знаходиться в тісному зв'язку зі спеціалізованими установами ООН (особливо з міжнародною організацією праці), Дитячим фондом (ЮНІСЕФ), ЮНЕСКО, КОСОС, державними та громадськими організаціями[3, с. 46].

На сьогодні створено нормативну правову базу міжнародного механізму захисту прав дітей. Крім розглянутої Конвенції, що має загальний характер, доповнюються вже існуючі напрямки міжнародної правотворчості в цій сфері, а також розвиваються відносно нові, актуальніші напрями. Наприклад, в галузі трудових відносин у 1999 році приймається Конвенція МОП «Про заборону та негайні заходи щодо викорінення найгірших форм дитячої праці». Значний блок відповідних міжнародних правових актів прийнято в галузі правосуддя та правоохоронної діяльності. До них відносяться Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, 1985 року (Пекінські правила), Керівні принципи ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх 1990 року, та ін. Існує також безліч обов'язкових і рекомендаційних міжнародних

правових актів, які прямо чи опосередковано регламентують правовий статус дітей [4, с. 125].

Таким чином, механізм міжнародного захисту прав дітей є сукупністю міжнародно-правових принципів і норм, що закріплюють права і свободи дитини, зобов'язання держав щодо забезпечення та реалізації цих прав і свобод, а також міжнародні системи контролю за виконанням цих зобов'язань. Видається необхідним, щоб міжнародний механізм захисту прав дитини корелювався з регіональними та національними механізмами.

Список використаних джерел:

1. Антонович М. Міжнародне публічне право: [Навч. посіб. для студ. вищ.навч. Закладів]. Київ : 2003. 308 с.
2. Ісакович С. Механізм діяльності ООН щодо захисту прав людини. *Український часопис прав людини*. 1994. № 1. С. 21–23.
3. Косевич, Н. Р. Система міжнародного захисту прав дитини: визначення, етапи становлення та розвитку, принцип захисту прав дитини. Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та виконавчого права: наукові праці кафедри кримінального права. М.: РГУП, 2015. Вип. 5. 192 с.
4. Права людини: навчальний посібник / за заг. ред. А. Д. Гусева, Я. С. Яскевич. Мінськ, 2002. 304 с.

УДК 347.63

*Смірнова Віка,
викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ПРАВО ДИТИНИ ВИЗНАЧАТИ МІСЦЕ СВОГО ПРОЖИВАННЯ

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про охорону дитинства» сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини [1].

Схожі принципи закріплені також у Конвенції про права дитини, а саме у ч.2 ст. 3 зазначається, що держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні їй для благополуччя, беручи до уваги права та обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за нею законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і

адміністративних заходів. Згідно зі ст. 9 Конвенції держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосованого закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини [2].

Досліджуючи проблематику захисту прав дітей під час розлучення батьків варто звернути увагу на деякі аспекти розгляду судами справ про визначення місця проживання дитини. Відповідно до ч. 1 ст. 161 Сімейного кодексу України якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом [1].

Варто також звернути увагу на зміну позиції судів щодо визначення місця проживання дитини. Наприклад, у рішенні ЄСПЛ у справі «М.Л. проти України» встановлено, що презумпція на користь матері у справах про опіку над дитиною не підтримується ані практикою на рівні ООН після прийняття Декларації, ані судовою практикою нашого Суду і не відповідає позиції Ради Європи і більшості держав-членів. Суд також наголосив, що батьки повинні мати рівні права в спорах про опіку і не погодився із жодною презумпцією щодо статті одного з батьків [3].

На думку Б. К. Левківського прояви дискримінації за статеву ознакою мають місце на всіх етапах розгляду спорів між батьком та матір'ю дитини щодо її виховання навіть з боку суду, органу, на який покладено обов'язок по захисту прав та інтересів всіх осіб незалежно від їх статі. Так, вирішуючи спір між батьками дитини щодо місця проживання, в окремих випадках судді навіть не приховують нерівного ставлення до сторін спору, надаючи при цьому перевагу саме матері, а не батьку дитини, чим не тільки порушують принципи цивільного судочинства, а прямо порушують норми законодавства України про запобігання проявам дискримінації [4, с. 91].

Однак, останнім часом почастишали випадки родинного кіднепінгу, тобто викрадення малолітньої дитини одним з батьків до моменту винесення судом рішення про визначення місця проживання цієї дитини, а враховуючи затяжний процес судового розгляду, другий з батьків позбавлений можливості бачитись з дитиною, що може істотно впливати на здоровий психічний розвиток дитини. Нажаль, за викрадення дитини одним з батьків встановлена виключно цивільно-правова відповідальність, а саме згідно зі ст. 162 Сімейного кодексу України якщо один з батьків або інша особа самочинно, без згоди другого з батьків чи інших осіб, з якими на підставі закону або рішення суду проживала малолітня дитина, або дитячого закладу (установи), в якому за рішенням органу опіки та піклування або суду

проживала дитина, змінить її місце проживання, у тому числі способом її викрадення, суд за позовом заінтересованої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання. Особа, яка самостійно змінила місце проживання малолітньої дитини, зобов'язана відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану тому, з ким вона проживала [1].

Не зважаючи на встановлену кримінальну відповідальність за незаконне позбавлення та волі та викрадення дитини (ст. 146 ККУ) суб'єктом цього злочину не можуть бути особи, які відповідно до закону мають право тримати особу в місці, де вона не бажає перебувати, або поміщати її в місце, яке вона не має змоги вільно залишити, але тільки з мотивів піклування про фізичне і психічне здоров'я підопічного чи з інших суспільно корисних мотивів (батьки, усиновителі, прийомні батьки стосовно своїх рідних, усиновлених чи прийомних дітей тощо).

Отже, чинне законодавство визначає такі дії одного з батьків, спрямовані на приховування місця знаходження дитини, створення перешкод або позбавлення іншого з батьків можливості спілкування з дитиною, як протиправну поведінку за яку передбачена тільки цивільно-правова відповідальність.

З метою недопущення самовільної зміни місця проживання дитини, а також встановлення відповідальності за ці дії, у Верховній Раді України зареєстрований законопроект № 5549 від 21.05.2021 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за викрадення дитини одним з батьків». У Пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що Кримінальним кодексом України передбачена відповідальність за викрадення людини, однак, суб'єктом такого злочину не може бути один з батьків дитини з огляду на передбачену законодавством рівність прав кожного з них на участь у вихованні дитини та виходячи з постулату про неможливість викрадення одним із батьків своєї власної дитини. Відтак такі дії не вважаються протиправними, тому і відсутні статистичні дані щодо кількості випадків викрадення дитини одним із батьків, а також переховування дитини одним із батьків від іншого, перешкоджання або і повна заборона спілкуватись з дитиною другому із батьків. Таким чином, враховуючи складність проблеми та розуміючи, що в будь-якому випадку такі дії порушують права одного з батьків, причому нехтуються права і інтереси дитини та виникає необхідність криміналізації суспільних відносин, які полягають у викраденні дитини одним з батьків. А тому, такі суспільні відносини потребують захисту кримінально-правовими засобами [5].

Варто наголосити, що переховування дитини одним із батьків від іншого впливає на психоемоційний стан дитини, може завдавати їй

моральних страждань та негативно впливати на становлення її психіки. Крім того, дитина не повинна використовуватися як інструмент впливу та маніпуляції для досягнення власних цілей, вирішення конфліктних ситуацій, особистої помсти тощо.

Підтвердженням актуальності даної проблематики також є зареєстрований у Верховній Раді України законопроект № 5548 від 21.05.2021 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких питань у спорах щодо визначення місця проживання малолітньої дитини». Автори законопроекту пропонують внести зміни до Цивільного процесуального кодексу України, які полягають у тому, що при поданні позовної заяви про визначення місця проживання малолітньої дитини з одним з батьків останній має право одночасно подати заяву про забезпечення позову щодо встановлення графіку побачень, та/або часу зустрічей з малолітньою дитиною, який на період судового розгляду позовної заяви про визначення місця проживання малолітньої дитини та до моменту набрання законної сили рішення суду про встановлення місця проживання малолітньої дитини проживає окремо від малолітньої дитини, а суд зобов'язаний невідкладно, але не пізніше ніж протягом 5 робочих днів, розглянути таку заяву про забезпечення позову.

Зазначені вищі законодавчі пропозиції спрямовані на зменшення ризиків переховування дитини одним із батьків від іншого, а також забезпечення зустрічей з дитиною тим з батьків, який на момент судового розгляду проживає окремо.

На підставі аналізу законодавства України, судової практики та наукових розробок можна дійти висновку, що проблематика визначення місця проживання дитини залишається актуальною та потребує подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України: кодекс від 10.01.2002, редакція від 01.01.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Конвенція про права дитини. Відомості Верховної Ради України: від 20 лист. 1989 р, редакція від 20.11.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Рішення ЄСПЛ у справі «М.Л. проти України» від 11 жовтн. 2011 р. URL: <http://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2021/01/M.C.-проти-України-огляд-рішень-ЄСПЛ-ЮрФем.pdf> 3
4. Левківський Б.К. Забезпечення гендерної рівності у спорах про визначення місця проживання дитини. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 16. С. 88–92
5. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за викрадення дитини одним з

батьків» №5549 від 21.05.202. Відомості Верховної Ради України.
URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72020

6. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання деяких питань у спорах щодо визначення місця проживання малолітньої дитини» №5548 від 21.05.202. Відомості Верховної Ради України. URL:

УДК 347.121.2:347.122

*Сова Юлія,
студент ННІ № 2 НАВС
Науковий керівник: Шаповал Леся,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ПОВАГУ ДО ЇЇ ГІДНОСТІ

Чинне законодавство не містить визначення поняття гідності, оскільки це є морально-етичною категорією й одночасно особистим немайновим правом, якому закон надає значення самостійного об'єкту судового захисту.

Під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності. Стрижнем концепції природного права і прав людини є невід'ємна, вроджена людська гідність, що випливає з самої суті людства.

Людська гідність, як багатоаспектна цінність людини, глибоко проникає у зміст права. Ознаки і якості, що характеризують та визначають людську гідність, становлять онтологічну основу прав і свобод людини, її правового становища. В свою чергу, людська гідність через систему соціальних зв'язків є вихідною у взаємовідносинах між людьми і знаходить своє безпосереднє відображення у гідності кожної людини.

Тому людська гідність — це самоцінність та суспільна значимість людини як біосоціодуховної істоти, яка визначається існуючими суспільними відносинами, не залежить від людини і має бути рівною для всіх людей [1, с. 166].

Конституційний Суд України наголошує, що людську гідність необхідно трактувати як право, гарантоване ст. 28 Конституції України, і як конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав [2]. Наведене опосередковано підтверджується унікальним значенням людської гідності в Конституції України, за якою, зокрема, людина її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні

найвищою соціальною цінністю; усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [3].

Право на повагу до гідності - це абсолютне право. Всі особи (фізичні та юридичні) зобов'язані утриматись від дій, які посягають на недоторканність вказаних прав. Право на повагу до гідності людини закріплено у ст. 297 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК), а саме вказаною нормою встановлено, що:

- кожен має право на повагу до його гідності;
- гідність та честь фізичної особи є недоторканими;
- фізична особа має право звернутися до суду з позовом про захист її гідності та честі;

Повага до гідності повинна зберігатись і до людини, яка померла, що передбачено ст. 298 ЦК.

Відповідно до статей 94, 277 ЦК фізична чи юридична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації [4].

Способами захисту гідності, честі чи ділової репутації від поширення недостовірної інформації можуть бути, крім права на відповідь та спростування недостовірної інформації, також і вимоги про відшкодування збитків та моральної шкоди, заподіяної такими порушеннями як фізичній, так і юридичній особі.

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає повагу до людської гідності (ст. 11). Зокрема, під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи. Забороняється піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність [5]. Кожен має право захищати усіма засобами, що не заборонені законом, свою людську гідність, права, свободи та інтереси, порушені під час здійснення кримінального провадження.

У міжнародному законодавстві, що закріплює регулювання цього питання, перш за все, право на повагу людської гідності передбачене в Загальній декларації прав людини: «Усі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності і правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні вчиняти по відношенню один до одного у дусі братства» (ст. 1). Ніхто не повинен піддаватися катуванням, чи жорстоким, нелюдським або принижуючим його гідність, поводженням та покаранням.

Окрім загально визначених міжнародних нормативно-правових актів існують спеціальні міжнародні договори, одним з яких є Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання, яка детально описує право на повагу людської гідності, заборону вчинення протиправних дій, що принижують людську гідність, тлумачить поняття, які пов'язані з протиправними діями, зокрема поняття «Катування».

Через багаторічну практику суд дійшов висновків, що держави повинні змінити своє законодавство з метою забезпечення законодавчої гарантії заборони катування, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження або покарання в місцях позбавлення волі — відповідно до стандартів, проголошених Європейським судом.

Відповідно до статті 3 Європейської Конвенції гарантується право на людську гідність, а саме: «жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання». Наслідком і метою ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод стає підвищення поваги людини до самої себе і захищеність від неналежного поводження або покарання навіть у місцях позбавлення волі та під арештом. Тим самим підвищуючи право на повагу людської гідності.

Наведене дає підстави для висновку, що невід'ємне право кожної людини на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність. Як основні права людини вони зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані. Захист права на повагу до гідності людини яскраво виражений у міжнародному законодавстві, тоді ж як у вітчизняному обмеження доволі нечіткі та мають досить багато лазівок.

Список використаних джерел:

1. Грищук О.В. Людська гідність у праві: Аксіологічний аспект: збірник наукових праць «Актуальні проблеми держави і права» Одеська національна юридична академія, 2009. С. 164-166. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdp_2008_40.pdf

2. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). 4.2.4. Право на повагу до гідності №11/99, 3/18, 5/18, 9/18. URL: www.ccu.gov.ua/storinka-knygy/424-pravo-na-povagu-do-gidnosti

3. Конституція України: станом на 1 вересня 2021 р. /Верховна Рада України. Харків: Право, 2021. 82 с.

4. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

УДК 342.721

*Стукало Наталія,
студентка магістратури ННІ №1 НАВС
Науковий керівник: Полішко Наталія,
старший викладач кафедри цивільно-
правових дисциплін НАВС*

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ - ОДНЕ З ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Тема приватності займає останнім часом важливе місце у наукових дослідженнях: у праві, філософії, психології, соціології як міждисциплінарна проблема. Вона пов'язана з питаннями гуманізму, цінності особистості, гідності людини. Повага до приватного простору є індикатором ступеня розвитку суспільства. Недоторканність приватного життя та житла у всіх розвинених країнах входить до базових прав людини, будучи важливою ознакою правової демократичної держави. Наявність приватного простору – це умова психологічного благополуччя, почуття безпеки, свободи та самоповаги. Вміння встановлювати та захищати особисті межі сприяє успішній комунікації у суспільстві.

Приватність – основоположне право людини, яке визнане в Загальній декларації прав людини ООН, Міжнародному пакті про громадянські й політичні права та в багатьох інших міжнародних угодах. Приватність тісно пов'язана з людською гідністю й іншими ключовими цінностями, такими як свобода асоціацій та свобода слова. Право на приватність стало одним із найбільш важливих питань у галузі прав людини сучасності. Право на приватність захищає індивіда чи групу від недружного зовнішнього середовища, дає можливість приховувати від інших конфіденційну інформацію про себе.

У 1890 року у США юристи З. Уоррен і Л. Брендейс написали статтю «Право на приватність», у якій вони проголосили «право бути залишеним на самоті» (“right to be let alone”), використовуючи цю фразу як визначення приватності. «Right to be let alone» має на увазі можливість вибрати усамітнення від інших людей і бути захищеним від чужих поглядів у приватному просторі, наприклад, у власному будинку. Право бути залишеним на самоті подібно до «права не піддаватися загрозам і фізичному насильству, не бути посадженим у

в'язницю, не бути хибно звинуваченим у чомусь, не бути обвинуваченим».

Сучасна концепція права на приватність виходить за рамки такого вузького розуміння і охоплює широкий спектр конкретних індивідуальних прав людини як автономної особистості. Це неминуче тягне за собою проблему балансу між інтересами окремої особистості збереження автономності свого життя, без чого в принципі неможлива позитивна свобода людини [1], та конкуруючими інтересами суспільства, і, зокрема, свободою інформації.

Право на приватність (right to privacy) є фундаментальним правом людину, яка отримала міжнародне визнання після неї проголошення у статті 12 Загальної декларації прав людини.

Численні універсальні міжнародні документи визнають право на приватність як фундаментальне та невід'ємне право людини. Зокрема, стаття 17 Міжнародного Пакту про цивільні та політичні права проголошує: «1. Ніхто не може зазнавати довільного чи незаконного втручання у його особисте та сімейне життя, довільним чи незаконним посяганням на недоторканність його житла чи таємницю його кореспонденції чи незаконним посяганням на його честь та репутацію. 2. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких зазіхань» [2].

Конституцією України гарантується право на приватність. Зокрема цей закон виділяє такі види приватності: Ст.30 захищає територіальну приватність (недоторканість житла), Ст.31 комунікаційну приватність (таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції), Ст.32 інформаційну приватність («ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків передбачених Конституцією України», «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди»), а стаття 28 – деякі аспекти фізичної приватності (жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням) [3].

Ключові форми приватності, в яких вона проявляється, – це фізична та психічна недоторканність людини, її оселі та власності, а також інформаційна недоторканність. До фізичної недоторканності належить право не піддаватися фізичним покаранням, які принижують людську гідність, медичним процедурам та експериментам, куди індивід не давав згоди, і навіть захист інтимних відносин людини.

Приватність включає психологічну і ментальну недоторканність, можливість критичного ставлення до соціальних норм, здатність мати незалежні переконання і сміливість діяти виходячи з них, не побоюючись неприємної і ворожої реакції інших. Приватність виражає права людини на автономію та свободу, права на

захист від вторгнення до неї інших людей, у тому числі й органів влади, громадських та державних організацій.

Існує тісний зв'язок між загальним принципом приватності та повагою до особистості. Якщо припустити, що приватність базується на повазі до людської гідності, це означає обмеження волі інших там, де починається приватний простір особистості. Повага - це поведінка, яка демонструється, коли людина керується принципом моральності у своїх діях по відношенню до інших і поважає їх права, ставлячись до них, згідно з постулатами кантовської етики, як до мети, а не як до засобу. Отже, самоповага – це впевненість особистості у тому, що стосовно неї дії інших мають бути підпорядковані нормам моральності та справедливості.

Існує необхідність визнання права на приватність як із боку держави, так і окремих громадян. Повага до приватності передбачає, що людина, з якою ми вступаємо у відносини, є цінністю сама по собі, а не за рахунок якоїсь її властивості або функції. Приватність необхідна для відчуття безпеки, оскільки вона пов'язана з довірою як диспозицією діяти чесно та морально до інших людей. Загальний принцип приватності повинен ґрунтуватися на загальному принципі поваги до особистості. Сприймати когось як особистість – це визнавати його право на вибір, на самостійні погляди та дії, незалежно від того, чи згодні ми з ними чи ні.

Право на приватність – умова успішної соціалізації. За допомогою приватності відбувається процес формування особистості. В результаті соціалізації дитина усвідомлює право на власну фізичну та ментальну реальність завдяки підтримці свого оточення [4, с. 28].

За порушення права на приватність передбачена відповідальність як у кримінальному так і цивільному законодавстві.

Відмова у праві на приватність позбавляє людину особистої свободи та гідності. Людина, в чий дім можуть увійти з волі інших, чия розмова може бути підслухана з волі інших, чії сімейні секрети можуть бути опубліковані за волею інших, відчуває приниження людської гідності. Сутністю порушення приватності є не лише навмисне заподіяння морального страждання, а й приниження людської гідності, замах на людську особистість. Коли розкриваються особисті та інтимні факти, відбувається порушення довіри та конфіденційності, тому втручання у приватність – це образа людської гідності, яка загрожує свободі особистості.

З огляду на вищевикладені факти можна стверджувати, що приватний простір – це фундаментальна потреба, право на яку мають усі люди. Приватність тісно пов'язана з повагою, самоповагою та довірою, з пріоритетом особистості, визнанням її свободи, честі та гідності. Ступінь забезпеченості у державі автономії особистості – найважливіший показник розвитку демократичного суспільства. Право

на приватність – важлива частина особистості, тому захист приватного життя належить до проблеми правами людини.

Список використаних джерел:

1. Джозеф Раз. Моральні засади свободи. Пер. з англ. В. Василюка та О.Тереха. Київ : Веселка, 2001. С. 406–410.

2. Міжнародний Пакт про цивільні та політичні права: [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text .

3. Конституція України: [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> .

4. Нартова-Бочавер С. К. Теорія приватності як напрямок зарубіжної психології. *Психологічний журнал*. 2006. Т. 27. № 5. С. 28–39.

УДК 347.611 (477)

*Устименко Тетяна,
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЧЛЕН СІМ'Ї» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ЩОДО ПЕВНИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ

Поняття «член сім'ї» використовується не лише у сімейному законодавстві, а й властиве іншим галузям права, тому правове регулювання не обмежується лише нормами сімейного законодавства. Джерельна база, яка регламентує дане поняття, доволі широка і потребує вдосконалення.

Проблемам визначення поняття член сім'ї за цивільним, сімейним та житловим законодавством України приділялась увага науковця

Галянтича М.К. [1], інколи з'ясування поняття «член сім'ї» було необхідною передумовою інших досліджень, наприклад щодо питань правового режиму нерухомого майна членів сім'ї [2] тощо.

Інститут надання фізичною особою декларації про майновий стан боржника за останні три роки разом із заявою про визнання її неплатоспроможною має на меті визначення обсягів майнових активів боржника з метою ефективного здійснення процедури погашення боргів такої особи та задоволення грошових вимог кредиторів. Фізична особа, яка звернулася до компетентного суду за визнанням факту її неплатоспроможності, зобов'язана надавати достовірну інформацію про все наявне майно.

Згідно частини 5 статті 116 Кодексу України з процедур банкрутства (далі - КУзПБ) декларація про майновий стан подається боржником за три роки (за кожен рік окремо), що передували поданню до суду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність [3]. Декларація повинна містити інформацію щодо майна, доходів та витрат боржника і членів його сім'ї, що перевищують 30 розмірів мінімальної заробітної плати.

До членів сім'ї боржника належать особи, які перебувають у шлюбі з боржником (у тому числі якщо шлюб розірвано протягом трьох років до дня подання декларації), а також *їхні діти, у тому числі повнолітні*, батьки, особи, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, інші особи, які спільно з ним проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких з боржником не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Пункт 2 статті 3 Сімейного кодексу України (далі – СК України) вказує, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [4].

Однак згадана стаття СК України для регулювання відносин у справах про неплатоспроможність фізичних осіб не застосовується.

Положення ч. 5 ст. 116 КУзПБ самостійно і вичерпно врегульовують зміст поняття «член сім'ї боржника», яке є спеціальним, встановленим саме для цілей визначення змісту правовідносин щодо відновлення платоспроможності фізичної особи.

У процедурі провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи при застосуванні ч. 5 ст. 116 КУзПБ до кола членів сім'ї боржника відносять осіб, які не є членами сім'ї в розумінні ст. 3 СК України. Тлумачення ч. 5 ст. 116 КУзПБ, зважаючи на мету правового регулювання відносин неплатоспроможності боржників – фізичних осіб, дає підстави для висновку, що до членів сім'ї такого боржника в обов'язковому порядку необхідно віднести його дітей, у тому числі повнолітніх, батьків та осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, незалежно від того, що вони не проживають з ним спільно, не пов'язані спільним побутом і не мають взаємних прав та обов'язків. Це пояснюється особливим довірчим характером відносин боржника з цими особами, що може сприяти ухиленню від виконання боржником зобов'язань перед кредиторами шляхом ререєстрації майна (майнових прав) на цих осіб. І до таких зловживань правом боржник може вдатися незалежно від того, чи ці особи проживають спільно або окремо від боржника, чи пов'язані з ним спільним побутом і взаємними правами та обов'язками [5].

Тепер розглянемо норми іншого законодавства у застосуванні поняття «член сім'ї». Згідно статті 45 цього Закону України «Про

запобігання корупції» особи, зазначені у пункті 1, підпунктах «а» і «в» пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством [6].

Згідно статті 46 цього Закону у декларації серед іншого зазначаються відомості про 1) об'єкти нерухомості, що належать суб'єкту декларування та членам його сім'ї на праві приватної власності; 2) об'єкти незавершеного будівництва, об'єкти, не прийняті в експлуатацію або право власності на які не зареєстроване в установленому законом порядку, які: а) належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї на праві власності відповідно до Цивільного кодексу України; б) розташовані на земельних ділянках, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї на праві приватної власності, включаючи спільну власність, або передані їм в оренду чи на іншому праві користування, незалежно від правових підстав набуття такого права; в) повністю або частково побудовані з матеріалів чи за кошти суб'єкта декларування або членів його сім'ї; 3) цінне рухоме майно, вартість якого перевищує 100 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року, що належить суб'єкту декларування або членам його сім'ї на праві приватної власності, у тому числі спільної власності, або перебуває в її володінні або користуванні незалежно від форми правочину, внаслідок якого набуте таке право; 4) цінні папери, у тому числі акції, облігації, чеки, сертифікати, векселі, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, із відображенням відомостей стосовно виду цінного папера, його емітента, дати набуття цінних паперів у власність, кількості та номінальної вартості цінних паперів; 5) інші корпоративні права, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, із зазначенням найменування кожного суб'єкта господарювання, його організаційно-правової форми, коду Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України, частки у статутному (складеному) капіталі товариства, підприємства, організації у грошовому та відсотковому вираженні; 6) юридичні особи, трасти або інші подібні правові утворення, кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є суб'єкт декларування або члени його сім'ї; 7) нематеріальні активи, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, у тому числі об'єкти інтелектуальної власності, що можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті, криптовалюти; 8) отримані доходи суб'єкта декларування або членів його сім'ї, у тому числі доходи у вигляді заробітної плати (грошового забезпечення), отримані як за основним місцем роботи, так і за сумісництвом, гонорари, дивіденди, проценти, роялті, страхові

виплати, благодійна допомога, пенсія, доходи від відчуження цінних паперів та корпоративних прав, подарунки та інші доходи; 9) наявні у суб'єкта декларування або членів його сім'ї грошові активи, у тому числі готівкові кошти, кошти, розміщені на банківських рахунках або які зберігаються у банку, внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, кошти, позичені третім особам, а також активи у дорогоцінних (банківських) металах; 10) банківські та інші фінансові установи, у тому числі за кордоном, у яких у суб'єкта декларування або членів його сім'ї відкриті рахунки (незалежно від типу рахунку, а також рахунки, відкриті третіми особами на ім'я суб'єкта декларування або членів його сім'ї) або зберігаються кошти, інше майно; 11) фінансові зобов'язання суб'єкта декларування або членів його сім'ї, у тому числі отримані кредити, позики, зобов'язання за договорами лізингу, розмір сплачених коштів у рахунок основної суми позики (кредиту) та процентів за позикою (кредитом), залишок позики (кредиту) станом на кінець звітної періоду, зобов'язання за договорами страхування та недержавного пенсійного забезпечення.

З метою з'ясування достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірки на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення чи необґрунтованості активів Національним агентством з питань запобігання корупції може здійснюватися повна перевірка декларації (стаття 51³ Закону України «Про запобігання корупції»).

Статтею 69 Закону України «Про запобігання корупції» передбачено, що активи, набуті внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації або спеціальній конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку. Активи, щодо яких судом на підставі поданих доказів не встановлено, що вони або грошові кошти, необхідні для їх придбання, були набуті за рахунок законних доходів, є необґрунтованими і підлягають стягненню в дохід держави за рішенням суду в установленому законом порядку.

Стаття 1 чинного Закону України «Про запобігання корупції» визначає, що членами сім'ї суб'єктів, на яких поширюється дія вище зазначеного Закону, є:

а) особа, яка перебуває у шлюбі із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону, та *діти зазначеного суб'єкта до досягнення ними повноліття* - незалежно від спільного проживання із суб'єктом;

б) будь-які особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

На нашу думку Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» [7], який втратив чинність, визначаючи, що членами сім'ї є особи, які перебувають у шлюбі, а *також їхні діти, в тому числі повнолітні*, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, сприяв більш досконалому врегулюванню правовідносин та попереджав уникненню відповідальності осіб, що порушують антикорупційне законодавство. Тому вважаємо, що до членів сім'ї такої категорії осіб слід віднести дітей, у тому числі повнолітніх, батьків та осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням декларанта. І цих осіб законом відносити до членів сім'ї незалежно від того, що вони не проживають спільно з суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», не пов'язані спільним побутом і не мають взаємних прав та обов'язків. Це знову ж пояснюється особливим довірчим характером відносин з цими особами, що може сприяти прихованню активів, набутих внаслідок корупційних дій, шляхом перереєстрації майна (майнових прав) на цих осіб та, як наслідок, уникненню відповідальності за корупцію.

Список використаних джерел:

1. Стоянов А.Д. Правовий режим нерухомого майна членів сім'ї: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2016. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/42/1/stoyanov_avtoref.pdf.
2. Проблеми визначення поняття член сім'ї за цивільним, сімейним та житловим законодавством України [Текст] / М. К. Галянтич // Наукові засади та практика застосування нового Сімейного кодексу України: За матеріалами круглого столу м. Київ, 25 травня 2006 року. Х. : Ксилон. 2007. С. 195–202 .
3. Кодексу України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2597-19> .
4. Сімейного кодексу України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14> .
5. Постанова Верховного Суду у складі палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду України від 22.09. 2021 року у справі № 910/6639/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100456026>).
6. Про запобігання корупції: Закону України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> .
7. Про засади запобігання та протидії корупції: Закону України від 07.04.2011 № 3206-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3206-17>

*Фесан Тетяна,
студентка ННІ № 1 НАВС
Науковий керівник: Полішко Наталія,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін НАВС*

ЗАХИСТ ПРАВ НАРЕЧЕНИХ ПРИ УКЛАДЕННІ ШЛЮБУ

В сучасному світі поширеним явищем стало, коли жінка та чоловік спільно вирішують жити разом, виховувати дітей - без реєстрації шлюбу. Однак, вони не задумуються над тим, як це у майбутньому може значною мірою вплинути на їх права та обов'язки.

Реалії сьогоденного життя свідчать про збільшення кількості шлюбних відносин без державної реєстрації шлюбу, так званих цивільних шлюбів. При цьому співмешканці часто посилаються на те, що штамп у паспорті нічого не змінює. Однак постає запитання: чи рівноцінні права й обов'язки чоловіка та жінки, які перебувають у цивільному шлюбі, з тими, що виникають у подружжя, яке проживає в зареєстрованому шлюбі?

Відповідно до Сімейного кодексу України (далі СК) сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом та майном, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, які не заборонені законом і таких, які не суперечать моральним засадам суспільства [1].

Шлюб – це сімейний союз. Слово «сімейний» засвідчує, що шлюб створює сім'ю, а не спрямований на її створення. У шлюбі можуть бути лише жінка та чоловік, тобто особи різної статі.

Необхідною або, як ще її називають, конститутивною ознакою шлюбу є його реєстрація державним органом реєстрації актів цивільного стану. Без такої реєстрації шлюбу як правової категорії немає. Так званий «цивільний шлюб» - це побутова категорія, яка, насамперед, віддзеркалює наявність лише однієї ознаки шлюбу – сімейного союзу жінки та чоловіка. Відсутність державної реєстрації не робить цей союз актом цивільного стану, тобто шлюбом у правовому розумінні цього слова. Жінка та чоловік у цьому союзі мають статус сім'ї, але не мають статусу подружжя. Отже, відповідно до законодавчих нормативних актів, під правовим статусом подружжя розуміється забезпечена законом можливість набуття та реалізації особистих немайнових та майнових прав подружжя з метою зміцнення сім'ї, виховання дітей і досягнення особистого щастя.

В юридичній літературі висловлювалися різні думки щодо визначення поняття шлюбу. Різні погляди на правову природу шлюбу

існують не тільки у вітчизняній теорії сімейного права, але й у сімейному праві зарубіжних держав. Визначаються три основні концептуальні погляди на шлюб з тих, які існують за кордоном: 1) шлюб – договір (найбільш поширена концепція); 2) шлюб – статус; 3) шлюб – партнерство. Характерним є те, що конституційне законодавство багатьох країн встановлює необхідність державного захисту шлюбу як основи сім'ї [3, с. 66 – 68].

Наприклад, Конституцією Ірландії закріплено, що «державна бере на себе обов'язок з особливою увагою охороняти шлюб, на якому будується сім'я, і захищати його від нападу» [3, с. 67].

Стаття 51 Конституції України не тільки забезпечує охорону сім'ї державою, але й проголошує на конституційно-правовому рівні рівність жінки і чоловіка у шлюбі та сім'ї та необхідність вільного волевиявлення осіб на укладення шлюбу.

У статті 5 СК України законодавчо закріплені принципи державної охорони сім'ї, дитинства, материнства, батьківства. Держава створює умови для зміцнення сім'ї [1].

При укладенні шлюбу, статус наречених набувають особи, які підписали та подали заяву про реєстрацію шлюбу, встановленого зразка. Особи, які ще не підписали заяву про реєстрацію шлюбу, також повинні ознайомити один одного зі станом свого здоров'я до підписання заяви про реєстрацію шлюбу, оскільки, підписуючи заяву та набуваючи статус наречених, особи підтверджують факт ознайомлення зі станом здоров'я один одного. Держава гарантує нареченим право проходження медичного огляду, шляхом створення безперешкодного та своєчасного доступу до медичного обстеження в мережі закладів охорони здоров'я.

На жаль, на сьогодні, чинний СК України не дає конкретних відповідей на спірні питання. Зважаючи на судову практику розгляду спорів, що виникають між чоловіком і дружиною, які проживають у цивільному шлюбі, вбачається слабка захищеність таких прав на законодавчому рівні. Відсутність чіткої системи правового регулювання відносин цивільного шлюбу автоматично унеможливує єдиний підхід судових органів до вирішення пов'язаних із ним спорів.

Зокрема, існує низка проблемних, спірних питань, які виникають між чоловіком і жінкою, які фактично проживають однією сім'єю.

Як у зареєстрованому, так і в цивільному шлюбі чоловіку й жінці гарантовано рівні права та можливості відповідно до основних прав і свобод людини, зокрема: вільні у виборі занять, професії, місця проживання; мають право на свободу думки, совісті та релігії; наділені правом розподілити між собою сімейні обов'язки і разом вирішувати питання життя сім'ї (наприклад, утримання, виховання та навчання спільних неповнолітніх дітей); зобов'язані турбуватися про здоров'я, розвиток і матеріальне забезпечення своїх дітей; мають право на особисту свободу, фізичний і духовний розвиток, на повагу до своєї

індивідуальності та на повагу до будь-якої праці, що здійснюється в інтересах сім'ї.

Зазначені права регулюють ст. 49 – 56 СК України. Але, чоловік і дружина, які перебувають у цивільному шлюбі, не набувають деяких, передбачених законом особистих немайнових прав подружжя, до яких належать, зокрема, право одного з учасників сімейних відносин змінити своє прізвище на прізвище іншого учасника (таке право виникає лише у зв'язку з реєстрацією шлюбу) [1].

Наприклад, щодо права на утримання, то ст. 91 СК України встановлено право осіб, які тривалий час проживали разом, не перебуваючи у шлюбі між собою, на утримання в разі настання непрацездатності одного з них. Це означає, що та особа, яка стала непрацездатною під час такого спільного проживання, має право на матеріальну допомогу з боку іншої сторони за умови, що вона має можливість таку допомогу надати [1].

Відповідно до сімейного Кодексу України, орган державної реєстрації актів цивільного стану зобов'язаний ознайомити наречених з їхніми правами та обов'язками як майбутніх подружжя і батьків та попередити про відповідальність за приховання перешкод до реєстрації шлюбу.

Захист прав, що виникають із шлюбних та сімейних відносин, здійснюється судом, органами опіки і піклування та органами реєстрації актів цивільного стану [1].

Отже, шлюб – це підстава для виникнення прав і обов'язків подружжя як немайнових: право на материнство (батьківство), на свободу та особисту недоторканність, на повагу до своєї індивідуальності, на зміну прізвища, на особисту свободу тощо, так і матеріальних - обов'язок щодо утримання, право спільної сумісної власності. На сьогоднішній день в Україні прийнято та діє багато законодавчих актів, які спрямовані на правовий та соціальний захист сім'ї. Держава на належному рівні забезпечує охорону сім'ї державою, а також проголошує на конституційно-правовому рівні рівність жінки і чоловіка у шлюбі та сім'ї та необхідність вільного волевиявлення осіб на укладення шлюбу.

Але попри все, кожна людина повинна пам'ятати також про те, що добробут її сім'ї залежить і від неї самої. Основою міцної сім'ї є взаємне кохання та щирі відносини між усіма членами родини.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Кодекс про шлюб та сім'ю України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2006-07#Text>
3. Навчальний посібник: Сімейне право України: навчальний посібник. За ред. Т.В. Курило. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2014. 316 с.

4. Конституція України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

УДК 347.61/.64

*Чурпіта Ганна,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ЗАСТОСУВАННЯ СУДОМ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні є захист сімейних прав та інтересів. Досягнення цієї мети забезпечується за допомогою різних правових засобів, серед яких особливе місце посідає судовий захист, адже саме суду законодавцем надано найбільш широкі повноваження в зазначеній сфері, порівняно з іншими юрисдикційними органами.

Відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення.

Завданням судового захисту сімейних прав та інтересів є відновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Відповідне завдання реалізується судом, у тому числі з метою зміцнення сім'ї, утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї, побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки, а також забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку.

Одним із аспектів, який заслуговує на увагу у межах дослідження проблематики судового захисту сімейних прав і інтересів, є застосування судом Конституції та актів цивільного законодавства України до регулювання сімейних відносин.

Загальні засади регулювання сімейних відносин передбачені статтею 7 Сімейного кодексу України (далі – СК України).

А саме цією нормою встановлено, що: сімейні відносини регулюються СК України та іншими нормативно-правовими актами. Сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Сімейні відносини регулюються лише у

тій частині, у якій це є допустимим і можливим з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства. Регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя. Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства. Кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист.

Крім того, на необхідності врахування норм Конституції України зазначається й в інших правових нормах СК України. Так, відповідно до ч. 5 ст. 5 СК України ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України. У ч. 7 ст. 7 СК України визначено, що дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо звернути свій погляд на норми Конституції, можна констатувати, що тільки дві норми Основного закону України безпосередньо регулюють сімейні правовідносини.

Так, інституту шлюбу присвячено статтю 51 Конституції України, відповідно до якої шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Правова норма, що її містить ст. 52 Конституції України, регулює правовий статус дитини. Нею встановлено, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей.

Щодо застосування актів цивільного законодавства України до регулювання сімейних відносин, принагідно зауважимо, що цей спір має давню історію, його початок пов'язаний з окремою кодифікацією цивільного та сімейного законодавства. При цьому зазначимо, що ніхто і ніколи не ставив під сумнів можливість застосування цивільного законодавства для регулювання сімейних відносин. Це пов'язано з тим,

що СК України, оперуючи багатьма цивільно-правовими термінами, не розкриває їх змісту [1, с. 619].

Так, М. В. Антокольська відмічає, що сімейне право не володіє низкою основних понять, які доводиться запозичувати із права цивільного [2, с. 59].

О. М. Пономаренко також вважає, що метою сімейно-правового регулювання є закріплення особливого регулювання сімейних відносин, яке відповідає специфіці останніх. А у моменти, коли регулювання відносин між членами сім'ї не відрізняється від регулювання відносин між іншими суб'єктами цивільних відносин, воно має бути віднесене до парафії ЦК України [1, с. 620].

У відповідному контексті О. В. Некрасова навіть виокремлює форми субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до сімейних відносин, як-от: а) умовно субсидіарне застосування, передбачене ст. 8 СК України, без визначення конкретних категорій сімейних відносин, на які можуть поширюватися норми ЦК України; б) пряме субсидіарне застосування, закріплене в СК України, щодо регулювання нормами ЦК України конкретних видів сімейних відносин, наприклад, здійснення права спільної сумісної власності після розірвання шлюбу. Крім того, автор вважає доцільним застосування основних засад цивільного законодавства для регулювання сімейних відносин за аналогією права [3, с. 140].

Прибічники іншої точки зору вказують на те, що сімейне право історично виокремлене із цивільного права, тому окремі сімейно-правові способи захисту повторюють за змістом і порядком їх застосування відповідні цивільно-правові способи захисту, проте пряме застосування норм ЦК, що передбачають захист цивільних прав, до способів захисту сімейних прав є неможливим через змістовні особливості сімейних правовідносин, які характеризуються відсутністю оплатності, особливим суб'єктним складом, тривалістю у часі, наявністю близького родинного зв'язку та особистого довір'я [4, с. 5].

Наприклад, Ю. Ф. Беспалов з цього приводу пише: «Деякі сімейно-правові способи збігаються з цивільно-правовими. Але і перші, і другі є самостійними правовими явищами і мають особливості, визначені предметом, методом правового регулювання, а також функціями галузей сімейного та цивільного права» [5, с. 127].

На наше переконання, застосування для захисту сімейних прав та інтересів тих способів захисту, які регламентовані ЦК України, не тільки можливе, але й прямо регламентоване СК України. Так, відповідно до ст. 8 СК України, якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані СК України, вони регулюються відповідними нормами ЦК України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин. Вбачається, відповідна норма підлягає застосуванню і щодо способів захисту

цивільних прав та інтересів, які можуть використовуватися для захисту сімейних прав та інтересів, якщо це не суперечить суті сімейних відносин. Таким чином, має місце «субсидіарне застосування» способів судового захисту прав та інтересів, визначених ЦК України, для захисту прав та інтересів суб'єктів сімейних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов: Моногр. Спасибо-Фатеева И. В., Сибилев М. Н., Яроцкий В. Л. и др.; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2014. 672 с.
2. Антокольская М. В. Семейное право: учеб. для студ. вузов, обуч. по направлению и спец. «Юриспруденция». М. : Юристь, 1996. 366 с.
3. Некрасова О. В. Способи захисту прав та інтересів в сімейному та цивільному праві: порівняльний аспект. *Вісник академії адвокатури України*. 2013. № 2 (27). С. 35–38.
4. Каймакова Е. В. Защита семейных прав: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Курск, 2011. 213 л.
5. Беспалов Ю. Ф. Семейно-правовое положение ребенка в Российской Федерации. Моногр. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Проспект, 2013. 240 с.

УДК 342.721:616-036.21

*Шаповал Леся,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19

Відповідно до статті 64 Конституції України (далі – КУ) «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Такими обмеженнями може бути необхідність: запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31 КУ); врятувати життя людей та майна, здійснити безпосереднє переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину (ст. 30 КУ); забезпечити інтереси національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 32 КУ); забезпечити інтереси територіальної цілісності або громадського порядку; для охорони здоров'я населення; для захисту репутації або прав інших людей; для запобігання розголошенню

інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ст. 34 КУ).

Оскільки законодавством визначено конкретні права і свободи громадян, то за загальним правилом, мають бути визначені і конкретні підстави їх обмеження. Таким чином, не може бути обмежене, скажімо, право на свободу світогляду і віросповідання необхідністю з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, а право на недоторканість житла – необхідністю запобігти розголошенню інформації, одержаної конфіденційно.

Інші обмеження прав і свобод, крім зазначених вище, можуть встановлюватися лише в умовах воєнного або надзвичайного стану та завжди мають визначено-тимчасовий характер.

Далі розглянемо, які ж обмеження прав людини і громадянина існують під час карантину і чи є вони обґрунтованими.

Карантин, згідно зі статтею 1 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» - це адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. Відповідно до ч. 4 ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», «карантин» встановлюється на період, необхідний для ліквідації епідемії чи спалаху особливо небезпечної інфекційної хвороби. Впродовж цього часу можуть змінюватися режими роботи підприємств, установ, організацій, вноситися інші необхідні зміни щодо умов їх виробничої та іншої діяльності».

Отже, даний Закон передбачає встановлення усіх необхідних заходів для запобігання поширенню інфекції, хто буде їх вживати й коли, а також які обмеження у зв'язку з карантинном можуть мати юридичні та фізичні особи.

Відповідно до ст. 1 КУ, «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Тому, вважаємо, що обмеження прав і свобод людини під час карантину можуть бути цілком обґрунтованими, якщо вони дійсно є необхідними, пропорційними і не несуть в собі дискримінаційності.

На початку 2020 року світ охопила пандемія коронавірусу COVID-19. Українці відчули вплив пандемії 17 березня 2020 року, коли влада активно почала запроваджувати заходи карантину, спрямовані на максимально можливу ізоляцію кожного.

Так, відповідно до чинної на той час Постанови Кабінету Міністрів України №211 від 11.03.2020 року «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» було вирішено встановити на усій території України карантин, заборонивши: відвідування закладів освіти її здобувачами; проведення всіх масових заходів, у яких бере

участь певна кількість осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Також владою було прийнято низку рішень щодо обмеження роботи контрольно-пропускних пунктів та запроваджено нові підходи та санкції щодо притягнення осіб до відповідальності за порушення карантинних заходів.

Коли ми говоримо про такі особливі режими у державі як карантин або, надзвичайна ситуація, ми маємо розуміти, що забезпечуються ці режими головним чином шляхом обмеження основних прав людини. Тому, в ці періоди як ніколи важлива оцінка дій держави з втручання у права людини: наскільки вони є обґрунтованими, необхідними, та чи дійсно вони переслідують саме мету захисту.

Вживаючи заходів по запобіганню поширення на території України коронавірусу найбільшого втручання зазнають: обмеження права на повагу до приватного життя; обмеження права на свободу та особисту недоторканність – примусове поміщення громадян в обсервації; обмеження права громадян на свободу пересування: заборона для певних категорій переміщуватись через державний кордон та контрольно-пропускні пункти пропуску, скасування транспортного сполучення; обмеження права на свободу мирних зібрань – заборона збиратись більш ніж певна кількість осіб; обмеження права на освіту – заборона відвідувати навчальні заклади; обмеження права на свободу релігії – заборона проведення релігійних заходів; обмеження права доступу до медичної допомоги – тимчасове припинення проведення планових заходів з госпіталізації та планових операцій, крім термінових та невідкладних.

Постанова КМУ «Про встановлення карантину та запровадження посиленіх протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 22 липня 2020 р. № 641 передбачає певні обмеження прав людини. Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб» місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування наділяються повноваженнями встановлювати особливий режим в'їзду на територію карантину та виїзду з неї громадян і транспортних засобів, а у разі потреби – проводити санітарний огляд речей, багажу, транспортних засобів та вантажів в умовах карантину, а також створювати на в'їздах і виїздах з території карантину контрольно-пропускні пункти. Так, це є обмеженням прав на свободу пересування, закріплених у ст. 33 КУ. Однак, п. 4 ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод встановлює, що право вільного пересування в певних місцевостях може підлягати обмеженням, що встановлено законом і виправдано суспільними інтересами в демократичному суспільстві.

Також, існують обмеження щодо проведення масових заходів, а також свободи мирних зібрань. Свобода мирних зборів не належить до

абсолютних прав і може бути обмежена. Так, поряд з гарантіями КУ містить і певні обмеження, оскільки громадяни можуть збиратися лише без зброї та мирно. Право на мирні збори може бути обмежено винятково «з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей», що закріплено в ч.2 ст.39 КУ. Але ст.64 КУ передбачає можливість тимчасового обмеження права на свободу зборів, мітингів, походів і демонстрацій в умовах воєнного або надзвичайного стану.

На сьогоднішній день існують думки, що обмеження прав і свобод людини без введення надзвичайного стану тягнуть за собою порушення статті 64 КУ, де прямо вказано, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень».

В Україні на сьогодні запроваджено надзвичайну ситуацію (а не стан), що не дає підстав для обмеження конституційних прав. Це питання вже було у дослідженні Конституційного Суду (Рішення КСУ від 28.08.2020 № 10-р/2020), але Конституційний Суд закрив провадження у справі в частині відповідності Конституції України (конституційності) на підставі втрати чинності актом, оскільки Постанова КМУ від 20 травня 2020 року № 392, яка на той час регулювала режим карантину, вже втратила чинність на момент розгляду справи Конституційним Судом України.

Спробуємо розібратися, чи порушується такими втручаннями держави в права людини і громадянина стаття 64 КУ. Для цього варто звернути увагу на рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ), які визначають сутність «обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина» в контексті статті 64 КУ. Так, КСУ визначає, що, по-перше, це «не передбачене конституційними нормами звуження обсягу прав і свобод» (Рішення № 2-рп/2007); по-друге: «У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідним і загальним. Загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена (Рішення № 5-рп/2005).

Звертаючи увагу на те, чи можна в надзвичайній ситуації обмежувати права та свободи людини, хочемо відмітити, що враховуючи основний принцип верховенства права, відображений в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) – можна. Так, статті 8, 9, 10 і 11 даної Конвенції припускають втручання в основні права там, де це є «необхідним у демократичному суспільстві для захисту здоров'я».

Стаття 15 Конвенції також припускає відступ від деяких прав, а саме: «будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом».

В першу чергу реакція держави під час надзвичайної ситуації повинна бути заснована на фактичних даних, а не зумовлюватися, наприклад, політичним тиском. Має бути чітке наукове і медичне обґрунтування екстрених заходів.

Для досягнення кінцевої мети, не менш важливою є потреба у використанні саме законодавства, оскільки прості рекомендації, м'які зобов'язання та обмежувальні заходи, не завжди можуть спрацювати і в такому випадку виникає необхідність в примусовій силі якісного закону.

Виходячи із практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), щодо порушення таких прав в контексті статті 15 Конвенції, завжди коли заявник скаржиться на те, що його права за Конвенцією були порушені протягом періоду відступу від зобов'язань, Суд спочатку перевіряє, чи можуть вжиті заходи бути виправдані відповідно до основних статей Конвенції; і лише якщо вони не можуть бути виправдані таким чином, Суд переходить до визначення того, чи був відступ від зобов'язань правомірним.

Отже, в контексті обмеження прав і свобод людини на території України та виправданості меж втручання в такі права необхідно встановити чи дійсно мала місце суспільна небезпека, чи заходи, які вживалися були адекватними по відношенню до загрози та чи було достатнім національне законодавство.

Загальновідомим та загальновизнаним, в першу чергу завдяки рішенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), є той факт, що зараження коронавірусом визнано пандемією, тобто несе загрозу та є суспільно небезпечним, тому не таким дискусійним і проблематичним буде доведення наявності одного з елементів ст. 15 Конвенції.

Звертаючи увагу на численну практику ЄСПЛ, варто зазначити, що для того, щоб втручання держави в права особи було виправданим необхідна наявність: **якісного закону, який би** був чітким, передбачуваним і належно доступним; **законна виправдана мета, яка** спрямована на зміну та покращення ситуації в майбутньому; **суспільна необхідність, яка б проявлялася в** відповідності відношення балансів прав однієї людини з балансом прав всієї нації на здорове існування та безпечне середовище.

Посадові особи держави повинні обґрунтовано приймати якісні нормативно-правові акти для розв'язання проблеми. І, навіть, не зважаючи на певні прогалини в законодавстві, кожен повинен дбати про своє здоров'я, не наражати на небезпеку оточуючих, бо право одного

закінчується там, де починається право іншого, так, наприклад, право на вільне пересування закінчується там, де починається право іншого на безпечне середовище.

УДК 342.7

*Юрченко Артем,
студент ННІ № 2 НАВС
Науковий керівник: Шаповал Леся,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ЩОДО ОКРЕМИХ ВИПАДКІВ ОБМЕЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Політичні права і свободи людини у повному обсязі належать громадянам України і виражають зміст правовідносин між особою і державою. Їх реалізація забезпечує політичну участь громадян у життєдіяльності держави. І належать до політичних прав і свобод людини і громадянина такі права, що закріплені Конституцією України, а саме: право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36); право громадян України брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, право на рівний доступ до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 38); право громадян України збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39); право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування (ст. 40). Закріплені Конституцією, а отже, це означає, що ці права гарантовані державою у їх реалізації. Але, в умовах сьогодення ми можемо спостерігати, що деякі права обмежуються щодо їх реалізації [1].

До таких прав належить право, яке закріплене у ст. 39 Конституції України (право громадян України збиратися мирно, без зброї, і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування). Мирні заходи є вільним, публічним вираженням громадянської або політичної позиції осіб, за яких можливе висловлення вимог, прийняття резолюцій, інших звернень з різноманітних питань суспільного життя, на доступному кожному зібранні, що проводиться у формі зборів, мітингу, походу, демонстрації, пікетування або у будь-якому різному поєднанні цих форм за ініціативою фізичних чи юридичних осіб [1].

Оскільки, свобода мирних зборів не належить до абсолютних прав, то вона може бути обмежена. Так, поряд з гарантіями Конституція України містить і певні обмеження, оскільки громадяни можуть збиратися лише без зброї та мирно. Право на мирні збори може бути обмежено винятково «з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей», що закріплено в ч.2 ст.39 Конституції.

Постанова КМУ «Про встановлення карантину та запровадження посиленіх протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 22 липня 2020 р. № 641 передбачає певні обмеження прав людини.

Але, ст.64 Конституції передбачає можливість тимчасового обмеження права на свободу зборів, мітингів, походів і демонстрацій в умовах воєнного або надзвичайного стану[1].

Задаючи питання, чи можна в надзвичайній ситуації, а не в умовах надзвичайного стану, обмежувати права та свободи людини, варто відповісти, що враховуючи основний принцип верховенства права, відображений в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) – можна, оскільки статті 8, 9, 10 і 11 даної Конвенції припускають втручання в основні права там, де це є «необхідним у демократичному суспільстві для захисту здоров'я».

Завдяки рішенню Всесвітньої організації охорони здоров'я, загальновідомим та загальновизнаним є той факт, що зараження коронавірусом є пандемією і є суспільно небезпечним, тому доводити потребу в захисті здоров'я в такому випадку не має необхідності.

Виходячи з цього, можна стверджувати що право на мирні зібрання обмежуються за для подолання пандемії в державі. Громадяни, які висловлюють свою позицію на мирних зібраннях, повинні враховувати небезпеку, яка загрожує нашій державі і повинні на час пандемії шукати інші шляхи висловлювання своєю позиції, наприклад - оформлення петицій. А у разі порушення нормативно-правих актів, які встановлюють обмеження, громадяни повинні відповідати за це [2].

Список використаних джерел:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2021 р. /Верховна Рада України. Харків: Право, 2021. 82 с.

2. Про встановлення карантину та запровадження посиленіх протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 р. № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020>

*Якимець Олексій,
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

В контексті правової реформи важливим залишається проблема гарантії прав людини – в першу чергу опосередкованих на конституційному рівні. Ці проблеми цивільного процесу знаходять своєрідне відображення в регулюванні судової експертизи та інших формах використання спеціальних знань.

Правовою основою використання спеціальних знань в цивільному судочинстві є норми ст.129 Конституції України, зокрема п.7, де зазначено, що однією з головних засад захисту судочинства є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами [1, с. 61].

Судова експертиза є найважливішою формою застосування спеціальних знань у цивільному судочинстві. Експерт може надати суттєву допомогу суду у зв'язуванні обставин, що сприяли правопорушенню, у розробці конкретних заходів для їх попередження. Тому судова експертиза може вирішувати питання профілактичного характеру.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України №8 від 30 травня 1997р. із змінами, внесеними згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України №15 від 25 травня 1998 р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», відмічено «...що судова експертиза як один із засобів доказування сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню обставин справ, винесенню законних і обґрунтованих судових рішень» [2, с. 62].

Дослідження, що проводиться експертом, завжди ґрунтується на спеціальних знаннях. Предметом експертизи можуть бути лише питання, розв'язання яких потребує застосування спеціальних знань, тобто висновок експерта у цивільному судочинстві є спеціальним дослідженням тих або інших даних за дорученням суду. Як зазначає М. К. Треушніков, спеціальними знаннями є «...знання вироблені людьми на основі загальновідомих узагальнень людського досвіду, правил співжиття, норм моралі» [3, с.182].

У кожному конкретному випадку при розгляді цивільної справи суд, керуючись своїми фаховими знаннями і досвідом, має вирішувати, чи є знання, необхідні для встановлення даного факту, спеціальними або ні. Таким чином, спеціальні знання, що лежать в основі судової експертизи, є

її найважливішою ознакою. Але вони також не є вичерпними для визначення сутності судової експертизи. Іншою властивістю судової експертизи є те, що експертне дослідження з питань, що потребують спеціальних знань, завершується, як правило, складанням висновку.

За цивільними справами відповідно до ч.1 ст.103 ЦПК України призначається експертиза: «для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у цій сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо» [4, с. 62].

Експертиза може бути призначена не лише за ініціативи суду, а й за клопотанням осіб, які беруть участь у справі на будь-якій стадії цивільного процесу. Призначаючи експертизу, суд (суддя) повинен враховувати питання, запропоновані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі. Судова експертиза є одним із джерел доказів по справі, а тому у кожному конкретному випадку суд (суддя) аналізує можливості експертизи та доцільність її призначення.

Як зазначає В. Г. Тихиня, у цивільному судочинстві речові докази, залежно від конкретних обставин справи, можуть бути піддані таким криміналістичним експертизам: судово-почеркознавчі; судово-технічні та іншим експертизам [5, с.121].

Одним із найпоширеніших у цивільному судочинстві є почеркознавчі експертизи, які пов'язані, як правило, із встановленням аутентичності підписів у договорах, заповітах, зобов'язаннях та інших документах, а також ідентифікацією за почерком особи, яка виконала рукописний документ. Приватизація житла, поява можливості передати його у спадок, або іншої операції про відчуження цього майна супроводжується численними зловживаннями, пов'язаними, у першу чергу, з підркобою документів.

Іншим родом експертиз, які часто призначаються по цивільних справах, пов'язаних із розподілом та оцінкою майна є судово-товарознавчі експертизи. Експерт товарознавець може встановити рід, вид, призначення виробу, а також визначити його початкову вартість або вартість автомобіля, що був в експлуатації або меблів та предметів домашнього вжитку при шлюбному процесі. Будівельно-технічні експертизи дають змогу провести розділ домоволодіння, визначити технічний стан житлового будинку та багато іншого.

Останнім часом великий інтерес громадян викликає експертне встановлення батьківства методом генотипоскопії, яке здійснюється у рамках судово-медичної експертизи крові. Для такого дослідження відбираються зразки крові дитини, матері та гаданого батька, а власне дослідження, практично завжди дає змогу зробити категоричний висновок: чи є цей чоловік батьком даної дитини чи ні.

Призначаючи експертизу по цивільній справі, суддя або суд повинен чітко визначити коло питань, що слід поставити перед

експертами, врахувати пропозиції сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

Як зазначають В. О. Комаха та С. В. Павлов, ефективне застосування науково-технічних засобів у цивільному процесі сприяє розв'язанню важливих завдань, як організаційно-правового, так і матеріально-технічного характеру, а також науково-методичного спрямування, таких як організації єдиної системи експертних закладів; підвищення рівня підготовки суддів і експертів; розробка об'єктивних критеріїв оцінки роботи суддів та експертів [6, с. 219-227; 7, с. 14].

Всебічна, повна та об'єктивна оцінка висновку експерта є важливою гарантією правильного розгляду та вирішення судом цивільних справ.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Харків : «ІГВІНІ». 2006. 64 с.
2. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах та із загальних питань (1963-2000р.)
3. Треуников М.К. Доказательства и доказывания в советском гражданском процессе: Москва : 1981. 370 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 5 серпня 2021р. Київ: Паливода А.В. 2021. 304 с.
5. Тихиня В.Г. Теоретические проблемы применения данных криминалистики в гражданском судопроизводстве. Минск. Выща школа, 1983. 159 с.
6. Комаха В.О. Становлення і розвиток судової експертизи та судово-експертних установ на півдні України: Монографія. Одеса: Юридична література., 2012. 512с.
7. Павлов С.В. Функції і завдання криміналістики. Автореф. дис. доктора юр. наук. Київ: 2003. 17с.

УДК 347.135.224:347.961:347.132

Оксана Ракул,

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук

ЗНАЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ПРАВОЧИНУ. УСУНЕННЯ ПОМИЛОК ПРИ ПОСВІДЧЕННІ ПРАВОЧИНІВ

Правочин, посвідчуваний нотаріально, має вищий ступінь доказовості волі особи та інших чинників, з якими пов'язує закон набуття, зміну та припинення цивільних прав. Адже нотаріус,

посвідчуючи правочин, має здійснити чимало дій, які спрямовані на доведеність правочину вимогам закону. Підсилення вагомості договору надає його нотаріальне посвідчення, оскільки до цього залучається спеціально визначена державою особа – нотаріус, який виконує публічно значущі функції. Звичайно, що нотаріальна процедура, вказана вище, вигідно відрізняє нотаріальне посвідчення правочинів від їхнього укладення у простій письмовій формі. Хоча вказаного порядку та умов мають дотримуватися всі особи при вчиненні будь-якого правочину, однак насправді це далеко не завжди має місце. При нотаріальному ж посвідченні все вищезазначене є обов'язковим правилом дій нотаріуса. Отже, висновок один: нотаріальне посвідчення правочину «підсилює» або «укріплює» суб'єктивні права осіб.

Попри те що законодавство про порядок посвідчення правочинів містить низку чітких й однозначних вимог, не виключаються ситуації, коли нотаріус допускає помилки при посвідченні правочину, що впливає на його чинність, на права сторін правочину або інших осіб, чим завдається їм шкода. Про відшкодування останньої йдеться у ст. 27 Закону України «Про нотаріат», яку варто розглянути в контексті недодержання нотаріусом тих приписів до дій, які він має здійснювати при посвідченні правочинів. У цій статті встановлюється, що відповідальність нотаріуса за заподіяння особі шкоди настає внаслідок його незаконних дій або недбалості.

Не зупиняючись на аналізі цієї норми, про вразливість редакції якої свідчить вираз про незаконні дії або недбалість у той час, як незаконні дії є однією умовою відповідальності, а недбалість – іншою, зазначимо лише, як спрацьовує це положення закону при розгляді дій нотаріуса, який посвідчує правочин.

Прикладом може слугувати судова справа про притягнення нотаріуса до відповідальності через встановлення судом незаконності його дій, які полягали в тому, що нотаріус не перевірів належним чином особу, яка видавала довіреність. Натомість у подальшому виявилось, що довіреність видано на підставі загубленого іншою особою паспорту. При цьому суд відзначив, що нотаріус не встановив особу, яка звернулася до неї, не перевірів справжність її паспорту.

Фактично вказані негаразди мали б розцінюватися як незаконність дій нотаріусів, але слід з'ясувати, чи насправді дії нотаріусів при посвідченні ними правочинів можна вважати незаконними.

Верховний Суд України у цій справі вказав, що недбалість нотаріусів полягає в тому, що вони посвідчили правочини за

підробленими документами, а порушення ними чинного законодавства полягає в тому, що вони посвідчили правочини відчуження спірної квартири осіб, які не мають жодного до неї відношення.

Однак погодитися з таким твердженням різних судових інстанцій навряд чи можна, оскільки посвідчення нотаріусом правочинів може бути визнане таким, що зроблено на порушення чинного законодавства з недбалості не тоді, коли в цих правочинах позначено осіб, які не вправі відчужувати майно, а коли нотаріус це знав (тобто мав місце його умисел) або неухважно перевіряв документи, якими посвідчувалися особи та їх повноваження (проявив недбалість). І при цьому він нехтував тими приписами, що містяться в законодавстві про нотаріат. У подібних ситуаціях нотаріусам не відомо, ким є насправді особи, які подали не свої документи при посвідченні правочину. А якщо вони зробили все від них можливе на виконання вимог Закону України «Про нотаріат» та Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, то немає підстав звинувачувати їх у причетності до вад, впливаючих на дійсність правочину. Таке можливе лише за умов, якщо: – або в діях нотаріуса був явний умисел і, знаючи наперед, що перед ним не та особа, яка подає паспорт, нотаріус все одно посвідчує правочин; – або паспорт при візуальному його огляді переконливо свідчить про наявність підробки.

Не виключаються й інші ситуації, коли нотаріус посвідчив правочин, який згодом оскаржується до суду як такий, що вчинений особою, яка не здатна розуміти значення своїх дій (ст. 226 ЦК), учинений під впливом помилки (ст. 229 ЦК), обману (ст. 230 ЦК) та інших вад волі і волевиявлення. У цих випадках нотаріус має як третя особа у процесі пояснити свої дії, які супроводжували посвідчення правочину, і це так чи інакше відобразиться на ухваленому судом рішенні про визнання цього правочину недійсним або відмові в цьому.

Наукове видання

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Матеріали
Міжкафедрального науково-теоретичного
круглого столу

(Київ, 10 грудня 2021 року)

*Присвячено Міжнародному дню
прав людини*

Відповідальний упорядник *Віктор КОРОЛЬЧУК*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 06.12.2021. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 18,75. Ум. друк. арк. 17,44.

Тираж 10 прим.
